ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №2 (78) (люты)

www.lit-bel.org www. novychas. info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

ПАМФЛЕТ

КАРОТКАЯ ЛЕКЦЫЯ ПРА НАЦЫЯНАЛЬНУЮ ІДЭЮ

Віктар САЗОНАЎ

Пасля развалу сацыялістычнага лагеру маладыя незалежныя рэспублікі сталі на радасцях хутка будаваць сваю нацыянальную ідэалогію. Паколькі кожны народ на свеце хоча быць не толькі сытым, але і вечным, то само існаванне яго без нацыянальнай ідэі падаецца вельмі нелагічным і супярэчлівым.

Фота А. Каліновіча

Вось і пачалі яе шукаць у былых сацыялістычных краінах усе, хто не выкарыстаў смутны і мутны час для таго, каб узбагаціцца ў бізнэсе або зрабіць кар'еру ў палітыцы. А спрэчак было колькі, і кожны сваё хацеў. Але ўсе будавалі падмуркі на гістарычнай спадчыне.

Беларусы не былі выключэннем. Але пакуль яны займаліся пабудовай гістарычнай іерархіі, іншыя паразбіралі іхных і агульных нацыянальных герояў, як заўсёды спрытныя бабулькі разбіраюць соль, цукар і запалкі перад пачаткам вайны.

У нацыянальных колах тых часоў нават узнік такі анекдот. Нібыта паспрачаліся суседзі беларусаў пра тое, хто больш чалавецтву даў. Палякі кажуць: мы. Мы далі такога героя і воіна, як Касцюшка. І такога кампазітара, як Агінскі. Але тут рускія з імі не пагаджаюцца. Кажуць, наш Чайкоўскі не менш вядомы ў свеце музыка, чым ваш Агінскі. А такі мысліцель, як Дастаеўскі, увогуле для чалавецтва мае надзвычай вялікае значэнне. Можа, нават большае, чым мысліцелі антычнасці. І нават большае, чым мысліцелі будучага. І нават большае, чым уменне чалавека гаварыць.

Тут ужо і літоўцы не пагаджаюцца. Заела іх так, што аж кулакі пасціскалі. Кажуць, гэта іх Вітаўт Грунвальдскую бітву выйграў, таму і ёсць найвялікшым ваяром. А без перамогі на Грунвальдскім полі гэтая спрэчка ўвогуле не мела б аніякага сэнсу. Бо ўсе прозвішчы вялікіх людзей былі б нямецкія.

Тут палякі кулакі пасціскалі. Як гэта ваш Вітаўт выйграў, калі гэта заслуга нашага Ягайлы. Гэта ён крыжакоў спыніў.

Так яны доўга спрачаліся, стаміліся, як сто дзён ішлі пад гару і супраць ветру і анічога не елі. А пасля крыху прыціхлі ды пытаюцца ў беларусаў:

— А вы што далі чалавецтву?

— Ды нічога мы не далі, — адказваюць беларусы.

— Як гэта, — дзівуюць суседзі. — Цэлы народ, і зусім анічога ды анікога не даў для чалавецтва!..

— Так, — пагаджаюцца беларусы. — Чалавецтву анікога не далі. А вось палякам далі Агінскага, рускім Дастаеўскага і Чайкоўскага ў прыдачу, літоўцам шмат чаго і каго, але і аднаго Вітаўта ўжо шмат. Бо ён сапраўды на Грунвальдзе ваяваў. Дарэчы, разам з Ягайлам, які Вітаўту братам быў, і таксама з зямлі беларускай. Так што мы шмат чаго і каго падарылі іншым народам. А вось чалавецтву неяк не атрымалася. Іншыя народы нас апярэдзілі, пакуль мы ад іх падзякі чакалі…

Ну гэта ўсяго толькі анекдот. Хаця, як вядома, у кожным жарце ёсць крыху жарту. Але спрэчкі наконт нацыянальных герояў разгараліся не на жарт. Гарэлі як вогнішчы інквізіцыі, як маякі на Балтыцы, як вочы ў ката ноччу.

Вось аднаго разу сабраліся хлопцы нацыянальнай арыентаванасці і давай спрачацца.

— Наш Адам Міцкевіч, — кажа адзін. — Беларускага ён паходжання.

— Не, наш, — кажа другі. — Паляк ён ад крыві і косці.

— Ты яшчэ скажы, што і Булак-Булаховіч ваш, — ускіпеў першы.

— А табе дай волю, то ты і Пілсудскага сабе прыпішаш толькі з тае прычыны, што той меў няшчасце недзе ў вас нарадзіцца.

— А можа гэта яго шчасце?

І давай хлопцы спрачацца, ажно пена з роту пайшла. Як у шалёных сабак у перыяд спарвання. Ніхто саступіць не хоча, як бараны на мосце. Ды што там саступіць? Маўчаць ніхто не збіраецца.

Тут да спрэчкі і прыяцелі далучыліся. Раздымаць іх пачалі, супакойваць. Напачатку было ўсё добра. Нібыта і атрымлівалася пamірыць. А пасля пачалося. Хацелі зрабіць як лепш, а атрымалася — як заўсёды.

Пачалі ўжо за грудзі хапаць цэлымі камандамі. Сценка на сценку. Невядома, чым бы гэты навуковы дыспут скончыўся б, калі б не адзін дзед. Сядзеў ён напачатку ціха, слухаў толькі, як разведчык, якога справа запамінаць, а не ўплываць на сітуацыю. Але як маладыя навукоўцы сталі свае навуковыя аргументы закасваць па локаць, вырашыў часова змяніць амплуа разведчыка на больш цывільную прафесію.

— Можа, перш чым сваімі гістарычнымі аргументамі паб'еце морды адзін другому, — прапануе ён, — спачатку мяне паслухаеце?

— А што, можа, дзед гісторык? — пытаюцца тыя.

— Гісторык не гісторык, — спакойна працягвае дзед, — а і Пілсудскага і некаторую гісторыю на свае вочы бачыў.

— Ну то скажы, — крыху супакоіліся маладзёны.

— Ну то скажу, — усміхаецца дзед. — Мне здаецца, што не пра тое спрачаецеся і не пра тое размаўляеце вы. Лепш пагаварыце не аб тым, чый Міцкевіч, а пра тое, які ён. І што з яго не грэх і прыклад узяць і тым, і другім. Бо адны з вас кажуць: «Наш Міцкевіч», і другія: «Не, Міцкевіч наш». Усе сабе хочуць забраць. А падумайце, чаму кожны хоча яго прысвоіць? І лепш самі паспрабуйце такімі постацямі стаць, каб пра вас хоць нехта сказаў: «Наш». Бо вось, прыкладам, пра Дзяржынскага ўсе кажуць: «Ён не наш, ваш ён». А другія: «Не, ён ваш». Ніхто сабе яго не хоча. Усе адракаюцца. Адзін другому ўпіхнуць хочуць. А Міцкевіча кожны хоча забраць сабе... Вы, — працягвае дзед, — і можаце стаць той нацыянальнай ідэяй. Яна з вас і пачынаецца. А гістарычныя постаці пасля скажуць, хто з вас іхны. Вось тады і яны вырашаць, з кім з вас застацца.

ПАЛІЦА

ЭЛЕКТРОННЫ СЛОЎНІК БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Расійская кампанія ABBYY разам з інстытуцыяй СНД рыхтуе першы афіцыйны электронны слоўнік беларускай мовы.

Электронны слоўнік — сумесны праект ABBYY і Міждзяржаўнага фонда гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў-удзельніц СНД — ствараецца на базе ABBYY Lingvo. Праграма складаецца са слоўнікаў 12 дзяржаўных моў СНД і Грузіі. Усе мовы будуць мець два накірункі перакладу: з дзяржаўнай мовы краіны на расійскую і наадварот.

«Слоўнік прызначаны для папулярызацыі дзяржаўных моў краін Садружнасці і развіцця гуманітарнага супрацоўніцтва паміж дзяржавамі-ўдзельніцамі СНД», — гаворыцца ў паведамленні на сайце кампаніі.

Меркаваны памер слоўніка і дата яго выхаду пакуль не агучаны.

Generation.by

MEMORIA

ПАМЯЦІ ІВАНА АНОШКІНА

У ноч з 2 на 3 лютага ў сваёй кватэры, што на магілёўскім праспекце Міра, на 86 годзе жыцця спачыў у вечнасці аўтар шматлікіх зборнікаў прозы, вершаў, газетных публікацый пісьменнік, сябар СБП Іван Аношкін.

Галоўным прынцыпам жыцця Івана Архіпавіча быў дэвіз «Зломіш, але не сагнеш». Да свайго апошняга дня ён заставаўся абаронцам беларускага слова.

Нарадзіўся Іван Архіпавіч Аношкін 21 студзеня 1928 года ў вёсцы Антонаўцы Чавускага раёна Магілёўскай вобласці. Пісаць па-беларуску пачаў яшчэ школьнікам. Першыя яго творы з'явіліся ў друку ў 1946 годзе. Першы ж зборнік апавяданняў і гумарэсак «Лішні мінус» выйшаў у 1959 годзе.

Развітацца з Іванам Архіпавічам прыйшлі калегі-літаратары, сябры ТБМ, партыі БНФ, партыі левых «Справядлівы свет», а таксама колішнія малалетнія вязні канцлагера «Азарычы», у якім ледзь выжыў будучы пісьменнік (і дзе памерлі два яго малодшыя браты — Яўген і Мікалай; старэйшы ж брат Дзмітры загінуў у партызанах).

Старшыня абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Мікола Яцкоў адзначыў прынцыповасць, з якой Іван Аношкін адстойваў свае погляды: «Калі ўзнікла сітуацыя з тым другім Саюзам — Саюзам пісьменнікаў Беларусі, які адпачкаваўся ад старога Саюза беларускіх пісьменнікаў, і калі яму прапанавалі перайсці ў новы саюз, ён адказаў, што нікуды не пойдзе. Казаў: «Я хачу застацца ў Саюзе, дзе быў Якуб Колас, Янка Купала, дзе ўсе мае аўтарытэты, якіх я ведаю, якіх я памятаю». Мова ягоная заўжды была вострая і афарыстычная. Ягоныя фельетоны, як гаворыцца, заўжды білі ў вока».

Пахавалі Івана Аношкіна 4 лютага на паўднёва-ўсходніх могілках Магілёва.

Сакратарыят ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і Магілёўскае абласное аддзяленне СБП смуткуюць і выказваюць спачуванні родным і блізкім Івана Архіпавіча.

Вечная памяць!

Прэсавая служба СБП

САКАВІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

01.03.1943 — Уладзімір Генрыхавіч Пецюкевіч
01.03.1948 — Анатоль Міхайлавіч Сідарэвіч
04.03.1958 — Леанід (Лявон) Пятровіч Баршчэўскі
08.03.1948 — Алесь Аляксандравіч Клышка
10.03.1933 — Серафім Антонавіч Андраюк
12.03.1943 — Вера Паўлаўна Пракаповіч
14.03.1953 — Наталля Дзмітрыеўна Марціновіч
20.03.1953 — Уладзімір Пятровіч Бутрамееў
24.03.1968 — Аляксандр Міхайлавіч Стрыгалёў
25.03.1928 — Уладзімір Львовіч Мехаў
27.03.1938 — Ілля Аляксандравіч Шахрай
30.03.1933 — Валянцін Пятровіч Грыцкевіч

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

ЛІТПРАЦЭС

«ВЕРШЫ НА АСФАЛЬЦЕ»

14–16 лютага 2013 года адбыўся Другі міжнародны паэтычны фестываль «Вершы на асфальце» памяці Міхася Стральцова.

Фота Алены Казловай

Арганізатары фестываля — Саюз беларускіх пісьменнікаў, Беларускі ПЭН-цэнтр, Інстытут імя Гётэ ў Мінску, а таксама Шведскі саюз пісьменнікаў. Імпрэзы праходзілі пры падтрымцы кампаніі «Будзьма!».

14 лютага, у Дзень усіх закаханых і ў дзень нараджэння Міхася Стральцова, адбылося ўрачыстае адкрыццё фестывалю. Зала была перапоўненая — імпрэзу наведалі не меней за дзвесце чалавек.

— Хочацца верыць, што фестываль стане штогадовым, будзе праводзіцца пастаянна і што лепшыя беларускія аўтары незалежна ад узросту і эстэтычных прыхільнасцей будуць збірацца і слухаць адно аднога, што ўсё большая колькасць беларусаў з розных гарадоў будуць наведваць паэтычныя імпрэзы, — адзначыў вядоўца імпрэзы Андрэй Хадановіч.

Барыс Пятровіч пажадаў усім прысутным, каб натхненне, атрыманае на гэтым фестывалі, стала штуршком да творчасці, да напісання новых вершаў і самаразвіцця.

— Міхась Стральцоў — вялікі беларускі паэт, эсэіст, празаік, крытык, літаратурны рэдактар. Ужо гэтага дастаткова, каб назваць яго ным іменем фестываль. Але варта таксама адзначыць, што яго творчая постаць прывабная для аўтараў самых розных узростаў, маладзейшых і старэйшых. У 1960-х, калі Стральцоў пачынаў, яго сапраўды называлі наватарам, што, магчыма, для сённяшняй моладзі не зусім зразумела. Цікава, якімі будуць цяперашнія маладыя эксперыментатары праз 50 гадоў, як іх будуць успрымаць чытачы — традыцыяналістамі?.. Хацелася б, каб падобных мерапрыемстваў было як мага больш і розных. Як, напрыклад, свята паэзіі ў гонар Анатоля Сыса на Гомельшчыне або памяці Ніны Мацяш на Берасцейшчыне, ці фестываль Алеся Пісьмянкова на Магілёўшчыне. Але ў нас яшчэ дзясяткі слынных імёнаў, пра якія варта згадваць і ў гонар якіх ствараць і развіваць літаратуру, — адзначыў Барыс Пятровіч.

Алесь Разанаў паспрабаваў у сваёй прамове раскрыць загадку Міхася Стральцова, як некалі сам Міхась Лявонавіч пісаў пра «Загадку Максіма Багдановіча». Спадар Алесь агучыў і праінтэрпрэтаваў стральцоўскі верш, а напрыканцы выступу прачытаў свае новыя пункціры.

— Паэзія насамрэч вызваленне ад слоў, бо толькі тое, што не напісалася, тое, што нельга выказаць словамі, і ёсць самае істотнае. Вершы Стральцова якраз не даюць нам абмінуць самае важнае, — сказаў Алесь Разанаў.

Сваё адчуванне і разуменне творчасці Міхася Стральцова выказалі ў сваіх выступах Адам Глобус, Галіна Дубянецкая. З канцэптуальным эсэ выступіў Ігар Бабкоў, чытаў вершы паэт Ігар Коцюх (Эстонія) — спецыяльны госць Фестываля. Уладзімір Арлоў падзяліўся ўспамінамі пра сустрэчы з Міхасём Стральцовым, які стаўся грамадскім рэдактарам яго першай кнігі.

Нечаканым і кранальным стала выступленне Галіны Сямёнаўны Стральцовай, першай жонкі паэта.

Урачыстую частку завяршыла музыка Андруся Такінданга і гурта «Рэха».

Калі быў абвешчаны паэтычны слэм, колькасць наведнікаў значна павялічылася. Пяць сябраў журы, якія выстаўлялі ацэнкі ад 1 да 5, па правілах слэму, былі абраныя адвольна, са звычайных гледачоў.

У слэме прынялі ўдзел 19 паэтаў, сярод якіх былі не толькі беларусы (Юля Цімафеева, якая выступіла мацней за ўсіх іншых паэтак, Вольга Гронская, Кацярына Зыкава, Віталь Рыжкоў, Андрэй Адамовіч, Алесь Плотка, Павал Свярдлоў і інш.), але і замежныя госці: Ігар Коцюх і Андра Тээдэ (Эстонія), Сяргей Бірукоў (Расія/Нямеччына), Інга-Ліна Ліндквіст (Швецыя), Аня Кампман (Нямеччына; з перакладчыцай Марыяй Мартысевіч).

У фінал патрапілі Віктар Жыбуль, Серж Мядзведзеў, Сяргей Прылуцкі і Дзмітрый Строцаў. Перамогу ў слэме здабыў Віктар Жыбуль.

15 лютага Інга-Ліна Ліндквіст (Швецыя) выступіла з лекцыяй «Лёс і апавяданне: аўтабіяграфічная проза». У паэтычных чытаннях узялі ўдзел Валянціна Аксак, Сяргей Бірукоў, Кацярына Глухоўская, Анатоль Івашчанка, Ігар Коцюх, Уладзімер Някляеў, Арцём Паляжака, Данатас Пятрошус, Віталь Рыжкоў, Павел Свярдлоў, Міхась Скобла, Дзмітрый Строцаў, Андра Тээдэ.

Завяршыўся фестывальны дзень прэзентацыяй паэтычнай серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» (кнігі Ірыны Багдановіч, Анатоля Брусевіча, Леаніда Галубовіча, Аксаны Данільчык, Леаніда Дранько-Майсюка).

16 лютага былі ўзнагароджванне пераможцаў конкурса маладых літаратараў імя Максіма Танка, прэзентацыя зборніка пераможцаў конкурса маладых літаратараў імя Чэслава Мілаша, канцэрт гурта Tonqixod (Тонкіход), прэзентацыя кніжнай серыі СБП «Пункт адліку» і паэтычныя чытанні.

Прэсавая служба СБП

ПРЭМІЯ «ДЭБЮТ» ІМЯ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Вызначаны шорт-ліст прэміі «Дэбют» імя Максіма Багдановіча.

Сярод намінантаў — аўтары з кнігамі, якія выйшлі ў серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня Пісьменніка» / «Пункт адліку»: Наста Манцэвіч з паэтычным зборнікам «Птушкі» і Андрэй Пакроўскі з празаічным выданнем «Як я перастаў верыць у Дзеда Мароза».

Проза:

Андрэй Пакроўскі. Як я перастаў верыць у Дзеда Мароза. Мінск: Логвінаў, серыя «Кнігарня Пісьменніка» / «Пункт адліку»).

Юлія Шарова. Don Giovanni, або Памілаваны свавольнік. – Электроннае выданне.

Ксенія Шталянкова. Адваротны бок люстра. — Мінск: Логвінаў.

Паэзія:

Андрэй Адамовіч. Дзень паэзіі смерці дзень. Мінск: Логвінаў.

Кацярына Макарэвіч. Соль і неспакой. Мінск: Галіяфы.

Наста Манцэвіч. Птушкі. Мінск: Логвінаў, серыя «Кнігарня Пісьменніка» / «Пункт адліку»).

Пераклад:

Святлана Богуш / Рудольф Слабада. Розум. Мінск: Зміцер Колас.

Павел Рааго / Жо Лангерава. Калісьці ў Браціславе. Маё жыццё з Оскарам Л. Мінск: Зміцер Колас.

Ганна Янкута / Чарлз Дыкенс. Калядны харал. Мінск: Зміцер Колас (электронная кніга).

Журы шчыра віншуе намінантаў і паведамляе, што ўзнагароды, галоўныя і заахвочвальныя, будуць уручаныя 21 сакавіка, у Сусветны дзень паэзіі.

ЗГАДКІ

ЯЕ ВЫСОКАЯ ЛЮБОЎ: НЕАНІЛА ТУЛУПАВА

Янусь МАЛЕЦ

1 лютага 2013 года ёй споўнілася б толькі 75 гадоў. Здавалася, такой жыццярадаснай і прыгожай, напоўненай светлым аптымізмам жанчыне жыць сабе ды жыць да сотні гадоў. І пісаць свае таленавітыя, арыгінальныя творы. Расціць унучку… Аднак лета 2001 года забрала яе ад нас...

На пачатку сваіх разважанняўуспамінаў пра Анэлю Тулупаву не магу не прывесці самыя характэрныя, вядомыя ўсім, хто цікавіцца паэзіяй, радкі з далёкага 1958 года. Яны лічацца праграмнымі:

Скажыце ўсім,
Што я люблю вас,
Людзі.

І гэта не бравада, не вобраз дзеля дасягнення паэтычнага эфекту. Гэта яе сапраўдная сутнасць, дабрыня, прадвызначэнне, дадзеныя адтуль — з высокага неба, дзе эпіцэнтр Любові, дзе жыве Бог, да якога яна ў канцы зямнога быцця наблізілася максімальна. Не толькі таму, што прыняла сан манахіні і набыла варыянт свайго новага імя Неаніла, а таму што ўсёй сваёй істотай акунулася ў рэлігійны свет хрысціянства, у які падсвядома цягнулася ці не ўсё жыццё...

Эпагеем яе творчасці стала апошняя перадсмяротная публікацыя ў «ЛіМе» 6 красавіка 2001 года. Паэтка ўклала ў нізку ўвесь астатак моцы і эмоцый. Будучы вельмі хворай, папрасіла мяне перадрукаваць рукапіс на машынцы і аднесці ў рэдакцыю, што спешна і зрабіў. Помню, тады спагадліва прыняў творы Мікола Гіль, паўспамінаў прыязна пра талент аўтаркі, пра тое, што ў свой час і яе бацька быў творцам. Паабяцаў не зацягваць з публікацыяй — і слова стрымаў.

У той публікацыі ў вершы «Я памалюся за вас» ёсць прарочыя радкі:

Ападаюць пялёсткі
Ненапісаных вершаў маіх.
Завіхурыў на ростанях
Вецер жнівеньскі іх.

Не стала Неанілы 30 ліпеня перад самым-самым жнівенем, у якім закружыліся, апалі пялёсткі задуманых вершаў, абарваліся зямныя мары і надзеі Дабрадзеі, як яе часам называлі сябры суадносна з гераіняй аднайменнай паэмы. Адбылося развітанне назаўсёды з любімымі людзьмі, сваякамі, з крывінкамі: дачкой Алесяй і ўнучкай Лерай. У апошняй нядаўна з'явілася першая паэтычная кніжка «След дождя». Ёсць шэраг публікацый і на беларускай мове. Прычым на конкурсе ў «Звяздзе» яе апавяданне, калі не памыляюся, прызналі лепшым. І іншыя творы сведчаць пра талент маладой дзяўчыны. Хочацца верыць, Валерыя прыстойна прадоўжыць шлях знакамітай бабулі. Яна з цікавасцю і любоўю адшуквае яе нідзе не друкаваныя творы ў дамашнім архіве. Дзякуючы гэтай клапатлівасці з'явіліся цікавыя празаічныя рэчы Анэлі Тулупавай у «Маладосці» і ў «Полымі», якія не друкаваліся пры жыцці. Прачытанае адразу паўстае ва ўяўленні. Мова сакавітая, сціслая, ёсць свой адметны стыль з яркімі фарбамі і адценнямі.

Мне асабліва спадабалася апавяданне «Калі прачнецца чарапаха». Твор можна смела назваць маленькай аповесцю. У ім адчуваецца нямала аўтабіяграфічнага. Галоўная гераіня, Гэля (Нэля? — Я.М.) Пятроўна Вераб'ёва, маладая акушэрка, учарашняя студэнтка, максімалістка па характары, паэтычная натура, вясёлая і гарэзлівая, поўная аптымістычнай энергіі, уліваецца ў калектыў невялічкай пасялковай бальніцы і сутыкаецца з першымі цяжкасцямі і праблемамі.

Здзіўляе сюжэт апавядання вялікай колькасцю герояў і падзей. Трэба ж валодаць мастацкім дарам, каб усё складна і цікава ўладкаваць на няпоўных двух дзясятках старонак. Да таго ж яшчэ па-майстэрску разбавіць запамінальнымі, каларытнымі малюнкамі...

Не даў Бог раскрыліцца напоўніцу празаічнаму таленту Анэлі Іванаўны. Разам з паэтычнай плынню ўсё разбілася аб чорнавострыя жыццёвыя рыфы...

Чалавечы яе лёс, як і літаратурны, націкаў складваўся шчасліва. А потым трагічная страта бацькоў, мужа, блізкай сяброўкі Ганны Рыжковай...

Хаця боль несумненна апаноўваў і раней, як кожнага сапраўднага творцу, з-за недасканаласці зямнога жыцця, з-за сацыяльных праблем і несправядлівасці. Помніцца, упершыню прачытаў паэму «Быццам страла, быстрая ластаўка» на пачатку 80-х, калі ў грамадстве, пранізаным хлуснёй, хваласпевам уладзе і маразматычнасцю, прыхавана наспявала штосьці невядома-значнае. Рэвалюцыйны пафас і філасафічнасць твора ўразілі смеласцю думак. Сюжэт быў пра далёкія па часе дзекабрыстаў, аднак грамадзянска-мужнае гучанне прарывалася ў сучаснасць, перамяжоўвалася з тутэйшай рэчаіснасцю, акрыляла вольналюбствам:

Чытаю:
«13 ліпеня… цар
Расправіўся з дзекабрыстамі…»
Што такое?
Крык падсвядомасці?
У якой паслядоўнасці?
Верш пра Цётку я пасціла.
Абарваўся ён Песцелем.

……………………..
Даганяю цябе,
Алаіза,
па ўзросту,
А паэткай
хаджу
ў маладых.
……………
Не апошняй табе,
Не першай
Абарванаю песняю стаць,
Бо ўзрывала нявольны стан,
Як гранатаю — вершам
……………………
Свінцом зацяжарылі строфы,
Чорная ноч даўжэе.
Хвіліны яе адлічаны,
Ліпень яго Галгофы —
Ліпень
Твайго нараджэння
І — паўвека
Між лічбамі.
І ў табе яго ліпень прарос,
Як зерне скрываўленых рос.
Нескаронай душы рака
Б'ецца ў жылах твайго радка.
………………………
Ліпень.
Белая ноч.
«Фауст» Ферэнца Ліста.
Учорашні
дзень каля ног
Лёг каляндарным лістам.

(Зборнік «Сонца ў хату», 1986 г.)

Дабрадзея ідзе да нас з адкрытай душой. Ды ці адчуваем мы яе прыход, калі памяць людская слабне, атручваецца з тэлеэкранаў і вокладак глянцавых выданняў іншымі «каштоўнасцямі» — не тымі, якімі жыла яна...

...Помніцца першая сустрэча і асабістае знаёмства, якое адбылося ў рэдакцыі часопіса «Вожык». Прывёў мяне ў кабінет Уладзімір Правасуд. За пісьмовым сталом сядзела прыгожая жанчына. Уразіў уважлівы, праніклівы позірк. Здавалася, яна як бы зазірнула ў душу: «А што ж ты за чалавеча такі?»...

Гэта быў харошы і насычаны час. І ўсё дзякуючы яе запрашэнню папрацаваць у вядомым выданні.

Да Анэлі Іванаўны прыходзіла мноства яе сяброў і сябровак. Яна прыцягвала магніта сваёй чуласцю і дабрынёй. Да таго ж можна было атрымаць карысныя парады. Шмат хто называе яе настаўнікам у творчасці. Гэта і яе харошая сяброўка Галіна Сутула, журналіст і літаратар з Глыбокага, і Зінаіда Сузько, якую яна таксама завабіла папрацаваць у «Вожыку». Тулупава аніколі не навязвала свой стыль, не лезла са «скальпелем» у чужы тэкст, умела далікатна, тактоўна сказаць пра нейкія хібы, пагрэшнасці, даць магчымасць самому пашукаць лепшыя словы, сінтаксічныя канструкцыі, стылістычныя хады.

Аднойчы паказаў ёй новую літаратурную пародыю, якую лічыў удалай. Канцоўка здавалася смешнай і бездакорнай. Вялікім было маё здзіўленне, калі Анэля Іванаўна пачытала і звярнула ўвагу на заключныя радкі: «Тут нешта не тое…». Я збянтэжыўся і міжвольна пакрыўдзіўся: «Што ўжо можна лепей прыдумаць?» Выйшаў на калідор, пахадзіў, і тут раптам як азарэнне — знаходзіцца новы варыянт. І, адчуваю, значна лепшы!

Заходжу ў кабінет, чытаю перапрацаваную пародыю Анэлі Іванаўне. Яна імгненна рэагуе: «Тое, што й трэба!»...

Анэля Іванаўна вельмі сябравала з таленавітай артысткай размоўнага жанру, якая ў свой час аб'ездзіла з канцэртамі ўсю Беларусь і былы СССР, Ганнай Рыжковай, прапагандысткай беларускай паэзіі, мовы, гумару і сатыры. Удзячныя гледачы і слухачы называлі яе «каралевай смеху». І Анэлю Тулупаву можна таксама смела назваць «каралевай смеху» ў літаратурнай творчасці. З-пад яе пяра з'явілася нямала вясёлых, гарэзлівых твораў, у якіх бурліла выдумка і, як напісала аднойчы маладзейшая сяброўка Галіна Сутула, «сакавіта-смачны гумар».

Многія кампазітары з задавальненнем пісалі музыку да яе напеўных, вобразных вершаў. Гэта: Ю.Семяняка, Б.Фёдараў, І.Кузняцоў, І.Лучанок, Э.Ханок, Э.Зарыцкі, А.Канстанцінава, Н.Мікуліч, В.Сярых, Ул.Буднік, Ул.Прохараў, Ул.Кур'ян, В.Макеева, Л.Шурман, Г.Гарэлава, В.Кузняцоў. Як адзначана ў прадмове да зборніка песень на словы А.Тулупавай «Світальная сініца» (Мінск, 2003), сярод вядомых песень: «Ручаёчак-ручаіна», «Ліст да маці», «Чараўніца», «А я не верыла рабіне», «Прызнанне», «Доброта», «Салаўі Хатыні», «Як хацелі мяне сватаць», «Восем дзевак, адзін я», «Што за людзі», «Ксеня» і інш.

Некаторыя мелодыі шмат хто лічыць народнымі.

Выдадзены Анэляй Тулупавай у 1987 годзе ў бібліятэчцы «Вожык» зборнік «Як павезлі мяне сватаць» і сатырычны раздзел у кнізе «Скажыце ўсім» сведчылі пра рэдкі дар пісаць смешныя рэчы, што ў жанчын сустракаецца нячаста.

Пасля працы ў «Вожыку» мы працягвалі час з Анэляй Тулупавай не сустракаліся. І вось аднойчы лёс звёў зноў. Дзверы кватэры адчыніліся, і я разгублена ўбачыў зусім іншую жанчыну: худзенькую, маленькую, сумную. Хвароба непазнавальна яе змяніла. Але — запамінальны, знаёмы, пранікліва-востры позірк — прама ў душу. І праз долю секунды — дабрыня, таямніча-лагоднае святло скрозь боль і сум. Нейкая нібы вінаватасць. І глыбока-глыбокая прага да жыцця.

Яна распытвала пра літаратурныя падзеі, пра мой асабісты лёс, пра лёсы агульных знаёмых. У час, калі нясцерпны боль крыху сцішвалі ўколы і таблеткі, ужо будучы манахіняй Неанілай, яна цягнулася да мінулага, як надламаная травінка цягнецца да сонца. Да схаладнелага сонца-чарапахі… Мужна яшчэ імкнулася рэалізоўваць дадзены ёй літаратурны талент, данесці да людзей трывогу за зямное.

У апошніх вершах радкі ахінула высокадухоўная філасофія, набытая мудрасць і вечная, простая ісціна жыцця, якую людзі не вельмі хочуць прыняць у штодзённым віравароце падзей і «неадкладных» спраў. За гэтай нашай мітуснёй, мне здаецца, і цяпер нястомная Нэля, Нэлі, Анэля, манахіня Неаніла з трывогай і заклапочанасцю сочыць з вышыні: «Людзі, супакойцеся, любіце іншых, шануйце тое, што вам дадзена ўсяго толькі на імгненне на маленькай планеце ў бясконцай вечнасці. І не забывайце пра маю шчырую любоў да вас!».

Любоў была сапраўды шчырая. Не магу не прывесці верш, у якім перадаецца паэтычны і чалавечы характар Тулупавай:

Пакаянне

Музе

Якое незваротнае жыццё!
Дзе я цяпер — не ведаю, не знаю.
Ды і нашто мне гэтае знаццё?
Я там, дзе вы. Вам крылы развіваю.
Шукаю, не знаходжу гойных слоў,
Тут чарнабыльнік неба раскалоў,
І набрынялі росамі бяды
І вашы крылы і мае сляды.
Я вас прасіла больш не прылятаць,
Вякі вякоў трымаць у схове крылы.
А вы свае: лілеі ў чаратах
На дыбачках стаяць, як балерыны.
А я кажу: пара мне на спачын,
Ці ж лірыка ўратуе ад навалы?
А вы — бяссоннем да мяне ўначы,
І я іду, бягу я ўслед за вамі.
Паслухаць, як наструніўся мой бор,
У поле — небакраю пакланіцца.
Мне б перавесці дых, ды не дае
дакор —
Павінен жа хоць хтосьці павініцца.

▸ ЭКСКУРС

УСПЛЁСКІ СІНЯЙ ВАДЫ

Валеры СТРАЛКО

Крыху здалёк… Мы, у большасці, усё ж схільныя ход жыцця свайго разглядаць як рух па нейкім, нам зададзеным, маршруце. А хто вызначае гэты маршрут?

Чаму адзін чалавек усё жыццё паспяхова апрацоўвае зямлю, другі — будуе, а трэццяга і чацвёртага куды толькі не кідае? І з поспехамі глуха… Кажуць — лёс. Лёс вызначае твой асабісты жыццёвы шлях. І якім жа чынам? Пытанне… А ці не продкі (іх духоўна-інтэлектуальная энергія) вядуць чалавека па жыцці? Канешне, мы ведаем і пра гены, і пра існаванне грахоў і добрых спраў — пра свае і продкаў. Дык, можа, унутры нас месціцца-такі своеасаблівы ўнутраны штурман, які бярэ да ўвагі ўзгодненую пазіцыю продкаў з улікам тваіх патрэб ці намераў і прымае канчатковае рашэнне ў той ці іншай сітуацыі. Магчыма, улічваюцца і інтарэсы грамадства. Ад таго, наколькі супадае твая асабістая патрэба з рашэннем «унутранага штурмана», ты адчуваеш сябе больш ці менш камфортна. Калі цалкам супадае, тады — рэзананс гармоніі, тады выбух пазітыву. А калі з намі здараюцца непрыемнасці ці няшчасці, гэта не варта драматызаваць, бо, мабыць, «унутраны штурман» зрабіў усё, што мог, прыняўшы аптымальнае рашэнне…

Гэтыя жартоўныя разважанні ў сталым узросце дапамагаюць глядзець на свет Божы неяк больш стрымана. А раней многія жыццёвыя павароты выклікалі ці добрае здзіўленне, ці абурэнне, ці жах… Вось нарадзіўся я, дапусцім, у цудоўным месцы: Кіеўская Русь, сем пагоркаў, Дняпро, прыгажосць; спадобіла ж тут радзіцца калісь Малушы, Антонію Пячэрскаму… Але віхор вайны наляцеў і адкінуў цябе чамусьці як бы і недалечка, усяго на дзясяткі вёрст на ўсход. Але — усё іншае: ні табе ўзгоркаў, ні рэчкі путнай. Вядома, міла, але ж — не маё. А яшчэ акупацыя, галеча… І хоць гэта — радзіма маці з дзедам і атожылак царскі тут жыў, справы добрыя тварыў… Не… Пасля школы — у рамантыку, на поўдзень, на караблі. Будаваць, плаваць… Пайшло… Такая асалода! Хоць і цяжкавата… Ды раптам — стоп, машына! Трэба, хлопча, панастаўнічаць… Яно ж бы й нічога. Праўда, назва пункта трохі бянтэжыла. Ды не таму ж ты, пэўна, з часам коціш за чатыры тысячы км, у Сібір. І холад там не халадзіў, бо на душы харaство было: ядзерная фізіка, кібернетыка, лыжы, парашут… А людзі — эліта, раскоша! Жыві — не хачу. Пажыў, павучыўся, папрацаваў. Усё ж выдатна! Ды... Курс — вест! У Беларусь! Давай там пакібернець! Здароўе ляснула? — У маржы! Лепей? Во! Маржуй і працуй!.. Праляцелі гады, можа, і не найлепшыя, пенсія на носе… Раптам — прыбіваюся да літаратуры… Як, чаму?! Чаго так позна? Аднак, паехалі… Пад тузін кніжак… Што, зноўку аслаб? Экстрымні, памарафонь. Стаміўся? Развейся на Готландзе месячык. І гэта… Сінюю Ваду ж не закідвай…

А каб цябе… Яна ж мяне сапраўды даўно цікавіць, ды куды мне?.. Ні часу, ні ведаў. А ты, чую, хоць дакраніся, падыхай гэтым, слоўка напішы… Ну, нехта з продкаў, відаць, у паходы з Альгердам хадзіў. Можа, і на Сінюю Ваду…

А пра Сінюю Ваду — што?.. Гаворку пра Сіняводскую бітву, якая адбылася 650 гадоў назад, варта пачаць з таго, што з’явілася Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае (ВКЛ) у XIII стагоддзі. Будавалі дзяржаву Вялікія князі Міндоўг… Войшалак… Гедымін… Альгерд… Дзяржава разрасталася, мацнела. У склад ВКЛ паступова ўвайшлі ўсе беларускія землі і частка ўкраінскіх… Новыя валадары, якія «старыны не рушылі, навіны не ўводзілі, прымалі мясцовыя традыцыі, звычаі, рэлігію, мову, законы…», прыходзілі з дабром, і жыхары адчувалі сябе ўтульна і надзейна з такімі гаспадарамі. Вось ужо і да Валыні дапяліся, а Любарт з Карыятавічамі дык і аселі пакрысе… І на паўднёвы захад ад Віцебска ўсё болей прылучаліся землі. Бранск, Старадуб, Трубчэўск… Шмат северска-чарнігаўскіх тэрыторый увайшлі ў склад ВКЛ. А далей — усё, баста, далей — Арда, пад якой ужо больш сотні гадоў стогнуць браты-ўкраінцы. Арда ж і там, за Карыятавічамі, на частцы Валыні, на Падоллі, праз якое з усходу на захад і з поўначы на поўдзень — гандлёвыя шляхі, добрыя землі, цудоўныя людзі. Колькі б карысці было для Княства і людзей, каб усё гэта далучыць! Ой, як трэба вызваляць люд і землі! Ажыло б усё!.. Ды злыя прыхадні яшчэ нікому нічога не саступалі. Думай, Альгердзе!..

Рэчка Снівада на ўкраінскім Падоллі

Думаць Альгерд умеў і любіў. Абмудрыць-абхітрыць супраціўніка заўсёды гатоў быў. Таму і бітвы ніводнай не прайграў… Што на гэты раз вымудрыў Вялікі князь, неяк даведаемся. Але ж улічваў: вораг хітры, вопытны, бязлітасны. Налятае з хуткасцю маланкі. Паразаў не меў…

А вось тут… — за-гры-меў! Такога знішчальнага ўдару ардынцы не ведалі. Для Альгерда гэта была чарговая перамога над супраціўнікам і першая — над Ардой! І якая велічная перамога! Ачысціліся ад гнёту чужынцаў Валынь, Падолле і ўсе землі былой Кіеўскай Русі, што заставаліся да гэтага пад ярмом. Страты мангола-татарскіх ордаў былі настолькі значныя, што надалей не змаглі яны кантраляваць страчаныя землі. А пра тое, каб пагражаць нападамі Еўропе, не могло быць і мовы…

Так што Кулікоўскай бітве час бы, нарэшце, сцішыць звон ды годненька, спакойненька павініцца і саступіць Сіняводскай бітве статус першай пераможніцы ардынцаў, бо Кулікоўская адбылася на 18 гадоў пазней, і пасля яе стагоддзе яшчэ цярпелі маскавіты ардынскі гнёт…

Па-ранейшаму, аднак, чакаюць адказу пытанні: дзе тая Сіняя Вада, на якой адбылася бітва, і якімі маршрутамі рухаліся супраціўнікі да месца бітвы?

Адносна Сіняй Вады і маршрута войск ВКЛ дамінуюць дзве версіі дзвюх групаў даследчыкаў. Адны, назавём іх «заходнімі», лічаць, што войскі Альгерда, распачаўшы паход з Вільні ці Наваградка, падышлі на Валынь, адкуль плаўна павярнулі і да месца бітвы на р. Снівадзе (якім лічаць яе Сіняй Вадой) ішлі з заходняга (ці з паўночна-заходняга) накірунку. Другія, «усходнія», збольшага прымаюць версію храніста XVI стагоддзя Мацея Стрыйкоўскага, паводле якога да месца бітвы войскі Альгерда павярнулі з усходняга накірунку, мінуўшы Канеў і Чаркасы (на Дняпры). Сіняй Вадой яны лічаць р. Сінюху, левы прыток (як і Снівада) р. Паўднёвы Буг. Майма на ўвазе, што ад р. Сінюха на Кіраваградчыне да р. Снівада, што на Вінніччыне, не меней за 300 км.

15-гадовыя археалагічныя раскопкі на Сінюсе не сцвердзілі яе як месца бітвы на Сіняй Вадзе. На Снівадзе ж ёсць маштабныя пахаванні, якія ў мясцовых жыхароў здавён фігуруюць як «літоўскія» і «татарскія» магілы. Але чамусь дагэтуль раскопкі не праведзены…

Што датычыць версій маршрута руху войск да месца бітвы, то ніводная з іх паасобку не працуе, бо ні на адным накірунку немагчыма было засяродзіць усе наяўныя сілы, а гэта абавязкова трэба было зрабіць, каб гарантавана адолець дзёрзскага і небяспечнага ворага. Таму на захадзе, лічу, скрытна канцэнтравалася галоўным чынам цяжкая і лёгкая, па-еўрапейску ўзброеная, пяхота, ачольваная Карыятавічамі; усходні накірунак, болей з конніцы, адкрыта фарміраваў сам Альгерд, збіраючы сілы з Віцебска-Магілёўскага рэгіёна і з зямель былое Кіеўскай Русі, жыхары якой зведалі «смак» ардынскай тыраніі…

Каб бесперашкодна давесці войскі з двух накірункаў да сустрэчы і аб’яднання ў зоне бітвы, Альгерд у якасці ваеннай хітрасці ў патрэбны час умела запусціў чутку, што мае намер паваяваць Крым, разлічваючы, што аслабленыя міжусобіцамі ды іншымі неладамі ардынцы сцягнуць усе свае сілы хутчэй за ўсё пад Перакоп, каб там чакаць войскі Альгерда, бо згубіць Крым для іх было раўназначна катастрофе. Пад такой «дымавой завесай» Альгерд лёгка авалодае Кіевам, садзіць там на сталец сына Уладзіміра, папаўняе рэсурсы і выпраўляецца правым берагам Дняпра ўніз па цячэнні. Рухаецца ён, знарок дэманструючы невысокі тэмп, папаўняючыся па дарозе апалчэнцамі, харчам, коньмі. Мінуўшы Канеў і Чаркасы, нечакана для праціўніка павяртае на захад і, павялічыўшы хуткасць, утаропліваецца ў зону сустрэчы. У абумоўлены час рушаць насустрач Альгерду і Карыятавічы.

Калі да Арды, якая і на адлегласці адсочвала сітуацыю, дайшло пра дзве калоны, пыхнула істэрыка накшталт: «Па конях! Туды! Калоны біць па адной! Пакуль не стрэліся! Інакш…». Ды Альгерд усё пралічыў. Не выключана, што і пяхоту сваю праз некаторы час пасля павароту на захад ён пасадзіў на каня. Карыятавічы таксама дабротным маршам шыбавалі наперад. І вось «карціна маслам»: дзве магутныя калоны сходзяцца (верагодней усяго, ля Снівады, бо гэта ў зоне Падолля, якое трэба адваяваць)… А ў гэты час разлютаваныя падманам, змучаныя бясконцым выпаленым стэпам ардынцы чорнапыльнай хмарай набліжаюцца да падрыхтаваных, цалкам гатовых да бойкі беларуска-літоўска-ўкраінскіх падраздзяленняў… І вось ужо — бліскучая перамога аб’яднаных войскаў ВКЛ!..

Расквецілася пасля перамогі жыццё на вызваленых землях. Хутка ўзнікаюць, умацоўваюцца новыя гарады і паселішчы: Бакота, Брацлаў, Вінніца, Каменец, Смотрыч, Хмельнік… Зноўку на поўныя грудзі задыхала былая Кіеўская Русь. Палыхнуў магутны ўсплёск вытворчасці, гандлю, культуры, аднавіўся дух вольнасці, нязломнасці народа. І калі пачалі распальвацца захопніцкія апетыты заходніх, усходніх і паўднёвых суседзяў, змаглі ўзняць крылы казаччына, хмяльніччына, каліўшчына і іншыя вызвольныя ўкраінскія рухі. Гаючыя ўсплёскі геннай памяці пра Сіняводскую перамогу дадавалі сілы народам ВКЛ (а затым — былога ВКЛ) выстойваць у далейшых войнах ды іншых драматычных выпрабаваннях…

Маршруты руху войск супраціўнікаў да месца бітвы, зона бітвы і іншае — гэта мая версія падзей. Доказаў прамых няма. Толькі логіка. Аднак не больш аргументаваныя, на жаль, версіі і ў т.з. «заходніх» ці «ўсходніх» даследчыкаў. Пытанні лакалізацыі месца Сіняводскай бітвы і маршруты руху войск супернікаў да месца сутыкнення — не дробязныя. Іх вырашэнне дазволіла б вызначыць ісціну, аддаць належнае праху, памяці вояў, аднавіць заслужаную славу мінуўшчыны нашых народаў. Варта было б прафінансаваць праекты, якія дадуць магчымасць адшукаць у архівах Еўропы (у першую чаргу Ватыкана) і іншых рэгіёнаў свету сведчанні пра Сіняводскую бітву, што знарок былі ў свой час знішчаны, сфальсіфікаваны ці надзейна захаваны бліжэйшымі, зацікаўленымі ў гэтым, суседзямі, падключыць да даследавання гэтай лёсавызначальнай гістарычнай падзеі аўтарытэтныя навуковыя сілы, правесці неабходныя археалагічныя раскопкі, паставіць помнікі, адкрыць музеі, сфарміраваць комплексную інфраструктуру гістарычнага месца бітвы, якое можа стаць адным з прывабнейшых цэнтраў міжнароднага турызму. І магутным сродкам патрыятычнага выхавання…

Схема бітвы

ВЕРШЫ

АБЯРЭГ АД БЯЗЛІТАСНЫХ

Віка ТРЭНАС

***

*Час вялікіх слёз прайшоў.
Сезон дажджоў прайшоў.
Выцеклі рэкі з расколіны ў сэрцы.*

*Смага, спёка і чорны пыл.
Выеў вочы дарожны пыл.
Шляхам гэтым ішлі іншаверцы.*

*Стала пеклам твая зямля.
Патрэсканая зямля.
Нельга жыць і нельга памерці.*

***

*Час плаціць па рахунках.
Час ашчадна збіраць цеплыню
У далонях па кроплі, нібыта жывую ваду,
Што скрозь пальцы сыходзіць хутка.*

*Час пазбавіцца згадак мулкіх,
Час таго да сябе прыхінуць,
Хто гартуе і цела, і дух
І не лічыць гадзіны ў сутках.*

*Час манетаў, пяшчотаў час,
Можна жыцці наноў пачаць.
Гэта самы звычайны шанц.*

Вайна. Абярэг ад бязлітасных

*Пахне яблыкамі ды апалым лісцем.
Голаў не схіляеш — шукаеш выйсця
У цемры за спінай, у пекле наперадзе.
Дзе твае каханне і вера дзе?
Верасень. Замнога пражыта жыццяў.
Стань валошкаю ды схавайся ў жыце,
Каб той, хто без гонару і без літасці,
Цябе не выцікаваў, не змог знайсці.
Каб не ведалі ні сцяна і ні сцяна,
Дзе твая ісціна.*

***

*пакуль не спазнаеш, што бог ёсць любоў,
не спраўдзіш на ўласнай скуры,
не выйдзе душа, як рака з берагоў,
у вусцішны свет, не ўратуе яго
ад злой непазбежнае буры*

*пакуль не дазнаешся, хто ты такі,
датуль не адолець імклівай ракі
дзесь там, у глыбінях, на зацішным дне,
нязробленых спраў, неагучаных словаў
і думак даволі, адно выйсця — не
віна тоне ў сэрцы, а праўда ў віне,
ды болю маўклівая мова*

*той толькі не згіне ў нястрымных вірах,
хто ў вырай свой знае наўпроставы шлях*

***

*няма патрэбы дыхаць
бо сам ты ёсць паветрам
ты сам дабро і ліха*

*квіток у адзін бок
скалечаная вера
замураваны выхад*

*ды толькі бачыць бог
ланцуг не спыніць звера
хоць перад бурай ціха*

*той хто цікуе знік
паспее твой цягнік
з маўчання вырваць крык*

Бабулі

*апошняя жыхарка напаўзакінутай вёскі
адышла на Вадохрышча
адно ў маім сне ты застанешся
між маладосцю і старасцю
між радасцю і пакутай*

*шлях тваіх продкаў занесены снегам
але для цябе яго праклалі нанова
маўчаць застылыя схаладнелыя дрэвы*

*і калі сякера ўгрызаецца ў прамерзлую глебу
калі абрываецца танюткая нітка лёсу
якою ты аберагала мяне ад сурокаў
я разумею — нас нішто больш не звязвае
з гэтай зямлёй*

***

*усе нашы форс-мажоры і форс-міноры
рубцамі на сэрцы, пячаткаю на ілбе
скупою дзявочай слязою ці кропляю ў моры
становяцца мною — а значыць,
працягам цябе*

***

*мы не біліся галавой аб мур
не імкнуліся яго абысці
быць замкнёным ва ўласнай сутнасці
значна лепей, бо выйсце ўнутры, таму*

*час спыніцца, каб карані пусціць
у прамерзлую глебу пад мурам
час адно ў аднаго пусціць карані
і яны гэты мур разбураць*

***

*Не губляй раўнавагі. Не страчвай сябе самога,
Адшуканага ў выклятым пекле між
тысяч дарог,
Ашуканага, ды не забытага ўважлівым
Богам.
Бачыць ён. Кожны ўздых. Кожны жэст.
Кожны крок*

*Будзе ўлічаны. Нават калі не хапае паветра,
Б'ецца чыстае сэрца часцей — адно на дваіх,
Ды разумным — табу, калі іншым —
права на вета.
Ведай, вартым і верным даецца па веры іх.*

*Прачытай і адчуй — прарываецца плач
праз радкі.
Лёс ад нас — на адлегласці выцягнутай рукі.*

СУСТРЭЧА

Ніколь Любіч: «ПРАЦЭС НАПІСАННЯ — ЗМАГАННЕ З САМІМ САБОЙ»

7 лютага ў Інстытуце імя Гётэ для навучэнцаў Школы маладых літаратараў пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў прайшла лекцыя нямецкага пісьменніка Ніколя Любіча.

Прадставіў госця Дырэктар Інстытута імя Гётэ ў Мінску спадар Франк Бауман. Перакладчыкам сустрэчы была Вера Дзядок.

Спадар Франк павітаў прысутных і распавёў пра тое, што ўпершыню пазнаёміўся з творчасцю Ніколя Любіча дзесяць гадоў таму, калі прачытаў яго першы твор «Раман пра радзіму, ці Як мой бацька стаў немцам».

Ніколь Любіч, пісьменнік з Германіі харвацкага паходжання, нарадзіўся ў 1971 годзе ў Заграбе ў сям'і інжынера-авіятэхніка, дзіцячыя гады правёў у розных краінах: Швецыі, Грэцыі, Расіі і Нямеччыне. Пасля атрымання адукацыі па спецыяльнасці паліталогія працуе журналістам у Берліне. У якасці пазаштатнага карэспандэнта супрацоўнічае з выданнямі «Die Zeit», «Süddeutsche Zeitung» і часопісам «Geo». За свае рэпартажы Ніколь Любіч неаднаразова атрымліваў прафесійныя ўзнагароды і прэміі.

Ніколь Любіч прызнаўся, што журналістыка — прафесія яго мары, праўда, ёсць і пэўныя складанасці: па-першае, лічыць Ніколь, журналіст абавязаны заўсёды казаць праўду, нават калі яна яму самому не падабаецца; па-другое, ён мае адказнасць перад тым чалавекам, перад той медыйнай асобай, пра якую піша і партрэт якой стварае для шырокага кола чытачоў.

Кнігі ў Нямеччыне: займальная статыстыка

У першай частцы сустрэчы пісьменнік прачытаў лекцыю пра выдавецкую справу ў Нямеччыне, пра асаблівасці прафесійнай рэалізацыі нямецкіх пісьменнікаў і спосабы «раскруткі» кніг.

У Нямеччыне на 82 мільёны насельніцтва — 10 тысячаў выдавецтваў. У 2010 годзе выйшла 95 тысяч кніг, сярод якіх трэціна належыць белетрыстычным раманам. Суадносна, і аўтараў, якія пішуць раманы, вельмі шмат. Канкурэнцыя настолькі вялікая, што толькі адзінкі дасягаюць поспеху, як, напрыклад, малады пісьменнік Даніэль Кельмэн і яго бэстсэлер «Вымярэнне свету». У Нямеччыне прадалося 2 млн асобнікаў гэтай кнігі, а ў свеце 6 млн. Гэта шчаслівы вынятак. Сярэднестатыстычна нармальным лічыцца наклад кнігі ў 1000-1500 асобнікаў.

Сам Ніколь Любіч пачаў працаваць журналістам на радыё «Брэмен», калі яму было 18, а свой першы раман выдаў у 28 гадоў. Дарэчы, сярэдні ўзрост, калі нямецкія літаратары выдаюць першую кнігу, — 20-25 гадоў, адзначыў Ніколь.

З тысячаў нямецкіх пісьменнікаў толькі паўтара дзясяткі сапраўды багатых, каля сотні забяспечваюць сябе выключна літаратурай, а астатнія, якіх большасць, — зарабляюць на жыццё, прыкладам, журналістыкай, а пісьменніцтвам займаюцца «паралельна». Гэта тлумачыцца, як адзначыў спадар Любіч, «эканамічнай цэнзурай». І калі твая першая кніга добра прадавалася, не факт, што так будзе прадавацца і другая.

Спосаб існавання нямецкага пісьменніка — ганарары ад выдавецтваў, розныя літаратурныя фонды і стыпендыі, на якія можна падаць заяўку, а таксама выступленні (якія аплочваюцца). Важна для маладога аўтара атрымаць літаратурную прэмію — іх у Нямеччыне ажно 1200! Вельмі прэстыжным лічыцца патрапіць, напрыклад, у лонг-ліст Нямецкай кніжнай прэміі, заснаванай у 2005 годзе, бо гэта выклікае шырокі грамадскі рэзананс. Намінаваныя кнігі пачынаюць актыўна прадавацца, са свайго досведу мяркуе Ніколь Любіч.

Нямецкія выдавецтвы маюць практыку выплочваць за прынятыя рукапіс гарантаваны ганарар, аванс, які вагаецца ў межах ад 2 да 20–30 тысяч еўра. Праўда, калі кніга не будзе прадавацца, то наступны раз выдаўцы могуць ужо і не прыняць новы твор…

Законы шоў-бізнесу працуюць і ў кнігавыдавецкай справе

Літаратурная крытыка, нават самая станоўчая і надрукаваная ў масавых выданнях, больш не дапамагае прасоўванню кніг. Нашмат больш эфектыўным з'яўляецца тэлебачанне, удзел у ток-шоу. Ёсць і яшчэ адзін спосаб прыцягнуць да сябе ўвагу — «стварыць» скандал, як Крысціян Крахт, якога называюць прадстаўніком неафашызму. Вялікай папулярнасцю карыстаюцца кнігі, напісаныя знакамітасцямі — музыкамі, акцёрамі. Ніколь Любіч распавёў, што выдавецтва, з якім ён супрацоўнічае, выкупіла ліцэнзію на аўтабіяграфію Арнольда Шварцнэгера. Кніжную выставу, дзе прэзентавалася гэтая кніга, давялося абараняць ад натоўпу фанатаў.

Тэмы, якія патрапляюць у мэйнстрым сучаснай нямецкай літаратуры, на пагляд Ніколя Любіча, наступныя:

- раманы пра падзел Нямеччыны, якія пішуць збольшага немцы-ўсходнікі;
- раманы на гістарычную тэматыку, аповеды пра яркіх гістарычных постацей;
- кнігі аўтараў ненямецкага паходжання (да якіх, дарэчы, адносіць і самога Ніколя), тэма культурнай ідэнтычнасці і нацыянальнай самаідэнтыфікацыі.

Якасць — гэта ад пакутаў

Менавіта такім быў дэвіз у Школе журналістаў у Гамбургу, дзе вучыўся спадар Любіч.

«Навошта вы пішаце? — запытаўся пісьменнік у наведнікаў беларускай Школы маладых літаратараў. — Мне гэта ніколі не прыносіла задавальнення. Працэс напісання насамрэч — змаганне з самім сабой, вельмі пакутлівае».

У другой частцы вечара пісьменнік распавёў пра свае кнігі, пра тое, як у яго адбываецца працэс напісання рамана. Падрабязна вялася гаворка пра твор «Марская ціша» (2010), у якім Ніколь апісаў судовы працэс над сербскім ваенным злачынцам Златкам Шымічам. Апраўдаць ці абвінаваціць злачынцу — вырашаюць суддзі. Аднак што такое віна і адказнасць? Хто з'яўляецца злачынцам, а хто ахвярай? Ці можа злачынца таксама быць ахвярай альбо ахвяраператварыцца ў злачынцу? Адказ на гэтыя пытанні спрабуе знайсці ў рамане Роберт, якога лёс звязаў з дачкой Шыміча.

Сакрэты творчага майстэрства лагічныя і сведчаць пра сур'ёзнае стаўленне пісьменніка да сваёй справы. Найперш — выбар тэмы, якая магла б высвечваца ў агульнасацыяльным сэнсе праз лёсы асобных персанажаў. Пасля — збор матэрыялаў, падрыхтоўка фактуры, пошук неабходных дэталяў — таго, што будзе выказана ў мастацкай форме. Напісанне першага сказа найбольш пакутлівае для Ніколя Любіча, а першая старонка з'яўляецца ў 50-60 (!) варыянтах. Галоўны крытэр для кнігі — чытэльнасць і… адкрытая развязка. Чытач мусіць застацца заінтрыгаваным.

Напрыканцы сустрэчы Ніколь Любіч расказаў пра свой новы твор.

Віка Трэнас

АСОБА

РЭДАКТАР

Данута БІЧЭЛЬ

Хто ўсё ведае, той маўчыць, а хто шмат гаворыць, той нічога не ведае.

Былі ў мяне сябры, — нехта захварэў і памёр, а нехта паехаў у далёкі свет.

Рэдактар Валодзя жыве ў сталіцы. У нас з Валодзем была адна сяброўка Ірына, яна павандравала завеяй у ціхую Моўчадзь, а Валодзя мне не тэлефануе. Не прывык тэлефанаваць у правінцыю. Калі працаваў рэдактарам у часопісах, правінцыйныя аўтары самі знаходзілі яго.

Набіраю яго нумар тэлефона ў Менску, спадзяюся, што паразмаўляем — і я супакоюся. Доўга не бярэ слухаўку, ён жыве, не спяшаючыся. Ведаю, што ён дома. Бо так бывае заўсёды. Раней слухаўку брала яго жонка Галя — яго першае і апошняе каханне…

Чую голас:

— Ну, я тут крыху заняты, чытаю кнігу майго суседа.

— Выданую кнігу?

— Не, кніга рыхтуецца да друку…

— Колькі гадоў твайму суседу?

— Ён старэйшы за мяне на два гады, у яго няма кнігі на беларускай мове. А я хачу, каб ён застаўся ў кантэксце нашай літаратуры.

— Ты тлумачыш яго кнігу на беларускую мову?

— Не, я дрэнна сябе адчуваю, а гэта даволі ёмкая работа. Згадзіўся перакласці хлопец, які добра ведае беларускую мову.

— Аб чым кніга твайго суседа?

— Яго герой — ён сам. Усё, што напісаў ён у гэтай кнізе, як і ў папярэдніх, адбывалася з ім. З сямнаццаці гадоў быў у партызанах, быў паранены. Трапіў на фронт. Трапіў туды, дзе на людзях рабілі выпрабаванні вадароднай бомбачкі, апрамененых — спісвалі дахаты паміраць. Яго маці была народнай лекаркай, вылечыла сына зёлкамі. Стаў пісаць. Мой сусед з 1926 года нараджэння, гэты год ваяваў. А 1927 год быў у рэзерве, многія таксама трапілі на вайну, толькі чамусьці пасля не лічыліся ўдзельнікамі вайны. А я — з 1928-га, нас на вайну не бралі.

Цытую Валодзю ўрывак з кнігі «Гарадзенскі архіў Васіля Быкава» (Гародня — Вроцлаў, 2012), бо гэта пра яго: «Я здаўна нашу ў душы вялікую ўдзячнасць гэтаму чалавеку, які з поўным разуменнем, тактам і чуласцю аднёсся да першай і другой і трэцяй маіх аповесцяў, захаваўшы аўтарскую канцэпцыю і некрануты ўсю сістэму вобразаў…»

— Ну, я аўтарскую канцэпцыю сапраўды не чапаў, думаю, рэдактар не мае права гэта рабіць. Я папраўляў стылёвыя недакладнасці, цьмяныя месцы, моўныя хібы маладога аўтара.

— Гэта не рэдактарская, а карэктарская работа, — прыдзіраюся я да сябра.

— Я паважаў права аўтара на ягоны самастойны падыход да кампазіцыі і сюжэта. А як тады ствараюцца наватарскія творы?

— Калі я выдавала зборнік вершаў, каб зрабіць заўвагі ад імя цэнзара, са мной размаўляў не рэдактар, а маладая паненка, яна рабіла заўвагі па зместу, не ведала, у чым справа, але рэдактар быў у суседнім кабінеце, ён падказваў. Цэнзараў я ніколі ў вочы не бачыла. Якія ў рэдактара прозы былі адносіны з цэнзурай?

— Рэдактар меў непасрэднае дачыненне да цэнзараў. Рэдактар, які вёў кнігу, ішоў у камітэт па цэнзуры, «ваяваў» за аўтара, спрабаваў здымаць прыдзіркі цэнзараў. Напрыклад, калі выдавалі кнігу Васіля Быкава «Жураўліны крык», у камітэт выклікалі мяне, загадчыка рэдакцыі Міколу Татура, загадчыка літаддзела Аляксея Зарыцкага. За сталом сядзела некалькі цэнзараў. Па кнізе былі дробныя заўвагі, якія я адвёў, растлумачыўшы ім, а з іхняга боку было выказана папярэджанне, што калі аўтар далей будзе пісаць у тым жа духу, у яго пачнуцца вялікія непрыемнасці… Ты ж павінна памятаць, што ў тыя часы выдавецкі лёс кожнай кнігі вырашаўся ўнутранай рэцэнзіяй. «Жураўліны крык» «зарэзалі» рэцэнзіяй Васіля Бурносава, але штатныя супрацоўнікі рэдакцыі не згадзіліся з гэткім прысудам і аддалі кнігу на паўторную рэцэнзію Янку Брылю, ён і выратаваў кніжку.

— Што ў літаратуры важней: мова ці тэкст?

— Тэкст важнейшы, мова — гэта як рамачка для карціны.

— Былі ў цябе, як у рэдактара, бездакорныя аўтары?

— Былі: Янка Брыль, Барыс Сачанка, Іван Пташнікаў, Вячаслаў Адамчык, Уладзімір Караткевіч…

— Ты быў рэдактарам у Караткевіча?

— Я быў рэдактарам яго першай кнігі. Я гэтым не хвалюся, але падказаў яму назву кнігі «Блакіт і золата дня». Гэтую фразу вычытаў у яго тэксце, пачаткова кніга называлася, як адно апавяданне — «Каўчэг»... Быў рэдактарам яго аповесці «Зброя». Спачатку гэта пісалася як частка рамана «Каласы пад сярпом тваім», але потым прыйшлося аўтару шмат скараціць і пакінуць асобным творам.

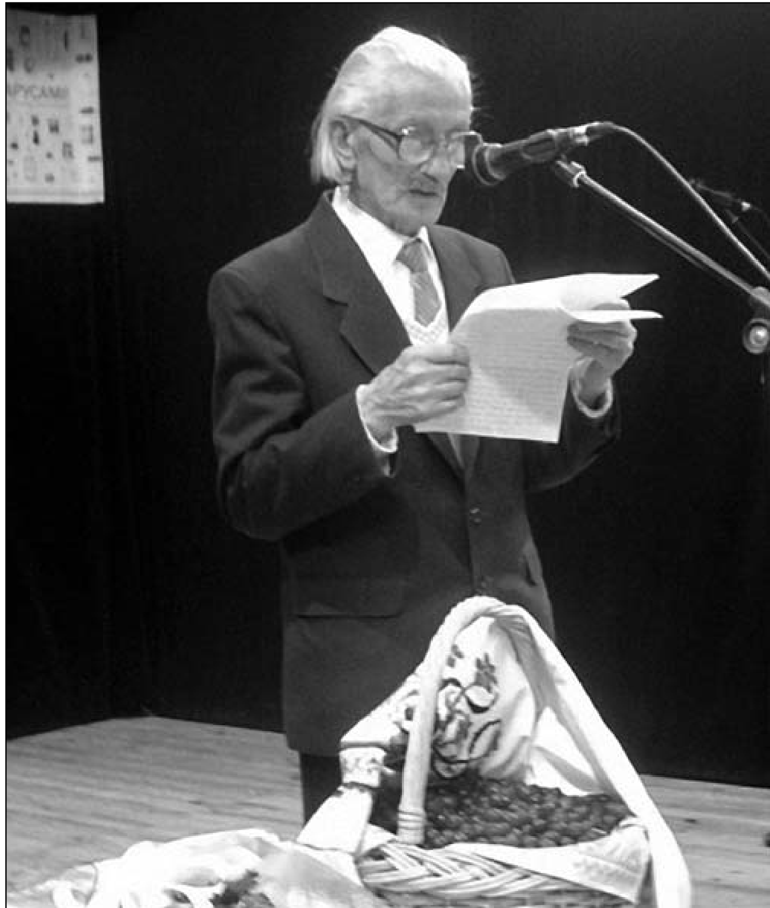
— Памятаеш, калі наша сяброўка Ірына Крэнь працавала ў выдавецтве «Народная асвета», яна брала рэдактарскую работу дахаты, дапісвала за аўтара так, што кніга павялічвалася, прыкладна, на дзве трэціны. Здаецца, гэта была манаграфія пра Андрэя Макаёнка. Ірына хацела, каб твор атрымаўся паўнавартасным. Ты таксама рабіў падобную работу?

— Усе рэдактары так рабілі. Шліфавалі тэксты пісьменнікаў, якія не дацягвалі, якіх трэба было зусім бракаваць. Іх ставілі ў план, а рэдактар павінен быў падрыхтаваць кнігу, каб не зрываўся выдавецкі план…

— Ці прачытаў ты кнігу Венанцы Бутрыма «Маўклівыя сумныя птушкі»?

— Прачытаў. Гэта добрая кніга. Некалі я чытаў апавяданне «Ліпеньскім днём», яно было надрукавана ў часопісе. Аповесць «Апошні эшалон» я рыхтаваў у друк у часопісе «Маладосць», зрабіў заўвагі па невыразных месцах, праслаў аўтару на дапрацоўку. Але ён аповесць паўторна ў часопіс не праслаў…

— У кнізе аповесць дапрацавана?

— Так, дапрацавана, вельмі добрая аповесць. Шкада, што аўтар у свой час так легкадумна адносіўся да свайго таленту.

— Не легкадумна. Ён ведаў, у якой краіне жыве, з кім мае справу. Не хацеў з камуністамі супрацоўнічаць — гэткі заходні шляхціц… Ды ў той час у літаратуры было надта шмат добрых пісьменнікаў, якія пісалі пра вайну, на якой самі ваявалі. А Венанцы «не дарос», запозна нарадзіўся, як і ты…

Падзякавала яму за размову, а ён падзякаваў мне, што ўцягнула яго ў прыемныя роздумы пра літаратурнае жыццё. У гэты дзень ён адчуваў сябе дрэнна. Гэта было шостага красавіка ранкам, у Пятніцу перад Вялікаднем.

…Неяк ён мне тлумачыў, што рэдактару на адным месцы нельга заседжвацца. Да ўсяго прывыкаеш, выдавецтва пачынаеш лічыць сваім уласным. Адносіны з супрацоўнікамі ператвараюцца ў сваяцкія адносіны.

— Як толькі з'ўлялася магчымасць перайсці з выдавецтва ў рэдакцыю часопіса «Маладосць», я пераходзіў, пасля вяртаўся зноў у выдавецтва…

Вычытала ў пісьменніцкім даведніку дату нараджэння, віншую яго, адказвае:

— Дзякуй. Я не ведаю, калі я нарадзіўся. Магчыма, у маі. Адвольна напісалі ў дакументах гэтую дату.

— Але ж гады лічыш па ёй?

— Маіх равеснікаў у літаратуры амаль не засталося...

Першым у пераліку называе Алега Лойку. Кажу:

— Яго былыя студэнткі мне скардзіліся, што жанчына, якая даглядала ў Слоніме яго да смерці, у яго на вачах збывала калекцыю старых прадметаў, якія ён збіраў усё жыццё, і ён перажываў…

— Студэнткі давалі табе няправільную інфармацыю. Я ведаю гэту жанчыну. Яна якраз і цяпер змагаецца за тое, каб там усё засталося так, як было пры ім…

На Вялікдзень тэлефануе мне Святлана Варонік, расказвае, як яна адважылася паехаць першы раз на ўласным аўтамабілі з Берасця ў Слонім і ў Баранавічы. Яна ў дарозе была не адна, сын яе сястры Галіны сядзеў побач, падказваў ёй, як кіраваць аўтамабілем. Яе сястра Галіна жыве ў Альберціне, а будуе сабе хату ў Слоніме на вуліцы Алега Лойкі. Гэта новая вуліца, дзе на чыстым полі людзі пачынаюць будаваць новыя хаты, і гэта недалёка ад могілкаў, на якіх пахаваны Алег Лойка. Вуліца гэта ў Слоніме з'явілася праз два гады пасля яго смерці.

Цяпер у незалежных часопісах шмат супрацоўнікаў няма. Часамі адзін рэдактар цягне ўсю працу па стварэнні і ўкладанні часопіса, падбірае, запрашае, вылузвае з розных крыніц новых аўтараў. Рэдактар, як мантажнік, робіць мантаж чужых тэкстаў, гэтым надае ім новую якасць. Маламоўны, флегматычны, працуе дзень і ноч. Літаратурны вытворца, прадпрымальнік.

Сябра маёй сяброўкі спісаны ў пенсіянеры разам з усім маім і яго пакаленнем. Ніякай рамантыкі, узнёслых прамоваў, ніякай пашаны… Навачэсныя модныя аўтары самі сябе хваляць, вылучаюць і выдзяляюць прэміі, сродкі на выданні сваіх эксперыментаў бяруць у фондах памерлых дзеячаў суседняй краіны, якія, пражыўшы пасля вайны ў выгнанні, адмовіліся, каб па смерці іх перавозілі на радзіму, але пакінулі сродкі на пакрыўджаную беларускую літаратуру.

Сябра маёй сяброўкі, рэдактар, які ратаваў роднае слова ў маўчанні, ананімна, нябачна, непрысутна, быў вызначальнікам эстэтычных мерак мастацтва, якое заўжды патрабуе духоўнага парасона, быў апекуном вытрымкі, паслядоўнасці, адвагі, што ўпрыгожвае кожны літаратурны твор.

Але навачэсная літаратура вырвалася з няволі, ёй не трэба такі рэдактар ачышчальных навальніц і грыбных дажджоў… Кажа мне з лёгкай крыўдай:

— Я больш як 12 гадоў не трымаў у руках уласнай кнігі. Некалі выдавецкія планы зацвярджалі ў Маскве. Я напісаў заяўку на трохтомнік. Паставілі ў планы двухтомнік. А Масква пакінула аднатомнік… І я маю толькі гэты адзін том выбраных твораў.

— Ты не выдаў шмат сваіх кніжак, затое выдаў шмат добрых кніг. Гэтыя кнігі таксама частка тваёй душы. Часам намі кіруе Нехта, падсвядома адбываюцца з намі розныя рэчы, не зразумелыя простай логіцы.

Ёсць такія дзеячы, што згаджаюцца, каб іх прозвішча стаяла ў рубрыцы «рэдактар» дзеля дробных камбінацый. У змрочныя часы нашай культуры беларускія віленскія выданні мелі мужных людзей зіцрэдактараў, якія бралі на сябе палітычную адказнасць за аўтараў, і калі трэба было, ішлі за краты за тых рэдактараў, якія выдавалі наступны нумар газеты ці наступную кнігу. Кажа:

— Мяне запрашаюць у незалежныя часопісы, але я туды не іду. Няхай там застаецца месца маладым. Я магу надрукавацца ў тых часопісах, да назвы якіх прывык, дзе некалі працаваў, а цяпер там працуюць мае вучні.

— Здраднікі! — удакладняю я.

— Так склалася, што і ў незалежных, і ў дзяржаўных часопісах працуюць мае вучні… — Валодзя здраднікамі сваіх вучняў не называе.

Жыву ў правінцыі, ёсць тут спакойныя, стрыманыя, цярплівыя аўтары, якія выдаюць плёны сваёй творчасці за сродкі, што збіраюць са сціплых пенсій. Без рэдактараў, карэктараў, вярстальшчыкаў. На гэта трэба яшчэ столькі ж грошай, колькі на друк. Мастакі па-сяброўску дапамагаюць зрабіць вокладку. Ян Збажына так выдаў адзіную постмадэрновую кнігу вершаў «Пыл саркафагаў». І я лаўлю сябе на грэшнай думцы — калі б з неба святы Францішак скінуў мне жмут дармовых грошай, я выдала б сваю кнігу, якая напісана не па літаратурных нормах стомленай галавой да сямідзесяціпяцігоддзя жыцця…

У краіне слоўных выдракаў, дзе начальнікі растуць па службе толькі таму, што збыткуюць з Божага слова… Калі ўсё зменіцца ў найлепшы бок, нашчадкі паставяць помнік Рэдактару, чалавеку сціплага таленту, у якога за скурай паміж целам і душой баліць роднае слова.

Рэдактар прысланы Богам споўніць Божую волю духовых плёнаў аўтараў. Бывае, што рэдактар і выдавец — гэта адна асоба. Да таго ж ён лекар ад зоркавай хваробы. Увідочнівае невідочных, збірае, укладае, рэдагуе і выдае кнігі тых, хто па другі бок моху… І засланяе зыркае святло крыклівых аўтараў, каб не сляпілі вочы чытачоў, бо чытачы — галоўныя ў кніжных справах, выданне кнігі залежыць ад таго, як кнігу чытаюць.

Паміраючы, аўтар ведае, што застаецца рэдактар, таму духовая спадчына аўтара знаходзіцца ў надзейных руках да таго часу, пакуль прачнецца чытач.

Калі ж народ не прачнецца, рэдактар ушчэпіць любімага аўтара ў суседнюю культуру, дзе знойдзе месца.

Некалі Валодзя выступаў на пісьменніцкіх з'ездах з прамовамі ў абарону беларускага слова. Цяпер на пісьменніцкія з'езды ён ходзіць, каб паслухаць маладых. Мне нельга ездзіць у сталіцу, у мяне развіваецца комплекс непатрэбнасці і непрыдатнасці, боль і кружэнне галавы, я ведаю, што ўсе, хто мяне любілі, знайшлі сабе ціхае месца на могілках. А калі яшчэ нехта жыве, то зрабіўся слабым і залежным ад жонкі. А можа і гэта я выдумляю ад слабасці? Вось Валодзя па-ранейшаму нічога не баіцца…

На тым з'ездзе, які быў маім апошнім, Валодзя з трыбуны рабіў заяву:

— Калі за беларускае слова будуць запісваць у чаргу на расстрэл ці ў турму, запішыце мяне першым!

Але маладыя і тут яго апярэдзілі.

ВЕРШЫ

ШТО ПЯЮЦЬ КАПЯЖЫ?

Фелікс БАТОРЫН

***

*Чалавек стаў падобны саве
І імпэтнаму подыху ветру.
Чалавек углядаўся ў сябе
І ўрываўся ў нязрушныя нетры.*

*Ды не мог прызвычаіцца зрок,
Непахіснейшы неруш рабіўся,—
І, зрабіўшы адчайны рывок,
Аб сябе чалавек той разбіўся.*

*Але долу ніхто не капаў
І труны не прыладжваў па мерцы.
Раўнадушна натоўп наступаў
На асколкі крывавыя сэрца.*

***

*— Дзе брат твой Авель? — Я яму не вартаўнік! —
І засталіся ў свеце Каінавы дзеці.
І хто адкажа, дзе нам ген пракляты дзеці:
Хай рэцэсіўны, а з геному ж ён не знік...*

***

*Вайна— не тузін жарцікаў блазноты.
Усё адно ёй: пан ты альбо кмець.
Яна спявае па свінцовых нотах,
А кантрапунктам гэтых спеваў — смерць.*

Угару

*Угару! паламаўшы пазногці і костачкі сцершы
Аб каменную строму і вострыя лёду краі,
Аж пакуль не пазбавяцца лішніх прыкрас твае вершы
І не бліснуць рубінавай чырванню чыстай крыві.*

*Угару! аж пакуль не зачэпяцца пальцы за зоркі
І душа не парве прыцягнення зямнога цяжы,
Аж пакуль закаханай па скон у цябе фантазёркі
Не набудуць трывалыя формы і плоць міражы.*

*Угару! аж пакуль не паверыш ты сам у вядзьмарства
І хоць тузін бяскрылых не ўздымецца роўна з табой —
А іначай паэзія ўся — балбатня, пустамарства
І псаванне паперы падробнай чарнільнай крывёй.*

***

*Хмялела неба, возера п'ючы
Вялікімі гарачымі глыткамі.
На дне каменне, нібыта лычы,
Ільсняна ружавела пятакамі.*

*І, па лычах падводных парсюкоў
Ступаючы буслінымі нагамі,
Мы на найлепшы ў свеце з берагоў
Выходзілі антычнымі багамі.*

*І кропелькі сцякалі на пясок
Па паўдзіцячых торсах збранзавелых.
І пачынаў брадзіць бунтоўны сок
У поўных некрананай цноты целах.*

***

*У летуценныя часы
Пазнання і асэнсавання
Шапталі гоні і лясы
Мне старадаўнія паданні.*

*Чароўны дух таемных сфер
Наскрозь пранізваў звыкласць будня,
І мезазойскі звер асвер
Ныраў у вечнасць, а не ў студню...*

*У люстры постаць ці ж мая?
Там штосьць маршчыніста-сівое.
І сумна мне, што сёння я
І сам як прывід мезазою.*

***

*Развіталіся сумныя кроны
Мовай жэстаў — выразнейшай з моў.
Толькі рушыў цягнік ад перона,
А ўжо сэрца ірвецца дамоў.*

*А калі ж я дадому вярнуся,
Штось шчымліва душу казытне.
Я на досвітку шэрым прачнуся —
І дарога пакліча мяне.*

***

*Што пяюць капяжы? — Не тужы!
Памажы свайму сэрцу ўваскрэснуць.
Хутка крыгі на возеры трэснуць
І размножацца трэшчын вужы.*

*І насыціцца небам вада,
Стынь у сініх глыбінях патоне,
І лілея прачнецца ў бутоне,
І растане ў праменні нуда.*

*Зразумей, што пяюць капяжы
На мяжы між зімой і вясною,
Адгадай у нябесным зямное —
І сусвету пра ўсё раскажы.*

***

*Доўгі шэраг шэрых дзён
У пустэльных шырах шарых.
У абложыстых абшарах
Сумны шум дажджу чуцён.*

*Ды вясна — не восень, і
Радасць сэрцу зычаць слёзы.
У галінах вербалозу
Ладзяць гнёзды салаўі.*

ЗЯМНЫ ІЛЮЗІЁН

Янусь МАЛЕЦ

Яе высокая любоў

***Скажыце ўсім,
Што я люблю вас,
Людзі!
Анэля Тулупава***

*Яна шукала Бога,
Малілася за нас,
Вяла яе дарога
Вышэй, чым на Парнас.
У іншым вымярэнні
Працягваецца лёс,
І чуецца ў трымценні
Задумлівых бяроз,
У ветры сіратлівым
І ў цягніковым гудзе
Прызнанне Неанілы*:
«Я так люблю вас,
Людзі!»*

*Жыву. Іду задумна,
Гляджу на неба просінь,
Мінула лета сумна,
Скідае ціха восень
Лісцёвы шоўк пад ногі,
Пажоўклы, ледзяны.
Настойліва і строга
Звіняць дзесьці званы,
Трывожна хтосьці звоніць,
Нібы сумленне будзіць,
І чутна ў пераэвоне:
«Я вас любіла,
Людзі...»*

***Незадоўга да смерці А. Тулупава прыняла сан манахіні і набыла імя Неаніла.
2011 г.**

Асабістае

Жонцы Вользе на доўгі век

*Было — калі быў сумны час
Са смакам горкасці для нас.
Не адмаўляю — не святы,
Аднак прабач грахі мне ты!*

*І ўсё ж было, было, было,
Калі вакол усё цвіло,
І дзякуй Богу, што жылі
І жыць яшчэ нам на зямлі!*

*Гады-гады… Бягуць, бягуць…
І не вярнуць іх, не вярнуць,
Ды неба ёсць і вечнасць ёсць,
І сонца ёсць, як светлы госць.*

*Дык яркіх дзён, прыгожых дзён
У наш зямны ілюзіён;
Шчаслівым будзь, мой чалавек,
Сягоння, заўтра і ўвесь век!*

13. 01. 2010

Ваяўнічаму амапаўцу

*О, як пагрозліва глядзіць:
«Я буду біць вас, біць і біць!»
Ну што ж, шаноўны, бі і бі,
Але канцы— два!— мае кій.
Глядзі, бо па тваёй жа спінцы
Прыемна будзе біць дубінцы.*

Халяўнае гора

*Я закахаўся ў паварыху
І гора горкае займеў:
Праз нейкі месяц ледзьве дыхаў,
Бо на халяву — еў і еў!*

Няўжо?

*Хрыста да крыжа прыбівалі
І сотні людзей анямелі:
Хітрэйшыя перамаўчалі,
Нясмелыя перадрыжэлі,
Плаклівыя слёзы пусцілі,
Паэты экспромты стваралі,
А смелыя — што рабілі?
Хоць хто хоць кулак ці ўзняў?*

*І сёння, калі так ганебна
Людзьмі напаўняюцца турмы,
Хтось шэпча: «Так Богу патрэбна,
Такая ўжо з неба задума.
Не рвіцеся сэрцам на плошчы,
У цэрквы, касцёлы ідзіце».
…Няўжо сапраўды так Бог хоча
І просіць: «Маўчыце! Маўчыце»?..*

Фота www.tut.by

Дагадзілі

*У скрынку з поштай хтось паклаў
Адну вядомую газету,
Каб з захапленнем прачытаў,
Які я сыты і адзеты.*

*Што ж, дзякуй, дзякуй за прэзент,
Як дагадзілі ж мне, халера:
Схаджу я з ёй у туалет,
Бо ўсё ж бясплатная папера!*

***

*Я ў д'яблавы путы нахабна запхнуты,
Я ў д'яблавых путах замкнуты, закуты!
На волю б мне вырвацца — волі няма!
Турма…*

Беларускім тэлевізіёншчыкам

*Мода ў нас цяпер з Еўропы:
Джынсы рваныя на попе.
Дык ствары ж, БТ, праграму,
Як там цяжка жыць таксама!*

АПАВЯДАННЕ

ЛАЎЦЫ ВЕРХАВОДАК

Юры СТАНКЕВІЧ

Плывучы самаходны рэстаран з гучнай назвай «Здань» — перароблены з невялікай баржы і ўкамплектаваны маторам штучны рачны карабель — рыхтавалі да заплыву. Экіпаж у складзе двух чалавек: уладальніка («капітана») і кухара («матроса»), прымаў партыю чарговых кліентаў. Гэта былі: тройка так званых «сорнераў» — хутчэй за ўсё дробных гандляроў з гарадскога базару — з тых, хто прыехаў сюды здалёк і пасяліўся адносна нядаўна, не паспеў запрасіць сваіх жонак, альбо ўвогуле не меў іх, пары мясцовых маладых хлопцаў з пустымі тварамі, што напярэганкі завіхаліся побач іх, і некалькіх дзяўчат з лялечнымі, вясёлымі тварыкамі пэтэвушніц і ў міні-спадніцах. Усе былі на лёгкім падпітку, а адна з дзяўчат бесперапынна павісквала і гучна рагатала тонкім голасам:

— Ха-ха-ха-ха-хі-хі-хі-хі!

Урэшце «капітан» малога і няўклюднага судна падцягнуў сходні, адвязаў канат, і рачная плынь пацяху падхапіла плывучы карабель-рэстаран і марудна панесла ўздоўж берага, далей ад прыбярэжнай вуліцы, засмечанай абыяк раскіданымі лодачнымі і аўтамабільнымі гаражамі ды цаглянымі будынкамі прыватных аднапавярховых дамоў.

«Капітан» — сярэдняга веку, мажны апуцак, у шортах і бейсболцы, рызыкоўна распісаны «тату», з чырвоным пульхным тварам, а яго «матрос» — ён жа кухар, які пачаў распальваць за бляшанай перагародкай мангал і рыхтаваць шашлыкі — яшчэ даволі малады, нягеглы, блатнаватага выгляду хлопец, мітуслівы, з істэрычным, у дробных скуллях хітраватым тварам.

Вадаём быў вялікі, некалькі квадратных кіламетраў, эліпсападобны, і з вышыні птушынага палёту, пэўна, нагадваў літару «Ф», дзе прамой рысай была невялікая рака, якая перасякала яго, каб адразу ўліцца ў іншую, нашмат большую. Утвораны штучна, амаль як два дзесяцігоддзі таму на месцы былой поймы побач з горадам, ён і панішчыў малую раку. Тая адразу змізарнела, зарасла па берагах непраходным вербалозам і пустазеллем.

Ад шашы да вады вялі дзве калюжыстыя дарогі, па якіх раз-пораз пад'язджалі на легкавіках аматары рыбнай лоўлі, альбо к ночы хлопцы прывозілі дзевак. Прыязджалі і на матацыклах, скутарах ці роварах, сядзелі па берагах з вудамі-закідухамі, хадзілі са спінінгамі. Нягледзячы на пару-тройку адчувальных забруджванняў (прарывала гарадскую каналізацыю, сцякалі прамысловыя адыходы з заводаў), малая рака зноў і зноў прамывала вадаём сваёй, хоць і слабеючай, але няспыннай плынню, і рыба ў ім вадзілася.

Чалавек на прозвішча Мазур прыехаў на вадаём з прыгараду на ровары, каб у чарговы раз палавіць тут верхаводак. Гэта быў малады мужчына гадоў трыццаці на выгляд, у камуфляжных нагавіцах, красоўках і клятчастай бавоўнавай кашулі. Кароткая стрыжка амаль што прыхоўвала раннюю сівізну на скронях, выцвілыя ад сонца вочы глыбока хаваліся пад надброўямі, а нос увогуле быў амаль ружовага колеру, бо скура з яго пасля раптоўнага загару, пэўна, пацяху злязала.

Мужчына выцягнуў з-за спіны вузкі цёмна-сіні чахол, а з яго — дзве лёгкія пластыкавыя вуды. Адну з іх — запасную і даўжэйшую — ён пакінуў у аеры каля вады, а другую разматаў, пацiскаў у далоні кавалак цеста, насадзіў крыху на гачок, закінуў жылку з плаўком на некалькі метраў ад берага і — азірнуўся навокал.

Сонца ўжо прайшло зеніт і незаўважна рухалася на захад. Ветру амаль не адчувалася, людзей паблізу ў такі час не было, толькі далёка, на супрацьлеглым беразе, сядзелі з вудамі некалькі нерухомых постацяў.

Плавок раптам пацягнула ўбок, мужчына падсёк, і ладную верхаводку, якая супраціўлялася з усіх сіл, а сіл у гэтай невялікай рыбіны хапала, выкінула з вады. Бліснуўшы ў паветры, рыбіна сарвалася з гачка, але ўжо на беразе, і ўпала ў траву. Мужчына незадаволена хмыкнуў і пайшоў па яе, але раптам спыніўся і заўсміхаўся, нібы пабачыў нешта вельмі для сябе прыемнае.

Гэтым «нешта» быў дзікі кот, а калі больш дакладна, то здзічэлы, бо на выгляд нагадваў звычайнага, можа з дамескам ад «нарвежскага ляснога»: шэры, з трохкутнай галавой і раскосымі зялёнымі вачыма ды пухнатым хвастом, што нагадваў апахала. Кот касавурыўся на рыбіну, аж трымцеў, але чакаў рэакцыі чалавека.

— Ну, прывет! — сказаў яму Мазур і дадаў ласкава: — Забірай, ласуйся, чаго там. Не шкада.

Кот зразумеў, маланкава схапіў рыбіну, далікатна адцягнуў на які метр і, насцярожана пачаў есці з галавы.

Верхаводкі, між тым, актыўна атакавалі нажыўку, час ішоў, сонца ўсё больш адхілялася на захад. На берагах вадаёма палюднела: аматары рыбнай лоўлі пакрысе сцякаліся на вячэрні клёў.

Мазур скарміў кату яшчэ некалькі рыбін, дзясяткі з два іх кінуў сабе ў сумку і прылёг на траву. Мятлік, віхляючыся, пакружыў над ім і адляцеў да ярка расфарбаваных зарасцяў дзядоўніку, высока ў небе лунаў птушыны драпежнік — выглядаў нешта сваё, ледзь чутна звінела жамяра.

— Ну, вось, — напаўголаса звярнуўся да жывёліны Мазур, — цяпер ты не галодны, сонца грэе табе бакі, але ў гэтым свеце ўсё адносна, мой меншы брат. Прыйдзе неўзабаве восень, потым зіма, і ўлюбёныя табой верхаводкі сплывуць на глыбіню, а потым увогуле схаваюцца пад лёд, пачнуцца маразы, і — што тады? У якую нару ты схаваеш свой шыкоўны хвост? То-та і яно. Невядома, адкуль ты тут з'явіўся і невядома, куды ты сыйдзеш у цяжкі час. Можа, у які падвал пад шматпавярховікамі, што грувасцяцца там — за бальшаком? У курыны хлеўчык якога жлаба-прыватніка? У каналізацыйны люк? А чым будзеш харчавацца? Душыць пацукоў? Але ж грызці іх пасля смачных, сакавітых верхаводак — хіба тое будзе, як кажуць, не «ў падлу»? Маўчыш? А ў мяне для цябе ёсць цікавая прапанова. Хочаш — прымеш яе, хочаш — не. Мой адпачынак заканчваецца. Хутка — на працу. Прыеду я сюды праз некалькі дзён, пазней, альбо нават наступным разам з якой сумкай пабольш, пасаджу цябе туды і адвязу дамоў, у цёплую хату, бо ночы ўжо становяцца халоднымі, і спіш ты тут недзе, хутчэй за ўсё, у якой земляной нары. Што скажаш, меншы брат?

Кот выслухаў, нечакана ўзняўся на ногі, пасунуўся да твара мужчыны і ўздзячна баднуў таго галавой.

— Ну, ты, разумнік, — расчулена сказаў мужчына і працягваў: — Калі так, то нам трэба пазнаёміцца, так бы мовіць. Афіцыйна. Мяне завуць Алег, а прозвішча — Мазур. Ну, а цябе — як? Урэшце, прыдумаем табе што-небудзь вартае такога прыгажуна і шчырага братана, як ты. Пра сябе раскажу няшмат, але, каб ты ведаў. Нарадзіўся я тут, на гэтай зямлі, і, як зрэдку кажуць, нікому не пажадаю сваёй радзімы — толькі сабе. Але, тое ўжо другаснае, ха-ха. Найперш табе, можа, цікава, чаму я тут апошнім часам ашываюся. І сапраўды — чаму? Паспрабую, мой меншы брат, адказаць коратка. Інакш, калі хто-небудзь пабачыць і тым больш прыслухаецца, як я тут з табой размаўляю, то справядліва падумае, ці не выклікаць мне сюды «брыгаду». Справа ж, магчыма, у тым, што на маю думку «брыгаду» ужо даўно варта выклікаць усяму свету. Калі-небудзь тое і адбудзецца, і не важна, хто гэта зробіць — Гасподзь Бог ці які іншы Начальнік Сусвету, альбо якая таямнічая Праграма. А пакуль перазагрузка не ў мяне аднаго. Суньцеся, шаноўныя, у так званае Сеціва, і пабачце на сваё вочы гэты кішачы, нібы лічынкамі мух, гноеадстойнік. І кожная з іх лічыць сябе вартай сусветнай увагі, не менш. Што ж імі рушыць — усімі тымі юзерамі, блогерамі, хакерамі, браўзерамі, аськамі, чатамі? Людзьмі, якія штодня торкаюць пальцамі ў «клаву» і ядуць вачыма дысплеі? Я зразумеў і — нават не паверыў адразу. Страх. Так, мой меншы брат. Яны ўсе трымцяць ад страху, што праз нейкі час прыйдзе старасць і яны згінуць бясследна ў Сусвеце, у Космасе. Ім трэба неяк сцвердзіць сябе ў Вечнасці. Вось я ем адной рукой смачную падсмажаную рыбіну ў якой-небудзь кавярні, п'ю каву, а другой тыцкаю ў ноутбук і тут жа занатоўваю ў блозе: «я ем рыбіну, зірніце, як я гэта раблю», і здымаю ўсё і, не марудзячы, выкладаю ў Сеціва. Ха-ха. Вось я які — вялікі і значны…

А істэрычная прага да ўсялякіх успамінаў, мемуараў, дзённікаў, зацемак… Хто толькі іх не піша, не заганяе ў Сеціва: генералісімусы, маршалы, генералы, прастытуткі, асенізатары, поп-зоркі, ахмістрыні з атэляў, шпіёны, бандосы, хатнія гаспадыні, сантэхнікі, маньякі, забойцы, спарцмены, дзяўкі і чорт ведае хто яшчэ. А ўсялякія спевакі, блазны, прытворшчыкі, вычварэнцы і дурапляс… Ад свята да свята іх жыццярадасныя да ідыятызму тварыкі мільгаюць на экранах. Яны ўсё спяваюць і танчаць, танчаць і спяваюць, і канца гэтаму нябачна…

Кот завурчэў. Зноў баднуў мужчыну ў твар, і ўсцешаны і задаволены, задрамаў.

Запанавала працяглая паўза. Мужчына думаў нешта сваё.

— Вось, — урэшце сказаў ён і, як і раней, услых, — хутка і сонца зойдзе, а па захадзе сонца чалавеку заўсёды самотна. Асабліва, калі ён адзін. Не вельмі мне ахвота табе пра гэта гаварыць, варушыць набалелае, але ж — больш асабліва і няма каму. Як таму чэхаўскаму дзядзьку, што спавядаўся каню. Ты, мой меншы брат, вядома, не конь, але ж разумееш мяне не горш. Дык вось — чаму я тут ашываюся і палюю разам з табой на нейкіх няшчасных верхаводак? А таму, што я меў дурасць адпусціць раней жонку з нейкай тургрупай, але, па сутнасці, адну па грашовай пуцёўцы. У Эміраты. Сяброўкі з'ездзілі, і ёй захацелася. Цяпер яна там. Але, як паведаміла днямі па «скайпе» — назаўсёды. Гэта па-навуковаму называецца селебрыфілія: жаданне сэксу і ўсяго там іншага з багатай знакамітасцю, альбо ўвогуле з якім чужынцам. А я толькі звычайны інжынер, праграміст. Здараецца, з раніцы да вечара — за кампутарам. Таксама дзяўбу «клаву». Няўдачнік. Ну, а яна ў мяне — варта прызнаць — прыгожая, пэўна, адна з тамтэйшых знакамітасцяў на яе і запала. А можа і проста які жыгала, ці сутэнёр. Д'ябал бы іх там пабраў: што ім — сваіх баб не хапае? Паехаць самому туды ды заваліць яго? А грошы, а ствол? Не палезеш жа ў самалёт з дзедавым драбавіком пяцьдзясят шостага года мінулага стагоддзя, які цяпер валяецца на антрэсолях? А бабу — валіць таксама? Яна ж, па сутнасці, усяму віной.

Мужчына замаўчаў і задумаўся. Ён успомніў, як пабачыў першы раз сваю будучую жонку ў мясцовым універсаме, як пачаў часцей хадзіць туды, часам без патрэбы, як урэшце пазнаёміўся з маладой прадавачкай, даўганогай і самаўпэўненай. Яе ўпэўненасць у сабе, як аказалася, мела падставы: на конкурсе прыгажунь годам раней яе прызналі «Міс-горад». Ён і не ведаў. І як гэта ён адразу павёўся на той лялечны твар, вялікія чорныя вочы, белазубую ўсмешку пажадлівых вуснаў і ўсё такое? Прыгожая жонка — не твая жонка, як кажуць у народзе. А была ж у яго і нявеста, дзяўчына, з якой сустракаўся дагэтуль, якая чакала, пакуль ён адслужыць у арміі, і… — вось атрымалася, што ён таксама здраднік. Так — здраднік нумар адзін. Тут, зусім недарэчы, мужчына раптам прыгадаў, як па сваёй маладой дурасці, сустрэўшы на вуліцы ці то кінутага, ці то збеглага сабаку — чыстапароднага ратвейлера, прывёў таго дадому, а свайго дварнягу аддаў знаёмаму. І як той, аддалены яму дварняжка, у яго адсутнасць — быў на працы — вырваўся, прыбег здалёк са шворкай на шыі, а ратвейлер загрыз яго на падворку.

Доўгі час яму было ад таго непамысна, і набыты сабака стаў нібы дакорам, пакуль аднойчы не збег ад яго на гарадскія вуліцы следам за сучкай, дзе і быў застрэлены міліцыянтамі.

Мужчына на прозвішча Мазур узняў голаў і ўгледзеўся ў далечыню. Гук матора прыцягнуў яго ўвагу. З вялікай ракі ў пратоцы з'явілася нязграбнае плывучае ўтварэнне, якое ён ужо бачыў тут аднойчы. Карабель-рэстаран. Як быццам нельга адпачыць дзе-небудзь у кавярні ці ў нармальнай рэстарацыі — з сучасным туалетам, ціхай скрыпачкай у куце? Тым больш, калі ў цябе завяліся грошы, — падумаў ён. — Але ж, як цяпер кажуць, прыгожа жыць нікому не забароніш.

Мужчына адчуў раздражненне. Ён жа хацеў палавіць рыбу і на захадзе сонца, адвячоркам. Меж навіта тады, перад цемрай, у галаву яму лезуць усякія змрочныя

думкі. А як пачынае сутонець, дык з глыбіні можна падняць буйную плотку, падлешчыка ці нават якога не зусім адэкватнага язя ці галаўля. Адхіліцца ад пакутлівых думак... Вялікая рыба з берага, як ён ведаў, бралася тут рэдка, бо вадаём штучна закармілі самі рыбакі. Хоць што яму тая рыба? У хаце ж пуста, і рыбіну няма каму нават пачысціць. Жонка. Яна проста не мела права так зрабіць. Сука. Лярва. А было ж у іх і каханне, і мары, і спадзяванні…

Мужчына аж скрыгатнуў зубамі і застагнаў. Кот адразу спружыніста ўскочыў на лапы і няўцямна зірнуў на яго.

— Спі, братан, спі, — супакоіў яго інжынер Алег Мазур. — Вы, нашыя меншыя браты, адзіныя, хто не здольныя на падлянку. Пачынаючы ад маленькай руплівай пчалы і заканчваючы вялізным кітом. Так-та…

Карабель-рэстаран «Здань» між тым наблізіўся амаль да сярэдзіны вадаёма. Рухавік на ім заглушылі, і адразу па вадзе разнесліся разняволеныя, узбуджаныя галасы, рогат і жаночы віск з непазбежнымі мацюкамі.

— Хі-хі-хі-ха-ха-ха-ха-ха!

На «Здані» пачалося баляванне. Ляснуў корак з бутэлькі шампанскага, над вадой паплыў пах смажанага мяса. «Сорнеры» паціралі далоні, пажадліва елі вачыма дзевак, роблена ўсміхаліся, перакідваліся словам-другім па-свойму.

«Капітан» сядзеў у міні-рубцы за перагародкай, выпіў на дармаўшчыну шклянку віна і з'еў першы, спробны шашлык, які перадаў яму на шампуры кухар. Твар апошняга раз-пораз перакошвала нярвовая сутарга.

— Музыку! — закрычала раптам адна з дзевак. — З Філіпчыкам! Абажаю Філю.

— Так, так! — падтрымалі яе іншыя.

Праз нейкі час (перакручвалі то адно, то другое) знайшлося і «з Філіпчыкам».

— «Ты не слышишь меня!» — паплыў над вадой саладкаваты голас расейскага поп-спевака.

— «Я не слышу тебя!» — адказваў яму жаночы, не менш саладкаваты.

Дзяўчына, што замаўляла музыку, ускочыла з пластыкавага, прыкручанага да драўлянай палубы крэсла і пачала таньчыць, падпяваючы і карцінна ўздымаючы аголеныя рукі. Ёй няшчыра запляскалі ў далоні.

— Тост! — закрычаў нехта. — За дзяўчат!

Выпілі за дзяўчат, за «капітана». Той-сёй наведаў прыбіральню, цесную, аднамесную будку, якая знаходзілася на карме. Потым зноў пілі, чакалі шашлыкоў. У ваду паляцелі першыя пустыя пляшкі. Іх, а таксама непрыкметна ссунуты ўбок мабільнік аднаго з кліентаў, з прыхаванай асалодай, выкінуў за борт кухар. Урэшце «сорнеры», нібы змовіўшыся, запатрабавалі плыць да берага. Адпачыць крыху на зямлі, пачаставаца шашлыкамі, ну а потым, потым зноў назад, — казалі яны.

— Ну, ведаю, што вам трэба, — неўпрыкмет з'едліва пасміхнуўся кухару «капітан», але запусціў рухавік.

Сутонела. Ярка чырвонага колеру сонечны дыск схіліўся над даляглядам. Ад кармы «Здані» пабеглі хвалі, і судна марудна рушыла да берага.

Мужчына на прозвішча Мазур, які ўжо даўно ўзняўся на ногі і закінуў большую вуду на глыбіню, з трывожнай незадаволенасцю сачыў за тым, як шумлівая кампанія на невялікім прагулачным караблі плыве да яго. Была спадзяванка, што гэтыя, як ён лічыў, занадта жыццелюбівыя дурыкі скіруюць куды-небудзь у іншым напрамку, але вясёлы плывун упарта набліжаўся, і ён вырашыў, што на сёння, пэўна, хопіць, прыедзе сюды заўтра альбо пазней, і варта змотваць вуды.

Але з вудай, якую ён закінуў на глыбіню, неспадзявана здарыўся раптоўны зачэп — пэўна які корч апынуўся ля самага берагу, хоць ён і меціў кідаць недалёка, за траву. Шкада было новай жылкі і плаўка, і мужчына, яшчэ больш раздражняючыся, пачаў торгаць вудзільна ўверх і ўбакі, каб вызваліць гачок. Але той уеўся ў нябачнага тапельца намёртва.

На «Здані» між тым заглушылі матор, узнялі яго ўгору, і судна паволі ўткнулася носам у плёс. Выкінулі сходнікі, і першымі на бераг з рогатам выскачылі дзяўчаты, за імі «сорнеры» і двое мясцовых — «капітан» застаўся на борце. Тое, што непажаданыя «турысты» быццам ва ўпор не заўважалі яго, яшчэ больш узвар'явала Мазура.

Вядома, у душы ён разумеў, што гэтыя нахабнаватыя прыхадні, якія быццам знарок з'явіліся на яго вочы — не вінаватыя ў тым, што здарылася з ім у апошні час. Ён нічога не мае да людзей іншых нацыянальнасцяў, толькі няхай паводзяць сябе прыстойна. Дый і што такога незвычайнага ў тым, што яго цяпер ужо былая жонка нагледзелася нейкіх саладжавых кіношных гісторый ды тэлесповядзяў шматлікіх поп-зорак і захацела прыгожага жыцця? Не яна першая і не яна апошняя. Галоўны вінаваты ён сам. Так. Дзе былі яго вочы, яго галава, калі ён, былы дэсантнік, біўся за яе з нейкімі прыблатнёнымі дзялкамі, а потым браўся шлюбам? А дойдзе ўсё да суседзяў? Да супрацоўнікаў з іх бюро? І дойдзе ж, дойдзе абавязкова. Цьфу! Вось і цяпер: нейкім дурнаватым і распусным малалеткам захацелася, як кажуць, «адтапырыцца», няхай бы і так, але — нахабная беспакаранасць… Ім тут што — прахадны двор?

— Вам у гэтым месцы — мёдам намазана? — урэшце ў кароткай паўзе паміж надакучлівым хіхіканнем дзяўчат і разняволеным гергетаннем чужынцаў гучна спытаў ён. — Дык я вас сюды не выклікаў!

Яго не толькі ва ўпор не бачылі. Яго не чулі. Затое быццам ўбачылі ката. Нехта з гіканнем шпульнуў у таго знятым з нагі пантофлем. Жывёла адбегла метры на два і спынілася, насцярожана ўзняўшы вострыя, з кутасікамі, вушы.

— Ды вы што, тупалобцы, зусім з разьбы з'ехалі? — закрычаў інжынер Алег Мазур, які ўжо губляў над сабой кантроль. — Вы што творыце? Так, так, я да вас звяртаюся, і да вас таксама, «вэнджаныя»! Вы што, хамуйлы, набрыдзь — прыехалі тут свае законы ўсталёўваць? Падціраць смэркі аб нашы абрусы? Гадзіць у нашыя рэчкі?

Яго нарэшце пачулі. Усе сціхлі, нават дзяўчаты.

— Гэта што за «перац»?

Адрэагаваў першым чамусьці не хто-небудзь з так званых «сорнераў», а кухар. Твар яго перасмыкнула.

— Ты нам, гэта, адпачываць не перашкаджай, — чамусьці з радаснай усмешкай сказаў ён. — Бачыш, як іх усіх разбірае! — І кіўнуў на кліентаў і іх дзевак.

— Эйш, заспяваў, — падробліваючыся пад блатнога здзекліва засіпеў адзін з «мясцовых», набліжаючыся да мужчыны ды няўмела наганяючы страху. — Ты хто такі? Што за панты? Глохні, сука! А то адкажаш за базар: жалязяку на шыю і — на глыбіню.

— Стоп! Стоп! — умяшаўся з борта «капітан». — Навошта гнабіць мужыка? Ён, бачу, с непалахлівых. Пляшку яму, і няхай дадому кіруе! Будзем шчодрымі, ха-ха…

— Сунь сабе тую пляшку ведаеш куды?

— Ну, дык пакуль тое, спакуйце яго, няхай сціхне і падумае, калі ён думаць не ўмее, — спахмурнеў і выказаў прапанову «капітан».

Але ён мог і не працягваць, бо на інжынера Мазура ўжо мусілі накінуцца двое «мясцовых», але той ужо і сам напаў на іх, збіў адразу аднаго з ног трапным «лаўкікам», другому пацэліў у сківіцу — той узвыў, і тут на яго самога напалі ўсе, акрамя «капітана» і, вядома, дзевак (якія бесперапынна вішчэлі), павалілі на зямлю, пакачалі і нават прыкладаліся нагамі: «Стоп! — зноў закрычаў «капітан», — пасля чаго ўсе ўрэшце спыніліся.

— Шашлыкі! — запатрабаваў нехта с «сорнераў». — Кухар! Дзе кухар? Халдэй!

— Так, так! — падтрымала адна з дзяўчат. — І музыку сюды!

— А вось сядзіць коцік! Ты — адкуль? — віскнула другая. — Ды вы зірніце — ён і не думае ўцякаць. Ты чый, коця? Які пухнаты!

Яна прысела на кукішкі і пацягнулася да ката рукой. Той зашыпеў і таргануў лапай.

— Ай, ён мяне падрапаў! — закрычала дзяўчына. — Вось і кроў, глядзіце! А калі ён шалёны?

Мужчына на прозвішча Мазур сядзеў на зямлі, раз-пораз імкнучыся падняцца на ногі, але яго ўсё яшчэ насцярожана прыціскалі за плечы двое «мясцовых». Але неўзабаве пакінулі ў спакоі. Як ён адчуваў, на большае яны не рызыкнуць, не той расклад, але…

Між тым нецярплівыя «сорнеры» пацягнулі дзяўчат, што вяла ім супраціўляліся, за кустоўе, у траву. Адтуль пачуўся віск, рогат, а потым наступіла цішыня, але цягнулася гэта не надта доўга; пакамечаныя — адны за другімі яны зноў з'явіліся ля вады.

Кухар, які сышоў было на бераг, зноў падняўся па сходніках на палубу, засланіўся спінай, зняў з мангала некалькі шашлыкоў на шампурах, старанна апляваў кожны з іх і панёс на бераг.

— Гэта вам за «халдэя». — І ўжо на беразе закрычаў: — Дарагім гасцям — самыя смачныя!

— Мне хто-небудзь палечыць руку? — зноў заенчыла дзяўчына, якая раней няўдала зацікавілся катом. Шаленствам можна заразіцца. Дзе гэты кацяра? А-а, вунь ён, гад, сядзіць, не адыходзіць…

— Не баіся, кветачка ты наша, зараз гарэлкай прадэзенфікуем, — няшчыра пачаў супакойваць адзін з «сорнераў» — той, хто «апякаваў» яе. — Дзе гарэлка? Халдэй!

Сонца, між тым, зайшло, і цені над зямлёй згусціліся і папаўзлі па вадзе.

«Капітан» спусціўся на бераг, падышоў да мужчыны, які, сціснуўшы сківіцы, скамянела глядзеў у далечыню, і спытаў:

— Ну, што засумаваў? Дамоў — не пара? Ды ты не садзіся на крыўду, сам вінаваты.

— Бадай што і праўда паеду, — раптам пасля непрацяглага роздуму згадзіўся мужчына на прозвішча Мазур.

— Ну дык і правільнае рашэнне, — з палёгкай уздыхнуў «капітан» і дадаў «мясцовым»:

— Вуды яму вярніце, каб усё пачаснаку! Ды налейце шклянку.

Прынеслі вуды. Інжынер Алег Мазур сунуў іх у чахол, перакінуў яго за спіну, грэбліва адхіліў гарэлку, сеў на ровар, затрымаўся раптам, убачыўшы ката, які паранейшаму нярвова бегаў побач, і — націснуў на педалі.

Праз якую гадзіну мужчына на прозвішча Мазур ужо вяртаўся назад. Ён спяшаўся, і таму штосілы націскаў на педалі. Перасек бальшак з бясконцым патокам машын і збочыў, урэшце, на дарогу да вадаёма. На шматлікіх калюжынах яго трэсла, і тады ён адчуваў боль у грудзях. Трапілі, пэўна, і па рэбрах, — змрочна думаў ён.

Амаль сцямнела, але прамень святла ад фары, якую ён абачліва ўсталяваў з месяц раней на руль, добра асвятляў вузкую сцяжынку. Урэшце ён наблізіўся да месца, дзе лавіў верхаводак, а пасля пакінуў баляваць плавучую кампанію прыхадняў, і цяпер, яшчэ не даехаўшы, пабачыў, што «Здань» ужо зноў адплыў амаль на сярэдзіну вялікай вады. На асветленай вісячым ліхтаром палубе, пэўна, па-ранейшаму святкавалі, бо адтуль гучала музыка, даносілася гергетанне «сорнераў», вясёлыя галасы дзяўчат ды знаёмы пранізлівы рогат адной з іх.

— Ха-ха-ха-хі-хі-хі-хі!

Мужчына саскочыў з ровара, і раптам у святле яшчэ не згаслай фары ўбачыў на пяску шэры камяк. На якую секунду ў яго перахапіла дыханне, і ён падумаў: «Не можа быць», але, укленчыўшы, ужо зразумеў, што благое прадчуванне не падманула.

Цельца ката з перасечанай шыяй скурчылася перад ім на зямлі. Яго «меншы брат», лавец верхаводак, быў мёртвы.

— Ну, дык тым больш… Ад шроту не памрэце…

Мужчына на які міг знерухомеў, а потым быццам зусім супакоіўся, рыўком узняўся на ногі, перакінуў з-за спіны цяжкаваты скрутак, выцягнуў адтуль двухствольны курковы драбавік, пераламіў стволы, вытрас з сумкі некалькі патронаў і зарадзіў адразу два. Ён падышоў усутыч да вады, ускінуў рулю, прыцэліўся і націснуў на курок, потым на другі.

Стрэлы заглушылі ўсе іншыя гукі і рэхам пракаціліся над вадаёмам. Адразу за імі з борта прагулачнага судна пачуўся істэрычны віск і няўцямныя, спанікаваныя галасы.

Мужчына выкінуў пад ногі гільзы, зноў зарадзіў драбавік і зноў націснуў на абодва куркі разам. Прыклáд аддачай таргануў яму ў плячо.

Чарговы зарад пэўна трапіў у ліхтар на палубе, бо той з трэскам лопнуў і рассыпаўся. На «Здані» стала цёмна.

— Ратуйце! — завішчэў адтуль жаночы голас, — забіваюць!

— Міліцыю! Мабілу сюды! Хутчэй!

— Ай, ай, у мяне трапіла!

— Не страляй! Хто там страляе?

— Хавайцеся!

— Мабіла! Дзе мая мабіла?!

Чалавек на прозвішча Мазур выкінуў на пясок чарговыя дзве гільзы, зноў зарадзіў драбавік. Ускінуў рулю на цёмнага плывучага сілуэта і зноў націснуў на куркі.

На судне зароў матор.

Мужчына памацаў у сумцы. Патронаў больш не было. Пасля чаго размахнуўся і закінуў драбавік у ваду, сабраў з-пад ног гільзы і кінуў следам.

Нейкі час ён маўкліва пастаяў на беразе, а потым знайшоў нерухомае цельца, расшпіліў кашулю і запіхнуў ката, яшчэ цёплага, за пазуху.

Усю дарогу, пакуль ехаў, ён адчуваў гэту паволі знікаючую цеплыню і думаў пра жывёлу і сябе: «Ну вось, хутка і будзем з табой дома. Як абяцаў».

Фота М.Вазервіча

ВЕРШЫ

НАЗАЎТРА БЫЛА ЗІМА

Алесь ПЛОТКА

Paranoja.by

лінія
высакавольтная
уздоўж ідзе
моўчкі еду я

лінія
мой цягнік нясе
хто я ёсць?
і ці гэта я?

лінія
па далонях прэч
кожны дзень
маю рацыю

лінія
метамфетамін
модны дзэн
канспірацыя

лінія
гарызонтам ёсць
твой канал
тэлевізія

лінія
і вакол вачэй
марны час
межы лініі

лінія
ты заўсёды сам
кожны дзень
маеш рацыю

лінія
метамфетамін
модны дзэн
канспірацыя

Лічылка XXI стагоддзя

хмаркі шпарка ходзяць хеўрай
маем долары і еўра
мужнасць, годнасць, хваляванне
і цярпенне. за юані.
вільнюс, прага і варшава
чарка злева шкварка справа
вашынгтон брусэль і москва
сяброў — кола, сяброў мноства
нафта з газам — ланцужочак
малако і тваражочак
для смаленска й беластока
у аан стаім вытоках!
фулі толку, братка родны?
ад хлусні паміжнароднай?
вось такая вось такая
табе гулька ралявая

то ягадна-пладовая
раля твая бядовая

вай вай вай вай вай вай
еш нуклідны каравай
вай вай вай вай вай вай
каго хочаш выбірай

трафік таннай наркаты
выхадзі-ка з кругу ты!

ам-ап
ам-ап
стэнд ап
стэнд ап

вось баланда вось мандат
хто наступны кандыдат?

…і г.д.

8 студзеня 2010 г.

Апошні цвік

Труны маёй апошні цвік
Заб'е апошні бальшавік,

Чырвоным плюне ў белы сцяг.
Я буду дома. Ён — ў гасцях.
І хоць не ўбачыць ён таго,
Я памалюся за яго

Лапату возьме, каб сагрэцца —
І раптам схопіцца за сэрца.

І ў сонечны вясновы дзень
Сам у магілу упадзе.
Я буду ціхенька на дне,
А ён нязграбна на труне.
Анёлы пузы надарвуць,
Пакуль на суд нас прывядуць.

Прысудзяць ехаць вечна побач:
На поўдзень — я, а ён — на поўнач.

Вільня

Вільня. Восень.
Каштую «Варнюкас».
Лунае той час
І мінае той час.

— Добрай Раніцы!
— Labas rytas!
Ёсць адна ты ў нас,
Покуль розум не згас.

Побач

учора
вачыма
ранішнімі

заўжды
выглядае
інакш

побач
з сябрамі
калішнімі

шчыра
вірую
свой марш

свабода

свабода…
7 літар, якія
як ода,
яны маняць нас

баладай,
яскравай багіняй,
якая
выплясвае вальс,

жанчынай,
прыгожай жанчынай
Венерай,
якой сніцца Марс

і одум
маўкліва знясіліць —
яна ёсць
у кожнага з нас!

і потым
мы станем цнатлівей,
можа быць,
зменіцца час

і подых, —
ці стаў ты шчаслівы?
таксама
пацішыцца ўраз

…свабода…
сем літар, якія,
якія
ёсць
у кожнага з нас….

Кроплі лістападу (памяці Олдзі)

Калюжай агромністай
Пры канцы лістапада
Ляжу на падлозе
Лье неба бальзам

Гэтыя кроплі — як голас Камоцкай,
Гэтыя кроплі — шалёны Высоцкі,
Гэтыя кроплі — слязьмі Кактэбелю
…і Камітэтам Аховы Цяпла

Фота А.Каліновіча

Гэтыя кроплі — як люты Патоцкі
Гэтыя кроплі — памежнік літоўскі
Гэтыя кроплі — як водар ялею
Гэтыя кроплі — я сам…

Даруй мне, мама

Даруй мне, мама, што не стаў
інжынерам
Даруй мне, мама, што не стаў афіцэрам
Бо інжынераў і афіцэраў
Тут да халеры заўжды

Як хаваюць паэтаў — не чутно стрэлаў
Як хаваюць паэтаў — не чутно гімнаў
І толькі ціха, з зямлёю побач
Пачуеш: звіняць званы…

…назаўтра была зіма

Ці ўсё мы сказаць паспелі?
…назаўтра была зіма…
Хісталі жыцця арэлі.
…хісталі кагось дарма…

Хісталі жыцця дарогі
Шырока, на ўсе бакі.
Маўкліва ведалі ногі,
Што трэба ісці напрасткі.

Паснулі Купала і Колас,
Над светам сапе вайна.
Гукайма ж вясну — уголас!
…назаўтра была зіма…

Анёлы

Гублялі
Анёлы
Крылы.

— Кахаю!
— Дашлі
На мыла…

Кожны сам

Кожны сам, кожны сам,
Кожны сам сабе сонца.
Кожны сам сабе сцяг,
Нават сам сабе смерць.

Нашы словы — бальзам,
Нашы думкі — як стронцый.
Жыццё — белы абсяг,
Нам на ім чырванець.

Кожны сам, кожны сам,
Кожны сам сабе неба.
Кожны сам сабе лёс,
Сам сабе некралог.

Не ўратуе падман,
Рыбаку не патрэбны
Самаўлюблёны плёс…
Рыбы — мы, рыбак — Бог…

шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
пішу шэптам і з пашанай
штандар шэры над кляштарам
шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
на паштамце шалясценне
аркушоў і шапаценне
шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
шэльмы шэльмаў шкваркай лашчаць
штольні душаў нібы пашчы
шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
плошчы нашы нібы прошчы
па шчаках на шчасце хвошчуць
шлю паштоўку арыштанту

23 снежня 2010 г.

АПОВЕД

ЯЙКА

Шэрвуд АНДЭРСАН (1876–1941)

Мой бацька, я ў гэтым упэўнены, па сваёй прыродзе мусіў быць вясёлым і добрым чалавекам. Да трыццаці чатырох гадоў ён працаваў парабкам на ферме ў чалавека па імені Томас Батэрўорт. Яго гаспадарка была ля мястэчка Бідўэл, штат Агая. У той час бацька меў свайго каня і суботнімі вечарамі выпраўляўся на ім у горад, каб правесці колькі гадзінаў у кампаніі такіх жа парабкаў, як і ён сам. У горадзе ён выпіваў некалькі кухляў піва ды бавіў час у салуне Бэна Хэда, дзе зазвычай па суботах і збіраліся мясцовыя парубкі. Там пелі песні і грукалі кухлямі аб стол. А дзясятай бацька вяртаўся дахаты па адзінокай палявой дарозе, заводзіў каня ў стайню і клаўся спаць, цалкам задаволены сваім жыццём. Тады яшчэ ён не меў патрэбы дамагчыся поспеху.

На трыццаць пятым годзе свайго жыцця, вясною, ён пабраўся шлюбам з маёй маці, у той час вясковаю настаўніцай. Наступнай вясною, ёрзаючы і лямантуючы, на свет з'явіўся я. І тут з імі нешта здарылася — у абодвух з'явіліся амбіцыі. Амерыканская прага прабіцца ў жыцці завалодала імі.

Мабыць, ва ўсім вінаватая маці. Як школьная настаўніца, яна без сумневу чытала кнігі і часопісы. Я нават магу сабе ўявіць, як яна чытала пра Гарфілда, Лінкальна ды іншых амерыканцаў, што прайшлі шлях ад жабрацтва і беднасці да славы і велічы. А потым, лежачы пасля родаў і гледзячы на мяне, яна марыла, як аднойчы я буду кіраваць людзьмі і гарадамі. У любым разе, яна настаяла, каб бацька кінуў працу на ферме, прадаў свайго каня і распачаў уласную справу. Яна была высокаю маўклівою жанчынай з даўгім носам і трывожнымі шэрымі вачыма. Для сябе яна не хацела нічога. А для мяне і бацькі яна рабілася безнадзейна амбітнай.

Першая ж справа, якою яны заняліся, скончылася кепска. Яны арандавалі каля чатырох гектараў беднай камяністай зямлі каля Грыгс Роўд, у дванаццаці кіламетрах ад Бідўэла, і пачалі вырошчваць куранят. Тут я правёў гады свайго маленства, і першыя свае ўражанні ад жыцця таксама атрымаў тут. З самага пачатку гэта былі ўражанні катастрафічныя. І калі цяпер па жыцці я чалавек пануры і імкнуся бачыць адно яго цёмны бок, то гэта таму, што заміж радасці і шчасця ў тыя гады я бачыў адно птушкаферму.

Людзі, далёкія ад жыцця на ферме, і ўявіць не могуць, колькі трагічнага можа здарыцца з куранём. Яно нараджаецца з яйка, жыве некалькі тыдняў у выглядзе маленькага пухнатага камячка, як малююць на Велікодных паштоўках, потым страшэнна аблазіць, паклёўвае кукурузную муку, якую бацька зарабіў у поце чала свайго, падхопліваe хваробы, што завуцца ціпун, ці халера, ці іншая трасца, прастойвае, упірыўшы тупыя вочы ў сонца, а пасля слабее і здыхае. Некалькі курак і зрэдку які пеўнік, народжаныя паслужыць Божаму наканаванню, усё-ткі патрапляюць вырасці. Гэтыя куры адкладваюць яйкі, з якіх нараджаюцца новыя кураняты, і такім чынам жахлівае кола замыкаецца. Усё гэта неверагодна складана. Большасць філосафаў былі мусіць народжаны на птушкафермах. Так шмат спадзеваў ускладаецца на кураня, і так груба яны разбураюцца. Маленькія куранятны, што толькі пачынаюць свой шлях у жыцці, выглядаюць жвавымі і кемнымі, але насамрэч страшэнна дурныя. Яны так падобныя да людзей, могуць вось так узяць і зблытаць табе ўсе жыццёвыя арыентыры. Калі іх не забівае хвароба, яны счакаюць, пакуль ты не ўскладзеш на іх усе свае надзеі, а пасля ляпяць пад колы фургона і крывавай жыжай вяртаюцца да свайго творцы. У юнацтве іх апаноўваюць паразіты, і толькі на лекавых парашках можна разарыцца. Пасталеўшы, я пабачыў, колькі кніг напісана пра тое, як лёгка разбагацець на гадоўлі курэй. Мабыць, такія кнігі — для багоў, якія толькі што з'елі пладоў ад дрэва пазнання дабра і зла. Гэтая жыццесцвярджальная літаратура заяўляе, быццам звычайныя энтузіясты, маючы ўсяго некалькі птушак, могуць дасягнуць многага. Але не давайце ім веры. Такія кнігі пісаліся не для вас. Лепш ідзіце шукайце золата на ледзяных узгорках Аляскі, спадзявайцеся на сумленнасць палітыкаў, верце, калі можаце, што свет з кожным днём робіцца ўсё лепшым і дабро ўрэшце пераможа зло, але не чытайце і не давайце веры кнігам пра гадоўлю курэй. Такія кнігі пісаліся не для вас.

Але я, здаецца, адхіліўся ад тэмы, бо мой аповед, па сутнасці, не пра курэй. Па сутнасці, ён тычыцца яйка. Дзесяць гадоў мае бацькі змагаліся за прыбытак ад птушкагадоўлі, а потым кінулі тыя змаганні і ўзяліся за іншыя. Яны пераехалі ў мястэчка Бідўэл у штаце Агая і распачалі рэстаранны бізнэс. Праз дзесяць гадоў пастаянных перажыванняў за інкубатары, якія не хацелі выводзіць куранят, за тых маленькіх і па-свойму мілых пухнатых камячкоў, што ператвараліся ў напаўголых падлеткаў, а потым у дохлых курыц, мы адрынулі ўсё старое, спакаваўшы свае пажыткі на драбіны, што павезлі нас па Грыг Роад да мястэчка Бідўэл. У тым маленькім абозе надзеі мы выправіліся на пошукі новага месца, адкуль можна было б зноў пачаць наш пераможны шлях па жыцці.

Мабыць, мы ўяўлялі сабой сумнае відовішча, і мне падаецца, нечым нагадвалі ўцекачоў, што бягуць з месца баявых дзеянняў. Мы з маці ішлі па дарозе. Воз з усімі нашымі пажыткамі мы на дзень пазычылі ў суседа, містэра Альберта Грыга. Ножкі танных крэслаў тырчэлі па баках, а за ўсім гэтым гармідарам ложкаў, сталоў, скрынак, запоўненых кухонным начыннем, стаяла клетка з жывымі куранятамі, а зверху грувасцілася дзіцячая каляска, у якой мяне вазілі ў маленстве. Чаго мы прычапіліся да гэтай каляскі, я не ведаю. Наўрад ці ў сям'і з'явіліся б новыя дзеці, ды і колы ў ёй былі зламаныя. Але людзі, у якіх мала рэчаў, прыкіпаюць да таго, што маюць. Гэта адна з ісцінаў, што робяць жыццё такім маркотным.

Бацька кіраваў возам. У той час ён быў лысым саракапяцігадовым мужчынам, крыху таўставатым — і ад доўгіх стасункаў з маці і курамі зрабіўся зазвычай маўклівым і маркотным. Цягам тых дзесяці гадоў ён працаваў рабочым на суседніх фермах і бальшыню грошай, якія зарабляў, траціў на лекі ад курыных хваробаў, на «Белыя Цуда-лекі Ўілмера», ці на міксутры «Прафесара Тандэта, Птушынага Лекара», ці на іншыя медыкаменты, рэкламы якіх маці знаходзіла ў газетах пра курэй. На бацькавай галаве засталіся ўсяго дзве пасмы валасоў над вушамі. Я памятаю, як дзіцём любіў глядзець на яго, калі ён засынаў на крэсле перад печчу зімовымі нядзельнымі вечарамі. Тады я ўжо пачаў чытаць кнігі і займеў свае погляды, і дарога залысіны, што цягнулася праз яго галаву, уяўлялася мне нечым накшталт гасцінца, якім, мабыць, Цэзар вёў свае легіёны з Рыму ў цудоўныя нязведаныя краіны. А пасмачкі валасоў, што раслі над бацькавымі вушамі, здаваліся мне лясамі. І я апынаўся ў стане паўсну і паўявы, бачачы сябе маленькай істотай, якая крочыць той дарогай у прыгожыя далёкія краіны, дзе няма курыных фермаў і дзе жыццё — шчаслівая прыгода без аніякіх яек.

Пра наш пераезд з птушынай фермы ў горад можна было напісаць кнігу. Мы з маці цалкам прайшлі пехатою тыя восем міляў: маці сачыла, каб нічога не звалілася з возу, а я глядзеў на дзівосы свету. А на сядзенні ля бацькі стаяў яго найвялікшы скарб. Пра яго я і раскажу.

На птушыных фермах, дзе з яек вылупліваюцца сотні ці нават тысячы куранят, часам здараюцца дзіўныя рэчы. Вычварэнні бываюць сярод куранят гэтаксама, як і сярод людзей. Здараецца такое не часта, мабыць, раз на тысячу яек. Кураня можа мець чатыры нагі, дзве пары крылаў, дзве галавы ці яшчэ што-небудзь. Яны не жывуць. Яны адразу выпраўляюцца да Творцы, чыя рука здрыганулася на імгненне. І тое, што маленькія небаракі не маглі выжыць, было адной з трагедый жыцця для майго бацькі. Ён думаў, што калі яму ўдасца неяк дацягнуць пяціногую курыцу ці двухгаловага пеўня да даросласці, то вось тады ён і разжывецца. Ён марыў пра тое, як прывязе свой цуд на мясцовы кірмаш і разбагацее, паказваючы яго іншым.

Бацька захоўваў усіх пачвараў, што нараджаліся на птушынай ферме. Кожная з іх, заспіртаваная, зберагалася ў асобным шкляным слоіку. Бацька асцярожна паставіў іх у скрынку і падчас пераезду вёз яе на сядзенні побач з сабой. Адной рукою ён кіраваў коньмі, а другой прытрымліваў скрынку. Калі мы прыехалі на месца, скрынку знялі з воза першай і выцягнулі шклянкі. Увесь час, пакуль мы валодалі рэстаранам у мястэчку Бідўэл, штат Агая, пачвары ў сваіх маленькіх шкляных слоіках стаялі на паліцы за прылаўкам. Маці часам абуралася, але бацька гарой стаяў за свой скарб. Вычварэнні, заяўляў ён, былі каштоўнымі. Людзям, казаў ён, падабаецца глядзець на нешта дзіўнае і незвычайнае.

Я сказаў, што мы распачалі рэстаранны бізнэс у мястэчку Бідўэл, штат Агая? Я крыху перабольшыў. Сам горад знаходзіўся ля падножжа нізкай гары і на беразе маленькай ракі. У горадзе не было чыгункі, а чыгуначная станцыя была за паўтары кіламетры на поўнач у мястэчку Піквіль. На станцыі былі толькі кансервавы завод ды яблычны прэс, але калі мы туды прыехалі, яны ўжо абодва не працавалі. Раніцою і ўвечары аўтобусы прыходзілі ад гатэля на галоўнай вуліцы Бідўэла да чыгуначнай станцыі па вуліцы Турнэр'с Пайк. Кінуць усё і распачаць рэстаранны бізнэс у глухім гарадку было ідэяй маці. Яна цвердзіла пра гэта цягам года, а потым узяла і арандавала пусты будынак насупраць чыгуначнай станцыі. Гэта было яе ідэяй, што рэстаран прынясе прыбытак. Падарожнікі, казала яна, заўжды будуць чакаць сваіх цягнікоў, а гараджане будуць прыходзіць на станцыю, каб сустрэць цягнікі. Яны зойдуць у рэстаран з'есці кавалак пірага ды выпіць кубак кавы. Цяпер, у дарослым узросце, я ведаю, што ў яе былі іншыя матывы для пераезду. Яна была такою амбітнай дзеля мяне. Яна хацела, каб я прабіўся ў жыцці: скончыў гарадскую школу, стаў гарадскім.

У Піквілі бацька з маці працавалі так шмат, як і заўжды. Спачатку трэба было ператварыць памяшканне ў рэстаран. Гэта заняло месяц. Бацька змайстраваў паліцу, на якую паставіў слоікі з гароднінай. Ён зрабіў шыльду, дзе вялікімі чырвонымі літарамі напісаў сваё імя. Пад імем быў строгі загад «Ешце тут!», але выконвалі загад рэдка. Бацькі купілі вітрыну, на якую паклалі цыгарэты і табаку. Маці адскрэбла падлогу і сцены памяшкання. Я пайшоў у гарадскую школу і быў шчаслівы адкараскацца ад фермы і ад нудлівых, маркотных куранят. Але ўсё роўна я радаваўся не моцна. Вечарам, вяртаючыся са школы па вуліцы Турнэр'с Пайк, я ўспамінаў дзяцей, што гулялі на двары гарадской школы. Маленькія дзяўчаты тады бегалі чародкай, скакалі і спявалі. Я спрабаваў гэтак сама: самотна скакаў на адной назе па замёрзлай дарозе і гучна спяваў: «Раз, два, тры, чатыры, пяць. Выйшаў зайчык пагуляць». Пасля я спыняўся і няпэўна азіраўся. Я баяўся, што нехта пабачыць мяне ў такім добрым настроі. Мабыць, мне падавалася, што я рабіў нешта такое, што не мусіць рабіць чалавек, які, як я, вырас на птушынай ферме, дзе смерць была звычайнай з'явай.

Маці вырашыла, каб наша рэстарацыя была адчынена і ўначы. А дзясятай вечара паўз нашу рэстарацыю праносіўся пасажырскі цягнік, што кіраваўся на поўнач, а за ім мясцовы таварняк. Чыгуначнікі з таварняка мусілі былі пераводзіць стрэлкі ў Піквілі і, скончыўшы працу, заходзілі да нас у рэстаран выпіць кубак гарачай кавы і паесці. Часам нехта з іх замаўляў яешню. А чацвёртай раніцы чыгуначнікі вярталіся з паўночнага кірунку і зноўку заходзілі сюды. Наша невялічкае прадпрыемства пачало разрастацца. Маці спала ўначы, а ўдзень кіравала рэстарацыяй і абслугоўвала наведвальнікаў, пакуль спаў бацька. Ён спаў у тым жа ложку, дзе ноччу спала маці, а я хадзіў у Бідўэлскую школу. Цягам доўгіх начэй, пакуль маці і я спалі, бацька гатаваў мяса для гамбургераў нашым кліентам. Затым яму ў галаву прыйшла думка, як дабіцца поспеху ў гэтым свеце. Амерыканскі дух ім завалодаў цалкам. Ён таксама зрабіўся амбітным.

Ноччу, калі працы было няшмат, у бацькі было даволі часу падумаць — усё праз лайдацтва. Ён вырашыў, што прычынай усіх няўдач быў яго невясёлы нораў і што надалей яму трэба больш весела ўспрымаць жыццё. Рана раніцай ён падняўся да нас і лёг у ложак з маці. Яна прачнулася, і абодва загаварылі. А я слухаў са свайго ложка ў куце.

Паспрабаваць разам з маці забавіць тых, хто прыйшоў паесці ў наш рэстаран, было бацькавай ідэяй. Я цяпер не ўспомню, што ён казаў дакладна, але падаецца, нейкім дзіўным чынам ён хацеў зрабіцца мясцовым артыстам. Калі б жыхары Бідўэла, асабліва маладыя людзі, наведваліся да нас, што хоць і вельмі рэдка, але здаралася, то для іх была б нагатове дасціпная артыстычная прамова.

Працяг на стар. 20 (12) ▸

АПОВЕД

ЯЙКА

◂ Працяг.
Пачатак на стар. 19 (11).

З бацькавых слоў я зразумеў, што ён мусіў быць такім сабе вясёлым карчмаром. Маці, мабыць, спачатку засумнявалася, але нічога супраць не сказала. Бацьку ў галаву прыйшла думка, што сэрцы Бідуэлскай моладзі запалаюць да яго і маці любоўю. Надвячоркам вясёлыя і шчаслівыя гурткі моладзі пойдуць, распяваючы песні, па Турнэр'с Пайк. З жартамі і смехам яны завітаюць у нашу карчму, дзе іх сустрэнуць спевамі і забавамі. Я не хачу давесці, што бацька распісваў усё так узнёсла. Як я казаў, ён быў чалавекам нешматслоўным. «Ім трэба месца, куды пайсці. Кажу табе, ім трэба месца, куды пайсці», — усё паўтараў і паўтараў ён. Вось так ён казаў. Маё ўяўленне дамалявала астатняе.

На два ці тры тыдні гэта бацькава думка заняла наш дом. Мы шмат не размаўлялі, але сумленна спрабавалі нацягнуць усмешкі замест сваёй былой панурасці. Маці ўсміхалася наведнікам, а я, таксама падхапіўшы заразу, усміхаўся кату. Ад палкага жадання падабацца бацьку пачала крыху біць ліхаманка. У бацьку без сумневу паміраў артыст. Але ён не расходваў свой запал на чыгуначнікаў, што заходзілі ўначы, а, падавалася, толькі й чакаў бідуэлскага хлопца ці дзяўчыну, каб перад імі паказаць усё, на што ён быў здатны. На прылаўку заўжды стаяў плецены кошык з яйкамі. І, напэўна, калі гэтая бліскучая ідэя нарадзілася ў бацькавай галаве, ён глядзеў менавіта на іх. Нешта першароднае было ў тым, як яйкі былі звязаныя з развіццём бацькавай задумы.

Менавіта яйка і загубіла яго новы стымул да жыцця. Аднойчы позна ноччу мяне пабудзіў гнеўны роў, што рваўся з бацькавай глоткі. Мы з маці абодва проста падскочылі ў ложку. Дрыжачымі рукамі яна запаліла лямпу на стале ля ложка. Унізе ўваходныя дзверы нашай карчмы з грукатам зачыніліся, і праз некалькі хвілін бацька датупаў па сходах наверх. У руцэ ён трымаў яйка, рука трэслася, быццам у ліхаманцы. А ў яго вачах блішчэлі агеньчыкі вар'яцтва. Калі ён гэтак стаяў, гледзячы на нас, я быў упэўнены, што ён збіраецца шпурнуць тое яйка ці ў маці, ці ў мяне. Пасля ён асцярожна паклаў яйка на стол каля лямпы і ўкленчыў перад маткіным ложкам. Бацька пачаў румзаць, як хлапчук, і я, прасякнуты яго болем, таксама заплакаў. Мы абодва напоўнілі маленькі пакойчык сваім працяжным плачам. Гэта абсурдна, але з той нашай сцэны я памятаю толькі, як маці ўсё пагладжвала лысы гасцінец на бацькавай галаве. Я забыўся, што яна сказала яму, як угаварыла расказаць пра тое, што здарылася там унізе. Яго тлумачэнні таксама вылецелі з галавы. Я толькі памятаю сваю горыч і страх, і бліскучую дарогу праз усю бацькаву галаву, што зіхацела ў святле лямпы, калі ён укленчыў перад ложкам.

Зараз пра тое, што здарылася ўнізе. Нейкім невытлумачальным чынам я ведаю гэту гісторыю так добра, нібыта сам быў сведкам бацькавага краху. Часам бывае даведваешся шмат невытлумачальнага. Таго вечару малады Джон Кейн, сын бідуэлскага гандляра, прыйшоў у Піквэл сустрэць свайго бацьку, што меўся прыехаць з поўдня цягніком а дзясятай вечара. Цягнік спазняўся на тры гадзіны, і Джо зайшоў у наш рэстаран, каб прабавіць час і пачакаць. Прыйшоў таварняк, і бацька накарміў чыгуначнікаў. Джон застаўся ў рэстаране адзін на адзін з бацькам.

Як толькі хлопец да нас прыйшоў, ён, мусіць, збянтэжыўся бацькавымі паводзінамі. Яму падавалася, што бацьку раздражняе яго прысутнасць. Хлопец заўважыў, што нечым непакоіць карчмара, і падумваў сыйсці. Але тут пачаўся дождж, а яму зусім не хацелася цягнуцца ў такое надвор'е ў горад, а потым назад. Ён купіў пяціцэнтавую сігару і замовіў кубак кавы. З кішэні ён дастаў газету і пачаў чытаць. «Я чакаю начны цягнік. Ён спазняецца», — выбачаючыся, патлумачыў ён.

Доўгі час бацька, якога Джон Кейн бачыў упершыню, моўчкі глядзеў на наведніка. Натуральна, яго ахапіў страх перад публікай. Як часта бывае ў жыцці, бацька так шмат і часта абдумваў гэтую сітуацыю, што цяпер, сутыкнуўшыся з ёй, пачаў моцна нервавацца.

Напачатку ён не ведаў, што рабіць з рукамі, таму працягнуў адну руку праз увесь прылавак і павітаўся з Джонам Кейнам. «Здрасьце», — сказаў ён. Джон Кейн адклаў сваю газету і пільна паглядзеў на бацьку. Той зыркнуў вачыма на кошык з яйкамі, што стаяў на прылаўку, і распачаў гутарку. «Гэта... — сказаў бацька вагаючыся, — ну, ты ж чуў пра Хрыстафора Калумба?» Ён падаваўся раззлаваным. «Гэты Хрыстафор Калумб быў хлусам, — заявіў бацька шматзначна. — Ён казаў, што паставіць яйка старчком. Ён так насамрэч казаў, а потым узяў і адбіў у яйка бок».

Наведніку падалося, што бацька быў не ў сабе ад хлуслівасці Хрыстафора Калумба. Ён бурчаў і лаяўся. Ён заявіў, што нельга вучыць дзяцей, быццам Хрыстафор Калумб быў вялікім чалавекам, бо ў адказны момант ён усіх ашукаў: абвясціў, што паставіць яйка старчком, а яго ашуканства назвалі фокусам.

Усё яшчэ наракаючы на Калумба, бацька ўзяў яйка з кошыка на прылаўку і пачаў хадзіць тудысюды. Ён вярцеў яйка ў далонях. Ён прыязна ўсміхаўся. Ён пачаў мармытаць нешта пра эфект, які робіць электрычнасць чалавечага цела на яйка. Ён заявіў, што не разбіўшы скарлупіну, толькі сілаю рук і вярчэння ён паставіць яйка старчком. Бацька тлумачыў, што цяпло ў руках і мяккае пакотванне яйка ствараць новы цэнтар цяжару. Гэта крыху зацікавіла Джона Кейна. «Я трымаў тысячы яек, — сказаў бацька. — Ніхто не ведае больш пра яйкі, чым я».

Ён паставіў яйка на прылавак, а яно завалілася на бок. Ён паўтараў фокус зноў і зноў, увесь час верцячы яйка паміж далоняў і мармычучы пра цуды электрычнасці і законы гравітацыі. Праз паўгадзіны марных практыкаванняў бацьку ўдалося на імгненне паставіць яйка. Ён зірнуў на наведніка, але той ужо не глядзеў. Калі ж бацька прыцягнуў увагу да плёну сваіх намаганняў, яйка зноў пакацілася і легла на бок.

У артыстычным запале і ў той жа час моцна засмучаны першымі няўдалымі спробамі, бацька дастаў з паліцы бутэлькі з курынымі пачварамі і пачаў паказваць іх наведніку. «А табе хацелася б мець сем ног і дзве галавы, як у гэтай небаракі?», — запытаўся ён, дэманструючы свой самы незвычайны скарб. Добрая ўсмешка асвяціла яго твар. Бацька перагнуўся праз прылавак і памкнуўся ляпнуць Джо Кейна па плячы, як ён памятаў, рабілі мужыкі ў салуне Бэн Хэда, калі ён быў маладым парубкам і наведваўся ў горад суботнімі вечарамі. Ад выгляду жахліва дэфармаванага цела заспіртаванай у бутэльцы птушкі яго наведніку зрабілася блага, і ён падняўся, каб сыйсці. Бацька выйшаў з-за прылаўка, схапіў хлопца за руку і зноў пасадзіў за стол. Ён крыху раззлаваўся і таму на момант адвярнуўся і выціснуў з сябе ўсмешку. Пасля вярнуў бутэлькі на паліцу. У парыве шчодрасці ён сілком пачаставаў Джо Кейна яшчэ адным кубкам кавы і сігарай за кошт установы. Потым дастаў патэльню і, наліўшы ў яе воцат са збанка пад прылаўкам, абвесціў, што зробіць яшчэ адзін фокус. «Я разагрэю гэта яйка на патэльні з воцатам, а потым працісну яго праз гарлавіну бутэлькі, не разбіўшы скарлупіну. Калі яйка апынецца ўнутры бутэлькі, яно прыме сваю звычайную форму, і шкарлупіна зноў зробіцца цвёрдай. А затым я падару бутэльку з яйкам табе. Ты зможаш насіць яе паўсюды. Людзі будуць пытацца, як ты засунуў яйка ў бутэльку. А ты не кажы. Няхай здагадаюцца. Вось такі смешны фокус».

Бацька шчэрыўся і падміргваў свайму наведніку. Джон Кейн вырашыў, што чалавек насупраць крыху вар'ят, але цалкам бяспечны. Ён дапіў дармовую каву і занурыўся ў газету. Калі яйка ў воцаце нагрэлася, бацька паднёс яго ў лыжцы да прылаўка, а з кладоўкі дастаў пустую бутэльку. Ён быў злы, бо наведнік не глядзеў, як робіцца фокус, але тым не менш, бацька з радасцю ўзяўся за справу. Доўгі час ён намагаўся праціснуць яйка праз гарлавіну бутэлькі. Ён зноў паставіў патэльню на пліту, спрабуючы нагрэць яйка другі раз, пасля ўхапіў яго, абпаліўшы пальцы. Гарачы воцат крыху размякчыў шкарлупіне, але недастаткова. Ён усё спрабаваў і спрабаваў, але адчуванне прадвызначанасці паступова авалодала ім. А калі бацьку падалося, што фокус вось-вось атрымаецца, цягнік, які спазняўся, прыйшоў на станцыю, і Джон Кейн зусім нявеліва накіраваўся да выхаду. У роспачы бацька рабіў апошнія спробы нармагчы яйка, якое мусіла надаць яму рэпутацыю чалавека, які ўмее забаўляць сваіх наведнікаў. Ён сціскаў яйка. Ён спрабаваў быць з ім суровым. Ён лаяўся, пот выступаў на лбе. І яйка разбілася ў яго руках. Калі вадкасць расплёскалася па бацькавай кашулі, Джон Кейн, што які ўжо каля дзвярэй, павярнуўся і засмяяўся.

Гнеўны роў вырваўся з бацькавай глоткі. Ён раптам заскакаў, выкрыкваючы нейкія незразумелыя словы. Схапіўшы другое яйка з кошыка на прылаўку, ён шпурнуў яго, ледзь не трапіўшы хлопцу па галаве, але той ухіліўся і выскачыў за дзверы.

Бацька падняўся з яйкам у руках да нас з маці. Не ведаю, што ён збіраўся зрабіць. Мабыць, ён задумаў знішчыць тое яйка, усе яйкі, і нам ён хацеў прадэманстраваць самы пачатак гэтага дзейства. Але, мабыць, калі ён пабачыў маці, нешта здарылася. Ён асцярожна паклаў яйка на стол і, як я ўжо сказаў, укленчыў ля ложка. Крыху пазней ён вырашыў зачыніць рэстарацыю на ноч, падняўся да нас і лёг спаць, патушыўшы святло, і пасля шаптання з маці яны заснулі. Думаю, я таксама заснуў, але сон мой быў неспакойны. Я прачнуўся на світанні і доўгі час глядзеў на яйка, што ляжала на стале. Я пытаюся ў сябе, чаму павінны існаваць яйкі і чаму з іх вылупліваюцца куры, якія потым зноў адкладваюць яйкі. Гэта пытанне засела ў маёй галаве.

Мяркую, усё таму, што я сын свайго бацькі. Тым не менш, я дагэтуль не магу на яго адказаць. І таму я раблю выснову: гэта яшчэ адзін доказ поўнай і бясспрэчнай перамогі яйка — прынамсі, у маёй сям'і.

Пераклад з англійскай Юлі ЦІМАФЕЕВАЙ

АПОВЕД

БАЦЬКА

Уладзімір МІХНО

Пазваніў мой лепшы сябар Валера:

— Слухай, твой бацька «ўсплыў» нарэшце ў інтэрнэце.

У галаве неяк адразу закружыла, прымружыла белай халоднай завеяй. Халадок папоўз і па спіне. А затым наадварот — як варам акаціла цёркая гарачыня. Так гарэзнічае мой ціск.

Ведаў, Валера даўно «палюе» на майго бацьку ў інтэрнэце. Неяк паказаў яму старую фотку з альбома. Там мой родны Фёдар Цімафеевіч зусім яшчэ не Цімафеевіч, проста Фёдар — прыгожы, чарнявы, амаль юны — у чорным фрэнчы і з медалямі. Гэта напэўна першае пасляваеннае фота бацькі. Помню, ён расказваў, што былі два медалі — не юбілейныя, якіх у кожнага ветэрана поўна, аж мундзіры адвісаюць, а баявыя…

Мы, дзеці, любілі пачапляць бацькавы ўзнагароды і пакрасавацца. Ну, акурат генералы, хадзілі! Новенькія, бліскучыя,ззяюць. Праўда, сярод гэтага бліскучага багацця былі два іншага роду медалі: «За абарону Масквы» і «За перамогу над Германіяй». З часам яны пажоўклі, пабляклі, сукно на планачках знасілася, а пасля і зусім парвалася. Добра, Валера неўзабаве ўзяўся-такі за тыя «непрыгожыя» медалі. Дзесьці знайшоў новыя планкі з георгіеўскай стужкаю. І вось табе — другое жыццё. А што пабляклі — не бяда. Я, малы, браў пасту Гоя — такі зялёненькі камочак, падобны да пластылінавага, толькі нашмат цвярдзейшы, адшароўваў медалі да першароднага бляску. Праўда, праз дзень-два яны ўсё роўна крыху пацямнеюць, але ўжо не так…

Я шмат чаго бацькавага не захаваў… Хіба што медалі яго дагэтуль ляжаць у запаведнай шкатулачцы. І — даведка, арыгінальная.

«Справка о ранении.

В боях за Советскую Родину кр-ц 7 отд. св. бат. связи тов. Михно Фёдор Тимофеевич был тяжело ранен 19/IV-42г.

DS: Дефектность и отёк правой стопы после сквозного пулевого ранения с дефектами II-III-IV-V плюсневых костей.

Начальник части 708. Подпись.»

Подпіс, вядома ж, неразборлівы. І круглая пячатка ледзьве-ледзьве праглядвае. У тым, зрэшты, і я сам вінаваты. Склаў паперку ў чатыры разы ды затусаваў у шкатульцы пад медалі. Добра, што хоць здагадаўся падклеіць на новы свежы лісточак.

Валера, калі ўбачыў. Ледзьве не ўеў мяне:

— Як ты захоўваеш бацькавы ваенныя рэліквіі!

Ну, а як іх захоўваць, у музей хіба аддаць, пад шкло? Дык туды кожнага разу не дабяжыш. А тут захацеў — дастаў тую шкатулачку і паглядзеў. Сябар даўно з рукамі адарваў бы і гэту даведку, і той фотаздымак маладога бацькі з медалямі, з якога ён ужо зрабіў для свайго архіву фотакопію. Але ж ад арыгінала, вядома, не адмовіўся б. Ды я не аддаю, шкадую. Валера малайчына. Ён настаўнік, гісторык, краязнаўца. Ён — апантаны. У раёне другога такога я не ведаю. Поўзае з дзецьмі па вёсках, распытвае людзей, збірае арыгінальныя матэрыялы, даведкі ваеннага часу. Людзі паўміралі — засталіся дакументы на ўзнагароды. Хто яшчэ жывы — найкаштоўныя сведкі, «апошнія з Магікан» той вайны. Сябар кажа: потым хопімся, а — позна, сыдуць у магілу і сведкі, і звесткі, і дакументы — згніюць, зваляюцца. І то праўда — стануць бязмоўнымі, як вунь шмат якія фоткі ў маім альбоме. Цікавыя, арыгінальныя, праява сваёй эпохі — а толку, калі для мяне яны ўжо назаўсёды замоўклыя людзі. Маглі б загаварыць вуснамі мамы, бацькі, маглі багата чаго распавесці, але ж бацькоў даўно няма ўжо…

Вось і поўзае мой апантаны сябар, збіраючы па каліву парэшткі… Далібог, яму трэба было нарадзіцца ў тую эпоху. Увесь — у партызаншчыне, у архівах, у ліставаннях, у інтэрнэце. Ён нават з таго свету, бывае, дастае і вяртае небаракаў, якіх дзе толькі не пахавала, не параскідвала вайна. Інфіцыраваў той пошукавай бацылай усю сям'ю. Сына Ярыка на вандроўках цягаць пачаў. Малому гадоў восем, а ён туды ж — прыглядваецца, дзе які курганок у лесе — раптам забытая магілка, дзе якая яміна і правал — раптам былі зямлянкі. Жонка Таццяна доўга не здавалася. Яна чалавек прагматычны, гаспадарлівы, прыземлены, да спірытызму не схільная. На мужа-валацугу часта бурчэла нездаволена. А то раптам сніцца Таццяне сон, што пятнаццаць чалавек ляжаць у чыстым полі, а душы іх пакутуюць. Прысніліся яны Таццяне — прыйшлі дый просяць: нам тут няздомна, мы хочам быць пахаваныя. Скажы свайму мужу, каб ён нас знайшоў. Назвалі і месца, дзе ляжаць.

Далібог, калі б сам не чуў, нізашто не паверыў бы, я таксама не аматар містыкі. Прыехалі да мяне сябар з жонкаю на дзяды. Падзедавалі мы, сядзім, свечка на стале дагарае. Вось-вось агеньчык у шклянку запаўзе і ў ячмені, які свечку трымае, схаваецца, патухне. Таццяна давай расказваць той сон. Распавяла і кажа: «Ці ўжо ў мяне дах паехаў, ці што якое, цьфу-цьфу, здарыцца, калі з нябожчыкамі размаўляю».

Здарылася — месяцы праз два, як мы ўжо забыліся пра той сон. Валера разнюхаў па бабульках пра партызанскае пахаванне акурат у тых мясцінах. Падняў на ногі ўлады — ён ім спакойна спаць не дае. Прыехаў пошукавы батальён. Капалі. Знайшлі пятнаццаць чарапоў. Урачыста перазахавалі. Я, праўда, думаю, а ці варта было кранаць? Хай бы ляжалі, дзе ляжалі. Паставіць у чыстым полі крыж вялікі — зрабіць усё па-хрысціянску…

Вось і не вер пасля містыцы…

— Адкрывай, — дыхае Валера ў трубку, — «Подзвіг народа». Гэта сайт расійскага міністэрства абароны. Там будзе «пошук па прозвішчы». Уводзь прозвішча бацькі і год нараджэння. Выскачуць дадзеныя, агульныя, націснеш на зорачку — паявіцца даведка: апісанне подзвігу. Прыблізіш яе. А потым пашчоўкай яшчэ па архіве. Сам ведаеш, не мне цябе вучыць…

Валера даведаўся пра расійскі сайт на канферэнцыі па краязнаўству. Адразу ж запоўз і знайшоў свайго дзеда, які быў узнагароджаны ў вайну. Знайшоў яшчэ аднаго сваяка. А бацьку майго «пасвіў» доўга. Той сайт толькі нядаўна зрабілі, адкрываюць архіў ваенны і спаквала вывешваюць звесткі пра ўзнагароджаных. Што ў бацькі майго медаль «За баявыя заслугі», сябар выглядзеў на тым пасляваенным здымку. Я б нізашто не здагадаўся, там і сам здымачак невялікі, не кажучы пра медалі, якія ледзьве блішчаць, а ён спец — сабаку на гэтым з'еў.

Колькі разоў бываў Валера на сайце — і ўсё безвынікова. І вось яна — удача! Плыве ў вачах, ці то ад хвалявання, ці ад радасці, разгуляўся мой ціск. А што — у горы людзі выжываюць, а ад радасці, бывае, паміраюць. Але як тут не радавацца! Не ў кожнага бацька пад Масквой ваяваў і — выжыў! Некаторыя ў паліцыі жыццё ратавалі, іншыя вунь зараз сіротамі пры жывых бацьках туляюцца. А ў мяне быў Бацька, за якога мне не сорамна…

***

Ён выжыў у сорак першым пад Масквой, каб роўна праз сорак гадоў так недарэчна памерці дома.

Пад Каляды чакаем бацьку дадому з сельсавета. Ён сакратарам працаваў, а тут акурат перапіс быў. Бацька ездзіў па вёсках, па хатах хадзіў з гаспадарчаю кнігаю. Усё падлічвалі — кожную курачку, кароўку. І людзей таксама. Кожнага трэба па дзесяці раздзелах расфасаваць-разнесці — калі нарадзіўся, кім і дзе працуе, калі жаніўся-хрысціўся. Пра хрышчэнне, вядома, жартую. Паспрабаваў бы ў той час хто прызнацца, што дзяцей хрысціў — так бы пераксцілі! А вось Каляды ўсё роўна святкавалі не надта хаваючыся, гэтага з народа вытруціць камуністы не здолелі. Вечарам прывязе бацька гаспадарчыя кнігі і перапісныя лісты, і сяду за працу. Я дапамагаў бацьку, а ён мне даваў. Чаму б і не — мне ўжо было амаль шаснаццаць гадоў. Падабалася тая цікавая бухгалтэрыя, гартаў гаспадарчыя кнігі, лічыў народ. Як чалавек — то палачка ў патрэбную графу. Потым разносіў па розных раздзелах, зноў падлічваў, параўноўваў, колькі летась было ў вёсках людзей, колькі нарадзілася, памерла. Цікава! Бацька не спраўляўся з працы сакратара перарабіць на працы. Падоўгу вечарамі заседжваўся то ў сельсавеце, а то і дома. Было, што і чарку браў апошнім часам. Прывучылі. Ідуць дзіця запісваць — замочку нясуць. Шлюб рэгістрыруеш — як па такой нагодзе не прaставіцца?! Выпіваў бацька, але п'янтосам не быў ніколі. Ён бы і сёння жыў напэўна, каб не адзін выпадак…

Чакаем бацьку. Мама ў печы горача напаліла. Я сяджу ля тэлевізара. І спакойна мне, і не трывожна зусім. Яшчэ не ведаў у той час, што такое трывожыцца. Аб усім гатовым жыў. Адзін ужо дома застаўся, сёстры — Вера з Ларысай — у Мінску вучыліся, я ездзіў у дзесяты ў Лепель. Прыеду з цёмным — мама ўжо чакае. На стале ўсё цёпленькае. Эх! Успамінаць тыя часіны і плакаць, ды слёзы мае ўжо даўно высахлі. Прайшло больш як трыццаць гадоў…

…Чакаем. Няма бацькі позна. Нешта ж сёння занадта позна. І раптам — грукаюць у дзверы. Ну, нарэшце! Толькі ж — чаму грукаюць? Бацька ніколі не грукнуў нават кулаком аб стол. Ціхенька зойдзе і дзверы за сабою па-гаспадарску прычыніць. На маму ніводнага разу рукі не падняў, хаця сабе і выпіўшы. Хіба што языком крыху пачэша.

…Расчыніліся дзверы шырока. І двое незнаёмых мужыкоў тату майго ў хату як не волакам зацягнулі, на куханьцы пакінулі і, пакуль мы з мамай, страшэнна напалоханыя, кідаліся над бацькам, які бездапаможна ляжаў, закінуўшы галаву, і хрыпеў, незнаёмцы паціху зніклі пад шумок. Толькі след ад саней застаўся на снезе ля хаты. І мы з мамай удвух каля паміраючага бацькі — бадай, такія ж бездапаможныя, як і ён — у роспачы, у няведанні, паралізаваныя нечаканасцю і вусцішным страхам, які знячэўку абрынуўся на нас. Мы не ведаем, што робім, выклікаем хуткую, кідаемся па суседзях, а бацька памірае.

Праз колькі хвілін яго не стала. Хуткая спазнілася, мо праз гадзіну ці болей прыехала. Фельчарка падышла да бацькі, памацала пульс, паглядзела на зрэнкі, асуджана прамовіла: «Труп».

Што мы з мамай перажылі за тыя кароткія хвіліны! Што мы з сёстрамі перажылі потым на пахаванні бацькі, калі нават паплакаць ля яго труны не маглі — трэба было ўвесь час трымацца маці і ратаваць яе! Мама абмірала над нябожчыкам. Мама ў тыя страшныя чорныя дні ледзьве не памерла. Мы маглі б застацца сіротамі ў аднучассі. Бог злітаваўся тады над намі — мама засталася жыць і пражыла яшчэ роўна адзінаццаць гадоў. А не стала яе… у дзень бацькавай смерці, перад Калядамі. Містыка!

На Каляды я пахаваў бацькоў і неадноўчы пасля дакараў Бога за тое, што ён забраў іх абодвух на свой дзень нараджэння. З таго часу, калі людзі вітаюць светлае Хрыстова нараджэнне, я памінаю бацькоў. Хіба я вінаваты, што Бог забраў у мяне Каляды?..

Пасля бацькавай трагічнай смерці я доўга хварэў, мяне лячылі ад пуду, пырскалі нейкай вадзіцай, запэўнівалі, што яна святая. А я ўсё марнеў і чарнеў, знясілены, схуднелы. У чароўную сілу той вады я не верыў, бацькава смерць адабрала ў мяне веру ў казку і ў чары. Дзяцінства ў аднаасці скончылася. Па знахарках мяне не вазілі, — не было каму. Мама таксама не верыла гэтаму. Дый сама яна, зрэшты, ледзьве валачыла ногі. Раптам ссівела, счарнела, разам ператварылася ў сямідзесяцігадовую лядачую бабулю, а ёй жа ў той час не было і шасцідзесяці…

…Хадзіў Фёдар у той ракавы дзень па суседняй вёсцы па перапісу. Лічы, ва ўсіх хатах пабываў. Калі пачало ўжо змяркацца, падышоў да хаты знаёмага настаўніка — на ўскрайку вёскі. Вось, мабыць, і ўсё, тут перапіша — можна і дадому вяртацца. Але на чым? Кепская доля ў сельсавецкага сакратара — ні машыны ў цябе, ні каня. Цягайся пешшу, як дурань. Сюды ўдалося пад'ехаць са знаёмымі. А назад хоць ты на дыване-самалёце! Дарога недалёкая — кіламетраў пяць, калі напрасткі, будзе, але ж праз лес. Снегу небагата, ды ў лесе яго заўсёды болей. Віхурыла надоечы. Можа, і дарогу дзе перамяло, і ваўка сустрэць нядоўга. На дварэ ў настаўніка ўбачыў запрэжанага ў сані каня. Узрадаваўся. Папросіць гаспадара, мо падкіне. Не чужыя ж людзі, знаёмыя. І неадноўчы яшчэ ў сельсавеце пакажуцца.

За сталом сядзелі госці. Стаяла амаль пустая бутэлька «Экстры», змесціва якой ужо было разлітае па чарках, яечня са шкваркамі, салёненькія грыбочкі і гурочкі, нават мёд (гаспадар займаўся бортніцтвам).

— О, Цімафеевіч, — ліслiва забегалі вочы ў гаспадара, — якім ветрам занесла?

— Ды падарожным. Па перапісу. Я, гляджу, не ў час, госці ў вас.

— Якое там не ў час. Ты для мяне заўсёды першы госць у хаце. Сядай во пакуль, чарку возьмеш, сагрэешся.

— Позна ўжо, дадому трэба, мо на кані, хлопцы, падкінеце?

— Падкінем-падкінем, Цімафеевіч, не хвалюйся.

Гаспадар выслізнуў у баковачку, дзе была схаваная ў яго самагонка. Гнаў ён для розных патрэбаў, ці мала хто ў хату прыпрэцца. На кожнага маскоўскай не назапасішся, а каб крапчэй брала, дабаўляў дынатурату. Нічога — глоткі луджаныя, страўнікі праспіртаваныя, вытрымаюць, а не хочуць, хай не п'юць. Нікому сілком у горла ён не налівае.

— Вось, халодненькая, свежанькая, медавуха. Ты пакаштуй, Цімафеевіч, не пашкадуеш, — напоўніў настаўнік прынесеную пустую чарку, у астатніх жа чарках яшчэ заставалася «Экстры».

— Ну, хіба па сто грамаў, як на фронце перад боем. Будзьма, мальцы! За паслязаўтрашнія Каляды. За Новы 1981 год.

Выпілі.

— Ну і пякучая яна ў цябе! Горла як агнём апаліла, — Фёдар зморшчыўся, пацягнуўся да агурка.

— Затое моцная. Хіба на фронце была слабейшая? — усміхнуўся гаспадар.

— Ат! Што ты пра фронт ведаеш! Ты ж тады яшчэ пад стол пешшу бегаў… Грашым, мальцы, хто ж гэта перад Калядамі гарэлкай пост адбывае?

— Авоечкі, Цімафеевіч, якім ты набожным зрабіўся. Ці ж мы не камуністы з табою?

Працяг на стар. 22 (14) ▸

▸ АПОВЕД

БАЦЬКА

◂ Працяг. Пачатак на стар. 21 (13).

— Сапраўдных камуністаў няма ўжо. Тыя на вайне галовы склалі, іншыя ад ран паўміралі. Думаеце, лёгка там было? І зараз во баліць нага параненая, добра што хоць не аднялі, зусім калекам быў бы. А Бог — ніхто яго не бачыў, і касманаўты лётаюць — не бачылі. Але нешта ўсё роўна ёсць, сіла нейкая, што адна намі кіруе. І не трэба Бога гнявіць.

— Ты, Цімафеевіч, не аратарствуй, не на мітынгу. Возьмем лепей яшчэ па адной.

Гаспадар разліў самагонку гасцям, а сябе непрыкметна «пакрыўдзіў».

Фёдар выпіў першы, астатнія на хвіліну зацягнулі прыемнае задавальненне, як раптам убачылі, што госцю зрабілася блага — ён адкінуўся на стул, пачаў хрыпець і спаўзаць долу.

— Ты што яму наліў, кум? — спалохана адставілі мужчыны свае чаркі ўбок. — Чым ты нас паіць сабраўся? Зноў нешта хімічыш-дамешваеш. Праўду пра цябе кажуць… Людзей жа труціць — навошта…

— Што… я — нічога, — спалатнеў гаспадар. — Слабак, вось бачыце. Разнесла адразу ж.

А у самога думка, як бліскавіца, мільганула: чорт! Няўжо перабаршчыў!

— Хуткую трэба. Каб не памёр чалавек.

— Вы што, мальцы. Не, не трэба мне, хуткай тут не хапала. Ведаеце, вязіце вы яго дадому лепей, сам прасіў. Праспіцца…

І павезлі…

…Я — у інтэрнэце. Правільна прыдумалі. А то пішы, шукай па архівах. Шчоўкнуў мышкай, і — ты на вайне… Вялікая перамога цывілізацыі — сусветнае сеціва…

Мама ледзьве прычакала каляровага тэлевізара. У дзевяностыя мы тыя рублі на тэлевізар збіралі ўдвух. Я ўжо працаваў у Мінску, і мама са сваёй невялікай пенсіі адкладвала капейкі. У нас доўга быў старэнькі «Рэкордзік», ён верою-праўдаю служыў нам шаснаццаць гадоў. Помню, як шчаслівы бацька цягнуў гэты цуд з горада, як мы яго распакоўвалі, як прыладжвалі на гарышчы несамавітую самаробную антэнку. Сняжыла, але ішло. Як глядзелі, помню, усёй сям'ёй першы па тэлевізары фільм «Свінарка і пастух». Гэта было сапраўднае свята! Мо і сёння служыў бы той «Рэкордзік», каб не здалі яго, купіўшы ўзамен вялікі чорна-белы «Гарызонт». Гэта была ўжо другая прыступка на лесвіцы да цывілізацыі. Але ж дабрабыту ніколі не бывае занадта. Хацелася каляровага тэлевізара. Выстаялі ў чарзе. Эпоха суцэльных дэфіцытаў. Дачакаліся, пакуль у вясковую краму прывязуць наш каляровы «Віцязь». Сам я, тэхнік-недавярак, успацеўшы, яго настройваў. І ніколі не забуду маміных здзіўленых вачэй, калі ўпершыню ўбачыла яна на экране каларытную каляровую выяву. Уздыхнула: «Бацька не дачакаўся».

Бацька не прычакаў шмат чаго — унукаў, перабудовы, знікнення партыі, у якой быў ён шараговым, але сапраўдным камуністам, якіх нямнога. Не прычакаў ён скону краіны, пра якую ніхто не падумаў бы, што сканае. Не дачакаўся бацька і нашай незалежнай Беларусі.

Сядзіць мама і фантазіруе: «Каб падняліся мае дзяды, не ведалі б, чаму дзівіцца. Керанкі зноў вярнуліся. (Гэта яна калі грошы пачалі лічыць мільёнамі). У царкву пабеглі. Хіба мо гэдак награшылі, што цясцерп стала — а ўжо ж і награшылі, няма куды далей. Цьфу на цябе, лярва, куды ж ты на сцэну голая дзярэшся. Каб ты на корч дралася! (Зазірнула б мама ў сённяшні інтэрнэт.) Каб дзяды пабачылі гэту скрынку (тэлевізар), уцякалі б куды вочы глядзяць ды ксціліся — нячыстая сілачка! І як яны ў тую скрыню забіраюцца? — гэта яна спрабуе ўявіць, як бы дзяды сказалі. Сама ж мама была дастаткова сучасная, каб не палохацца розных балбатлівых скрыняў. Глядзела «Рабыню Ізаўру», пасля — «Багатыя таксама плачуць» і плакала разам з Марыянай. Так і памерла, не прычакаўшы фіналу.

А бацьку каля тэлевізара адразу ж на сон цягнула — калі захрапе! Мы з мамай тыкаем на яго пальцам, смяемся і злуем жартаўліва — за бацькавым храпам тэлевізара не пачуеш. Дахрапеўся аднаго разу, што я, малы, выстрыг яму чуб нажніцамі. Незласліва, незнарок. Проста гуляў у цырульніка, хацеў зрабіць бацьку прычоску. А кудзеркі сівымі зрабіліся пад старасць — пасерабрыла бацьку жыццё.

А быў жа малады, прыгожы, чарнявы, да працы спрытны, на пад'ём лёгкі. І ўсё ўмеў — касіў, не пакідаючы бровак між пракосамі. Каваць жалеза ўмеў. Ён жа пасля таго, як паранілі, як стаў інвалідам і ўступіўся на мыліцы, жыў дзесьці на поўдні. Не ведаю, мусіць, у Казахстане. І кім толькі ні працаваў. Кавалём таксама. Рубіў бацька спрытна. І мяне вучыў. Як правільна шнур напяць, калі бервяно чэшаш, як драку выбраць, як вугал зарэзаць. Мы з ім і істопку зрубілі, і лазеньку. «Мы» — толькі тое слова. Бацька зрубіў адзін. Які я яшчэ быў тады — падшыванец. Але ж за бервяно ўдвух браліся, падняць, пасунуць — я ўжо мог быць памочнікам.

Лазеньку вельмі бацька сваю хацеў. Мыліся па суседзях. Зімою лютаю завяжа мне бацька шалік цёплы, каб адно вочы тырчэлі, пасадзіць на санкі, і паехалі мы да суседкі ў лазеньку. Зоркі халодныя і бліскучыя бурштынавымі пацеркамі на небе рассыпаліся, цемра — хоць вока выкалі, і сцяжынка ўся белымі снежнымі дзюнамі перамецена, але я не адзін у гэтым Сусвеце, не збочу са сцежкі, не згублюся, бо са мною мой бацька.

Лазні хацеў, а памыцца паспеў у ёй мо раз ці два, трэці раз — ужо мылі іншыя…

Фота У.Клімовіча

…Свядомасць то пакідала Фёдара, то зноў вярталася. Шпарка бег конь. Мерна калываўся вазок. Грудзі то сціскала, накаціўшыся, цепкая пякучая хваля, як нажом рэзала жывот, брала за сэрца, душыла за горла, то адпускала, даўшы часовую палёгку. І тады станавілася лягчэй дыхаць, прыемная цеплыня агортвала цела, спакайней станавілася на душы. У тыя хвіліны Фёдар адганяў самыя змрочныя думкі, цешыў сябе, што хутка будзе дома, у цёплым ложку, у клопаце родных — і ўсё міне, забудзецца, як сон кашмарны. І навошта ён паддаўся на ўгаворы тога гнюснага ліслівага чалавека, які, зрэшты, ніколі яму не падабаўся — надта ж коўзкі, агідны, двурушны. З такімі надта не насябруеш — падставяць, прададуць. Такія трапляліся і на фронце… Навошта паддаўся імгненнай спакусе, за якую так пакутліва цяпер расплачваецца?

У хвіліны прасвятлення Фёдар адчайна дакараў сябе, што гэтак неабачліва даў сябе завабіць у спакуслівую пастку здрады. Хацелася крычаць пра гэта ўголас, але вусны сцяліся, як склеіліся, і ён толькі слаба, невыразна мычэў. А пасля ізноўку, як у яму, праваліваўся ў забыццё…

Цок-цок-цок-цок — танцуе конь капытамі па абледзянелай дарозе. Шурх-шурх-шурх-шурх — свішчуць па снезе палазы саней… Шурх-шурх… ды не, гэта шуршыць плашч-палатка, каўзаючы па пашэрхлай леташняй траве. І нерухомае цела ляжыць пластом на палатцы. Федзя нават галавы падняць не можа, каб хоць на імгненне зірнуць, што там у яго з нагою, ці, можа, не дай Бог, яе ўвогуле… Фу-у! Яго хтосьці цягне. Значыць, яго ўсё ж адшукалі ў полі, сярод красавіцкае слоты, сярод перамешанага з крывёю пасля артылерыйскай атакі глыжэўя яшчэ мёрзлай, бруднай зямлі. Хто?

Снег толькі сышоў. Брудная вада агідна чвякае пад ботамі. Вымакла, хоць ты выкручвай, гімнасцёрка. Але ж — паўзі. Паспрабуй хаця б галаву прыпадняць. Адразу ж — ціў-ў. Куля толькі і пільнуе разяваку. Снайперамі прастрэльваецца ўся тэрыторыя, дзе праходзіць лінія сувязі са штабам, дзесьці гахнула, парвала кабель. Дзе? Яго, Фёдара, паслалі высветліць. Паўзці нязручна — замінае катушка. Метр за метрам пераадольвае ён узгоркі і лагчыны — толькі б хутчэй знайсці…

Ёсць! Ого! Ды тут варонка якая! Дзіва што развярнула. Ліквідаваць разрыў не так складана — тры месяцы менавіта гэтаму вучылі ў Горкім. Хутка і спрытна надточвае-замяняе Федзя ўшчэнт разнесены ладны кавалак тэлефоннага кабеля. На месцы правярае сувязь. Ёсць!

Куды складаней дапаўзці, вярнуцца назад. Чорт! Наперадзе — лысы ўзгорак, ні кусціка — захінуцца, ні хоць бы травінкі — адна шэрая брудная слота. І — трэба паўзці. Чаму быць, таго не мінуць. І вось ён ужо амаль перапоўз гэтую злашчасную лобную мясцінку. Яшчэ пару метраў і — скоціцца ўніз.

Ціў-ў! Ён і не пачуў, калі апякло ступню. Зразумеў, што паранены, толькі калі правая нага раптам цяжкая і чужая зрабілася. Паўзці стала нясперпна-пакутліва, але Федзя ўсё роўна поўз. Халодным потам пакрывалася спіна, сілы пакідалі. Адчуўшы, што можа страціць прытомнасць, вырашыў крыху адпачыць. Злёгку прыпадняўшы галаву, убачыў белую дымкавую хмарку сярод красавіцкага блакіту, тая не хаваючыся, спакойна, быццам бы і не было вайны на свеце, плыла сабе бязбоязна ўдалеч, стала раптам ціха-ціха, так што нават чуваць было, як зазвінела высока ў небе ранняя птушачка-жаўручок. І — зямля раптам кульнулася, стала сплываць з-пад яго неслухмянага цела… Зямля правальвалася ў забыццё…

…Шурх-шурх-шурх-шурх — вось і знайшлі яго! І, значыць, жыць яму яшчэ ды жыць…

…Дзякуй, дружа! Парадаваў! Ну, ты сапраўдны сябар, Валерка! Калоціцца рука, уцякае, не слухаецца «мышка». Як быццам я заходжу не ў інтэрнэт, а ў нейкую іншую часавую прастору і ў іншае вымярэнне, як быццам зараз убачу там бацьку — жывога, нават не сённяшняга, якому, божа мой, споўнілася б дзевяноста! А тога, даваеннага, дзевятнаццацігадовага, з кім не аднойчы сустракаліся ў нашым старым сінім плюшавым альбоме.

Набіраю ў пошукавіку словы «Подзвіг народа». Праз хвіліну паўстае манументальны, як гара, каменны салдат-абаронца, нібы сышоў з мемарыяла «Брэсцкая крэпасць» — на ўвесь экран манітора. Так, пошук па прозвішчы. Уводжу звыклыя ініцыялы. Выплывае: «Красноармеец в РККА с 20.12.1941г. Место призыва — Лепельский РВК Белорусская ССР. Витебская обл., Лепельский р-н. Номер записи в базе данных 46722881. Шчоўкаю па зорачцы, дзе «Описание подвига», нецярпліва чакаю, пакуль загрузіцца.

Высвечваецца пажоўклы кавалачак паперы, зусім як той, што ляжыць у маёй шкатулцы, толькі тэкст іншы: «Тов. Михно Фёдор Тимофеевич, участник Великой Отечественной войны на Центральном фронте в составе 7-го отдельного гвардейского батальона связи 5-ой гвардейской стрелковой дивизии в должности радиста с 20.12.41 г. по 19.4.42 года. Выполняя боевую задачу командования во время исправления порыва линии связи в районе гор. Юхнов был тяжело ранен осколком мины в правую ногу стопы 19.4.42 года».

Такая вось рамантычная віртуальная наша сустрэча з бацькам. Чаканне бывае нашмат рамантычней самой рэчаіснасці. Сціслы тэкст у сусветнай павуціне — усё, што засталося ад самага дарагога мне чалавека. Нястройная граматыка тэкста, загадкавыя недакладнасці, над якімі буду доўга раздумваць. Напрыклад, як можна было прызваць бацьку з Лепельскага РВК у снежні сорак першага года? Альбо чаму ў даведцы напісана «сквозное пулевое ранение», пра якое, зрэшты, неадночы прыгадваў і сам бацька, а ў прадстаўленні да ўзнагароды раптам выплыў «осколок мины»? Да гэтых пытанняў дабаўляюцца іншыя: чаму на вайне бацьку ўратавалі, а ў мірны час забілі, чаму героі паміраюць, а баязліўцы застаюцца жыць. Я часта думаю пра таго настаўніка, які, можа, і не наўмысна, але забіў майго бацьку. Забіў сваім шкурніцтвам — чэрствасцю, карыслівасцю, палахлівасцю. Пра якія ідэалы ён пасля распавядаў у школе дзецям? Цікава, а што ён скажа пры сустрэчы Богу?

Аняго, знішчаюць людзей не толькі снарады і кулі, але і здрада і подласць. Але немагчыма забіць маю памяць…

У мяне ёсць Бацька. Быў… Ёсць… Будзе…

ПАЛІЦА

НАСТАЛЬГІЯ

Уладзімір МАРОЗ

Бачыў у сеціве вестку аб новым рамане Уладзіміра Някляева «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без». А тут і апошні ў старым годзе «Дзеяслоў» прыплыў з гэтым творам. Да назвы падзагаловак: «Менскі раман».

Чытаю, натуральна, ужо ў новым годзе, балазе на машыне не езджу ў звязку з парою года, а ў метро заўсёды нешта чытаю. Задавальненне вялікае. І не толькі таму, што сам настальгічна люблю Менск свайго студэнцкага юнацтва і маладосці, калі мы былі бестурботнымі і ведалі, акром старых, кожную новую прыцягальную кропку (рэстарацыю, кавярню ці піўніцу) значна меншага тады горада. А яшчэ і таму, што шмат якія персанажы рамана знаёмыя і мне.

Віктар Ледзенеў (па-беларуску хочацца Ледзянёў), журналіст, аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў. Калі я прыйшоў на кінастудыю, заходзіў колькі разоў і ён, сядзеў у нашым пакоі, аб нечым размаўлялі… Але з пачатку 90-х супрацоўніцтва ўжо не было, іншыя патрэбны былі на той час сцэнары, беларускія, а нацыянальна арыентаваным чалавекам Віктара назваць было складана. Дарэчы, знешні выгляд яго ў мяне заўсёды блытаўся з фатографам Сашам Дзмітрыевым — абодва барадатыя, валасы з сівізной. Абодва высокія хлопцы. Дзмітрыеў бадзяўся з Кошалем і са мною па мінскім андэграўндзе (майстэрні мастакоў на паддашках ці ў падвалах-паўпадвалах), фатаграфаваў мяне з Пятром. Было тое ў другой палове сямідзесятых. Трапіў ён і ў нейкую майстэрню недалеч вакзала, дзе са мною была савецкая мадзьярка з Карпатаў, што таксама вучылася ў літінстытуце і прыехала ў госці з Масквы. Старонка вучэбнага рамана, так бы мовіць.

Андэграўнд перадусім звязаны ў мяне з Кошалем, бо для таго нашага юнацкага жыцця (студэнцкага і постстудэнцкага) лепш падыходзіла азначэнне багемы. На архітэктурным факультэце вучыліся дзеці не абы якіх бацькоў, мы сябравалі, маглі сустрэць новы год на дачы ў закрытым пасёлку для вышэйшага рэспубліканскага чынавенства, любілі паэзію, танцавальныя вечарыны з жывымі музыкамі (праобраз пазнейшых дыскатэк), з намі жылі даўнія і сучасныя шэдэўры сусветнага дойлідства, якія клікалі ад будзённасці ў іншы свет. Нам падабалася больш сядзець у рэстарацыях і кавярнях, чымся ў лёхах ці па кватэрах. А ўвогуле наш час (я прыехаў вучыцца ў Мінск у 1970 годзе) — гэта не стылягі, як у рамане Някляева ў шасцідзясятыя. У свеце нонканфармістамі былі ўжо хіпі. Я сам пэўны час насіў даўгія валасы, якія спускаліся ўніз хвалямі-кудзеркамі. Ды яшчэ «Бітлз» у памяшканнях з прыглушаным святлом. З'явіліся джынсы, аднаму з маіх таварышаў бацькі купілі недзе гэтыя сінія порткі, ды і то на апошніх курсах. А так ні ў кога яшчэ не было. Не мог іх купіць у свой час і я, мо таму пазней з-за гэтага комплексу і не хацелася — так практычна ні разу ў жыцці і не насіў тыя джынсы. А цяпер тым больш — каб і заплацілі, то не надзеў бы. А Ледзенева апошні раз бачыў на нашым нядаўнім пісьменніцкім з'ездзе. Запомнілася, што ён распавядаў кампаніі (хто стаяў побач, таму і расказваў) аб сваіх княскіх ці графскіх каранях і гісторыях, з гэтым звязаных. Голас густы, басісты, пераканаўчы, маўленне выдатнае — гаварыць ён умее!

Згаданага ў рамане Пілю, сына Піліпа Пестрака Анатоля, я таксама ведаў. Сам пісьменнік — мой зямляк, бацька рыхтаваў матэрыял аб ім у звязку з чарговым юбілеем. Вікенцій Іванавіч звязаўся з гэтай нагоды з яго сынам, дамовіўся аб сустрэчы. Прыехаў у Мінск, і мы выправіліся (ці не на «Жыгулях» яшчэ?) да яго ў Ждановічы (ці як гэта правільна назваць?). Карацей, на першыя пісьменніцкія дачы блізу Мінскага мора, якія давалі ў пяцідзясятыя гады. Я быў на тых участках з рэжысёрам Валерам Кавалёвым у доме яго бацькі Паўла. Увогуле, гэты дачны пасёлак выдаваў на вёску, адно што зеляніна была суцэльная. Іначай, напэўна, і быць не магло — дзе карані нашых класікаў? І тут быў дамок як сялянская хата. Пасядзелі, пагаварылі. Побач у гэтым пасёлку ўжо былі адбудаваныя новыя шыкоўныя дамы, за высокімі платамі. Ахова стаіць, якая на мае «Жыгулі» паглядае пагардліва. Сын Пестрака сказаў, што толькі за адзін пляц даюць мільён. Даляраў.

Ні ў якім сне не мог сасніць Піліп Сямёнавіч, што такую агромністую па грашах спадчыну ён пакіне не сваімі кнігамі (натуральна, ганарыўся імі), а вось гэтым кавалачкам зямлі, адшкадаваным пры Хрушчове пісьменнікам савецкай уладай і дзякуючы якому яго сын можа стаць сапраўдным мільянерам. «А я не буду прадаваць, — сказаў сын, — мне тут добра жывецца». Можа, і не будзе. Хата ж бацькоўская.

А хто не ведае Лі Харві Освальда, які жыў у тыя гады, на пачатку шасцідзясятых, у Мінску? Моладзь сённяшняя мо і не ведае — што ім за цікавасць да гучных спраў пяцідзесяцігадовай даўніны? Ці Эдзі Рознэра? Не зразумеў толькі, хто прататып скульптара ці архітэктара Косці Ворана? Калі Косця Сарока, то аб гэтай легендарнай асобе чуў показкі і расповеды неадночы. Ведаў і Кіма Хадзеева, беларускага дысідэнта пасляваенных часоў, ці не галоўнага персанажа някляеўскага рамана. Не проста чуў, але і меў знаёмства.

У пачатку васьмідзясятых гэта было. Неяк сядзелі мы з Мішам Шэлехавым у кавярні «Бярозка» на Круглай, яшчэ хто быў — не памятаю. Міша ўжо адчуваў сябе вялікім паэтам, бадзяўся недзе ў Маскве, друкаваўся там, мо ўжо і першая з дзвюх тамтэйшых кніжак яго выйшла. Але ж і я пачуваў сябе паэтам, хоць відавочных падстаў (публікацый) было тады вобмаль. Таму і вялася размова на грані. Я сказаў нешта ў тым сэнсе: паглядзім яшчэ, што з каго выйдзе.

Калі на сённяшні дзень… Заблудзіўся Міша ў сваіх шуканнях нацыянальнай ідэнтычнасці, у пісаннях вершаў на розных мовах, у духовых пошуках неафіта… Ды не будзем тут нейкія рахункі падводзіць, дай Бог яму здароўя. Дык вось. Якраз мо для пацвярджання сваіх амбіцый Шэлехаў і прапанаваў зайсці да Кіма, з якім быў знаёмы. Узялі віна, здаецца, ды пайшлі, балазе, недалёка. Пакой у камунальнай кватэры выглядаў адпаведна статусу і ладу жыцця легендарнага мінчука — інтэлігентна-неахайна. Помніцца, што размова ўсчалася аб тэатры, літаральна ў тыя дні ў Мінску былі маскоўскія гастролі з пастаноўкаю п'есы Віктара Слаўкіна «Дачка стылягі», якая на афішах пісалася «Дарослая дачка маладога чалавека». Спектакль, зразумела, быў кідкім, ішоў пры аншлагах, памятаю ігру Альберта Філозава. Але па сэнсе выклікаў у мяне шмат пярэчанняў. Тут і завязалася спрэчка, бо Кім, ясная справа, п'есу ўзнёсў высока. Я ж стаяў на сваім, ужо на той час меў акрэсленыя перакананні і хрысціянскае бачанне жыцця. Кіму не падабалася, што яму не глядзяць у рот як гуру, а спрачаюцца, ды яшчэ пераканаўча і аргументавана, таму аб наступных сустрэчах-візітах і размовы не магло быць. У мяне і сёння такі ж погляд на тэатр. Самае галоўнае — прынцып гульні («лицедейства») нехрысціянскі.

…Ды нешта збочыў я ад рамана, дзе аб тэатры якраз няма практычна нічога… Знаёмы я быў і з Жарэсам Алфёравым, які не персанаж тут, але згадваецца, што вучыўся ў сорак другой школе на Камсамольскай, што адзіны з вучняў настаўніка фізікі Якава Барысавіча Мельцэрзона пайшоў у навуку і нават стаў Нобелеўскім лаўрэатам, а тады быў стылягам, насіў порткі з дудачкамі ды стракатую кашулю з малпамі.

Вось табе маеш! Зразумела, нават мімаходзь згаданае ў рамане вядомае на ўвесь свет імя нейкім чынам узнімае ці грунтуе тэкст, але ж пэўнай праўды жыцця і храналогіі ўсё ж прытрымлівацца — варта. Так здарылася ў жыцці, што я не проста быў знаёмы з лаўрэатам, а зняў аб ім як рэжысёр дакументальны фільм «Лазер Алфёрава», зрабіўшы дзеля гэтага дзве кінематаграфічныя вандроўкі ў Санкт-Пецярбург і адну ў Маскву ды аб'ездзіўшы алфёраўскія мясціны ў Беларусі (Крайск, Гарадок, Віцебск, Мінск). Я бачыў увесь фотаархіў Жарэса Іванавіча — няма там аніводнага сведчання аб портачках дудачкамі ды кашулі з малпамі. І не магло быць. Школу Жарэс скончыў у 1947-м, а ў сорак восьмым з'ехаў ужо ў Ленінград. Так, хлопцы яны былі вясёлыя, з гумарам, прыкалоцца былі мастакі. Але якія ў той паўразбураны паваеннны час стылягі? Ды і школа тады (адзіная мужчынская з чатырох усіх) была на пляцы Волі, у былым доме губернатара каля іезуіцкага касцёла, на Камсамольскую яна перабралася пазней. Зразумела, прыязджаў рэгулярна сын да бацькоў, якія жылі ў Мінску да 1963 года, але стылягам яго ніхто не мог бачыць. Бо ўжо ў пяцьдзясят трэцім ён рабіў першы савецкі радыёпрыёмнік, а ў 59-м атрымаў першы ордэн. У гусце Алфёраву не адкажаш, але гэта былі элегантныя чорныя касцюмчыкі ды адметныя капелюшы, а не прыкід стылягі. Адно праўда, што і падштурхнула, напэўна, аўтара згадаць імя Нобелеўскага лаўрэата, — тое, што ён вучыўся разам з Кімам Хадзеевым, яны сябравалі, і Жарэс у адзін са сваіх прыездаў у Мінск у 1954 годзе аказаўся першым, хто падышоў да Кіма пасля яго адсідкі ў турме. Астатнія абыходзілі наўзбоч.

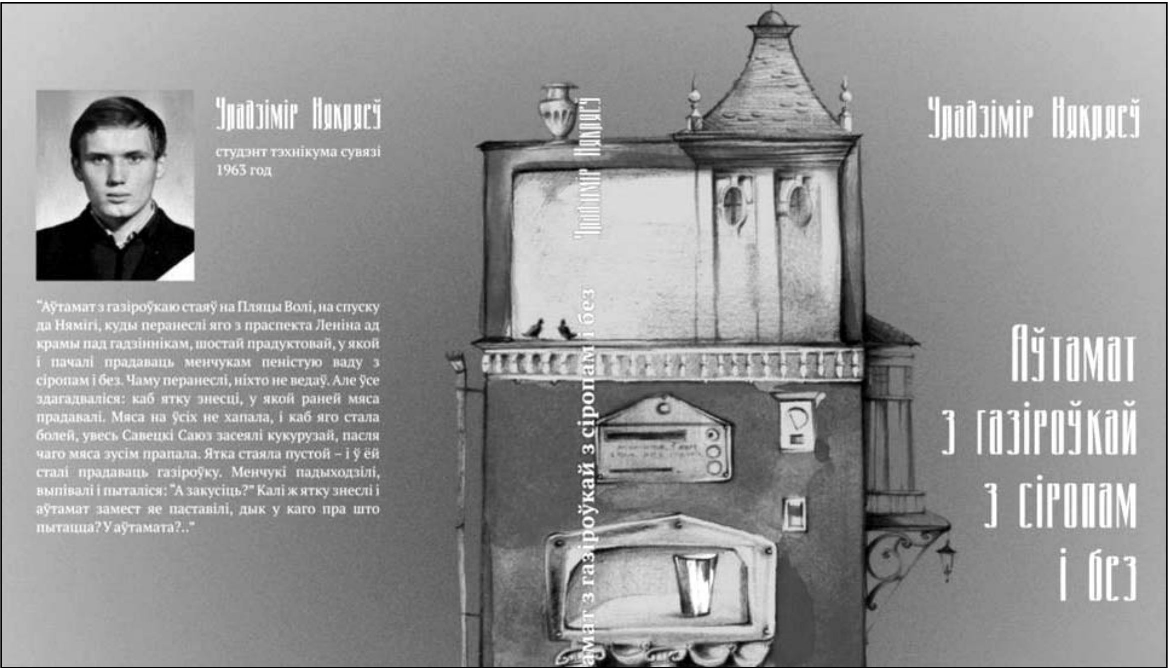
Ды перад намі ж — мастацкі твор, а не дакументальная проза. Таму не дзіўна, як вынікае з пасляслоўя аднаго з прататыпаў Віктара Ледзенева, што Ася і яе бацька Саламон Майсеевіч Бланк, «сваяк» Уладзіміра Ільіча Леніна, які якраз і прадае газіроўку з аўтамата з сіропам і без, — персанажы выдуманыя. Сам я яшчэ са школьных гадоў быў заўсёды закаханым, таму перманентную закаханасць аўтара (хіба ж можа без гэтага вырасці паэт?) выдатна разумею. Гаварыла мне мая бабуля Маня — абкруціць цябе якая чарнявенькая! Не абкруціла. Хоць пад час вучобы я гады паўтара быў безнадзейна (як і аўтар у рамане) закаханы ў дзяўчыну са старэйшага курса з небеларускім імем... Якая маладосць без кахання?

…Уладзімір Някляеў напісаў свой менскі раман. Цудоўны раман. Дай Бог кожнаму напісаць свой твор аб Менску і маладосці, ды не ў кожнага таленту столькі, як у Някляева. Дарэчы, у Жарэса Алфёрава ў кнізе з абсалютна лапідарнай назвай «Наука и общество» ёсць уласны напісаны з любоўю менскі раман (глава «Моя родная Беларусь»), які чытаецца з вялікай цікавасцю. Ды і ўвогуле на сёння скардзіцца на адсутнасць у беларускай літаратуры гарадской прозы не выпадае, — пытанне толькі ў тым, цікава табе чытаць гэта ці не. У дадзеным выпадку задавальненне было вялікае, і не толькі з-за ўсяго вышэйзгаданага, а таму, што раман. Пры тым эгацэнтрычнасць тэксту не выклікала супраціўлення, наадварот, мне якраз і падабаюцца эгацэнтрычныя творы. Тут хоць аўтара-героя можна адчуць, не хаваецца ён за нейкі персанаж. Адно што падалося — гэбісцкай тэмы зашмат, ці не перабор? Ужо і не ведаеш, можа, і паспачуваць гэтым людзям, бо ў іх вышэй і абставіны такія? А спачуваць і кранацца іх апраўданняў ці пацвярджэнняў сваёй дзікай з чалавечага гледзішча рацыі аніяк не хочацца…

А ў рамане мне не хапіла выйсця. Светлая настальгія аб юнацтве, каханні — гэта зразумела, гэта тычыцца кожнага, без гэтага творцу проста нельга ўявіць. А што далей? Складваецца ўражанне, што аўтар сам не ведае, што са сваёй настальгіяй рабіць. Проста напісаў выдатную стылёвую рэч.

…Другому лягчэй задаць пытанні, выказаць прэтэнзіі. Адкажы на тыя пытанні найперш сам, напішы сваё, калі адчуваеш нешта большае ці глыбейшае, ці вышэйшае.

Скардзіцца на адсутнасць у беларускай літаратуры гарадской прозы не выпадае, — пытанне толькі ў тым, цікава табе чытаць гэта ці не. У дадзеным выпадку задавальненне было вялікае

НОБЕЛЬ

ГРОНКІ ПРЭМІІ СТЭЙНБЕКА

Шведская акадэмія рассакрэціла архіўныя дакументы, прысвечаныя прысуджэнню Нобелеўскай прэміі па літаратуры ў 1962 годзе. Як паведаміла «The Guardian», выбар класіка амерыканскай літаратуры Джона Стэйнбека тады стаў кампрамісным варыянтам: яго палічылі «лепшым у дрэннай кампаніі».

У 1962 годзе на Нобелеўскую прэмію па літаратуры вылучылі 66 чалавек, а ў ліку фіналістаў аказаліся пяць аўтараў. Апроч Стэйнбека на прэмію прэтэндавалі французскі драматург Жан Ануй, дацкая пісьменніца Карэн Бліксэн і брытанскія пісьменнікі Роберт Грэйвс і Лорэнс Даррэл.

Сярод архіўных дакументаў захаваліся каментары аднаго з членаў Нобелеўскага камітэта Генры Олсана, які напісаў, што камітэт патрапіў у незайздросную сітуацыю, паколькі ў 1962 годзе не было відавочнага пераможцы. Бліксэн, якая напісала раман «З Афрыкі», «пакінула» спіс, бо памерла ў верасні 1962-га.

Олсан быў супраць прысуджэння прэміі Грэйвсу, які, хоць і напісаў некалькі гістарычных раманаў, усё ж быў больш паэтам, чым празаікам. Олсон лічыў, што нельга прысуджаць прэмію якому-небудзь англамоўнаму паэту датуль, пакуль жывы Эзра Паўнд. Кандыдатура Даррэла адхілялася другі год запар. Па здагадках газеты «Svenska Dagbladet», камітэт палічыў, што аўтар «Александрыйскага квартэта» да таго моманту напісаў недастаткова для атрымання прэміі.

Па якіх чынніках быў выключаны Жан Ануй, невядома. Як адзначае выданне, мабыць, на рашэнне камітэта паўплываў той факт, што ў 1960-м прэмію далі французскаму паэту Сен-Жону Персу. Да таго ж ужо тады ў ліку магчымых кандыдатаў на Нобелеўку разглядаўся Жан-Поль Сартр (і атрымаў яе ў 1964 годзе).

У выніку выбар Нобелеўскага камітэта з некаторымі агаворкамі выпаў на Стэйнбека, аўтара раманаў «Гронкі гневу» і «Да ўсходу ад Эдэма» (якога да таго часу ўжо вылучалі на прэмію восем разоў!).

Стэйнбеку ўручылі прэмію з наступнай фармулёўкай: «За рэалістычны і паэтычны дар, які спалучаецца з мяккім гумарам і вострым сацыяльным бачаннем». Крытыкі і ў ЗША, і ў Швецыі ўспрынялі рашэнне камітэта негатыўна, назваўшы яго памылкай і адзначыўшы, што познія творы пісьменніка значна саступалі ў якасці яго раннім раманам.

Паводле правілаў Нобелеўскага камітэта, усе матэрыялы пра прысуджэнне прэміі трымаюцца ў таямніцы на працягу 50 гадоў. Так, толькі напачатку 2012 года высветлілася, што ў 1961 годзе на прэмію, якую ў выніку атрымаў Іва Андрыч, прэтэндавалі Грэм Грын і Джон Рональд Руэл Толкіен. Аднак Нобелеўскі камітэт вырашыў, што ««Уладара пярсцёнкаў ні ў якім разе нельга ацэньваць як высакаякасную прозу»…

КНІГАСКОП

«КІТАЙСКІ» ДЖЭЙМС ДЖОЙС

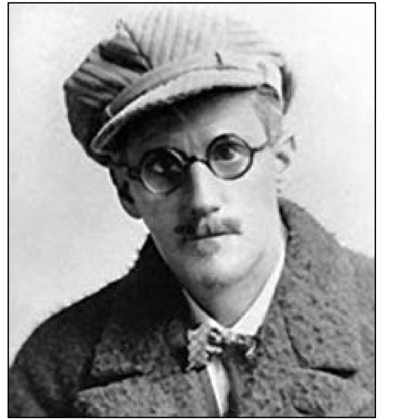
Новы кітайскі пераклад «Хаўтураў па Фінегану» ірландца Джэймса Джойса, рамана, які славіцца сваёй стылістычнай складанасцю, стаў чытацкім хітом у Кітаі. Першапачатковы наклад кнігі ў 8000 асобнікаў разышоўся за тры тыдні.

Кніга актыўна рэкламавалася на білбордах у Шанхаі і Пекіне, што стала першым выпадкам масавай рэкламнай кампаніі перакладу іншамоўнага твора ў Кітаі. Па продажах у Шанхаі раман саступіў толькі біяграфіі былога кітайскага правадыра Дэн Сяопіна.

У мацерыковым Кітаі гэта першае выданне рамана, які Джойс пісаў 17 гадоў і які выйшаў у 1939-м.

Па меркаваннях экспертаў кніжнага рынка, поспех перакладу можа прывесці да абуджэння цікавасці кітайцаў да замежнай інтэлектуальнай літаратуры.

Перакладчык рамана Дай Кангрон з Шанхайскага ўніверсітэта Фудань працаваў восем гадоў, каб перастварыць плынь свядомасці Джойса па-кітайску, а выдавец Ван Вайсонг з Шанхайскага народнага выдавецкага дома апісвае поспех кнігі як «вельмі нечаканы».

Хоць «высакалобы» раман атрымаў непрадбачаны камерцыйны поспех на рынку, агучваліся і негатыўныя рэакцыі на Джойса. Прафесар універсітэта Цзяотун з Шанхая Цзян Сяоян, як паведамляе «Сіньхуа», заявіў: «Джойс, мабыць, быў псіхічна хворы, калі напісаў такі раман».

КНІГА БРЫТАНСКАГА ГОДА

Гістарычны раман «Заносьце целы» («Bring Up the Bodies») брытанскай пісьменніцы Хілары Мэнтэл стаў лаўрэатам літаратурнай прэміі «Costa» ў намінацыі «Кніга года», паведамляе «Reuters».

Раней Мэнтэл за гэты раман атрымала брытанскага «Букера», стаўшы першай пісьменніцай і першай прадстаўніцай Вялікабрытаніі, якая здолела двойчы заваяваць гэтую прэстыжную літаратурную ўзнагароду. «Заносьце целы» — другая частка гістарычнай трылогіі, пачатак якой — «Wolf Hall» — у 2009-м прынёс Мэнтэл «Букера».

Прэмія «Costa» прысуджаецца штогод аўтарам з Вялікабрытаніі і Ірландыі ў пяці намінацыях: найлепшыя раман, біяграфія, паэтычная кніга, дзіцячая кніга і дэбют. Пасля прысуджэння гэтых узнагарод журы выбірае ўладальніка галоўнай прэміі — за кнігу года.

Акрамя Мэнтэл, якая атрымала ўзнагароду за найлепшы раман і кнігу года, прэмію за найлепшы дэбют прысудзілі Францэсцы Сігал за раман «The Innocents», найлепшай паэтычнай кнігай былі прызнаны зборнік шатландскай паэткі Кэтлін Джэмі «The Overhaul». Узнагароду за найлепшую дзіцячую кнігу атрымала Салі Гарднэр за «Maggot Moon». Найлепшай біяграфіяй прызналі графічную навэлу Браяна і Мэры Толбат «Dotter of her Father's Eyes» пра жыццё дачкі Джэймса Джойса.

Прэмія «Costa Book Award» уручаецца з 1971 года, але да 2005-га яна мела назву «Whitbread Book Award». Пераможца ў намінацыі «Кніга года» атрымлівае чэк на 30 тысяч фунтаў стэрлінгаў, а лаўрэаты ў кожнай з катэгорый — чэкі на пяць тысяч.

ПАЗБАВІЦЬ ЗВАННЯ «НАРОДНАГА»!

Азербайджанскі пісьменнік Акрам Айлislі пазбаўлены звання «народнага». Пра гэта са спасылкай на BBC паведаміла радыё «Свабода».

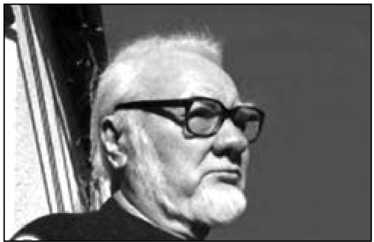
Раман «Каменныя сны», які апісвае напад на армян у Баку ў снежні 1989 года, выклікаў шырокі рэзананс у Баку (ён быў апублікаваны ў мінулым годзе на расійскай мове ў маскоўскім часопісе «Дружба народаў».) У адрас аўтара прагучалі абвінавачванні ў неаб'ектыўнасці ў выкладанні гістарычных фактаў.

У гутарцы з Азербайджанскай службай BBC Акрам Айліслі сказаў, што пазбаўленне звання «народнага пісьменніка» было для яго нечаканасцю і што ад рашэння нясе «духам 30-х гадоў».

«Глеба для гэтага рыхтавалася, як у 1930-я гады, з «лістамі ад народа». Я не мог сабе ўявіць, што гэта здарыцца. Свабода слова гарантуецца ж канстытуцыяй!», — адзначыў пісьменнік.

МАЛДОВА, НОБЕЛЬ І ХАЛАКОСТ…

Рада Саюза пісьменнікаў Малдовы вылучыла на Нобелеўскую прэмію па літаратуры выхадца з Бесарабіі Паўла Гому. Як паведаміў кішынёўскі тэлеканал PublikaTV, гэта першы пісьменнік, які нарадзіўся ў Бесарабіі і вылучаны на прэмію Нобеля.

Фота www.ziarjurnal.md

Сам жа Гома на першае тэлефанаванне журналістаў адказаў, што пакуль нічога не ведае пра рашэнне Саюза пісьменнікаў Малдовы.

Паўл Гома нарадзіўся ў сярэдзіне 30-х гадоў у вёсцы Мана, размешчанай на тэрыторыі Бесарабіі. Пасля таго, як гэтая тэрыторыя адышла да СССР, сям'я пісьменніка эмігравала ў Румынію, дзе ён і вырас. У Румыніі будучага пісьменніка пераследавалі за антыкамуністычныя погляды. У канцы 70-х яго пазбавілі грамадзянства, пасля чаго Гома з сям'ёй з'ехаў у Парыж, дзе працягнуў антыкамуністычную дзейнасць і жыве да гэтага часу.

Творы Паўла Гомы публікуюцца з 60-х гадоў. У 2003-м ён апублікаваў эсэ «Крывавы тыдзень 28 чэрвеня – 3 ліпеня 1940, ці Бесарабія і габрэі», у якім, у прыватнасці, сцвярджаў, што ў Халакосце вінаватыя самі габрэі. Як паведамляла IA REGNUM, раней габрэйскія арганізацыі Малдовы неаднаразова пратэставалі супраць прысвоення Гоме розных малдаўскіх узнагарод і навуковых званняў. У 2010 годзе Гому ўрачыста прымалі ў малдоўскай Акадэміі навук. Старшыня Асацыяцыі габрэяў-вязняў канцлагераў Малдовы Шабс Ройф заявіў, што «ў пытанні Халакоста афіцыйная Малдова сёння падзяляе пункт гледжання нацыстаў і іх памагатых». Па словах Ройфа, Паўл Гома «не жыве ў Румыніі, бо там даюць тры гады за адмаўленне Халакоста, чым гэты чалавек сумна і знакаміты».

АГАТА КРЫСЦІ І СПЕЦСЛУЖБЫ

Падчас Другой сусветнай вайны Агату Крысці западозрылі ў сувязях з сакрэтнай службай. Як піша газета «The Guardian» са спасылкай на архіўныя матэрыялы, агенты MI-5 палічылі, што ў пісьменніцы быў інфарматар у сакрэтным шыфравальным падраздзяленні Блэтчлі-Парк.

Шыфравальнікі з Блэтчлі-Парк выконвалі асаблівую ролю ў брытанскай арміі. Менавіта яны ўзламалі нямецкі шыфравальны код «Энігма». Пра існаванне падраздзялення мала хто ведаў, у той час як ад працы яго супрацоўнікаў залежалі ключавыя рашэнні, якія прымалі ў штабе войскаў Вялікабрытаніі.

У 1941 годзе ў Агаты Крысці выйшаў шпіёнскі раман «Н ці М?». Адзін з герояў кнігі, былы вайсковец індыйскай арміі, быў названы маёрам Блэтчлі. Герой сцвярджаў, што ведае планы брытанскіх войскаў па барацьбе з Гітлерам.

Пасля выхаду кнігі супрацоўнікі MI-5 западозрылі, што пісьменніца ведае пра існаванне сакрэтнага шыфравальнага падраздзялення Блэтчлі-Парк. Больш за тое, у Агаты Крысці сярод сяброў быў супрацоўнік гэтага падраздзялення Дылі Нокс. Контрразведчыкі не рызыкнулі дапытаць Агату Крысці, баючыся агалоскі такіх дзеянняў. Замест гэтага яны дапыталі Нокса.

Шыфравальнік пераканаў MI-5, што ён нічога не расказваў пісьменніцы пра сваю працы. Ён пабачыў даведацца, адкуль Агата Крысці ўзяла імя для героя сваёй кнігі. Ён запрасіў пісьменніцу ў

госці і за кубкам гарбаты няўзнак спытаў, чаму яна назвала маёра менавіта Блэтчлі.

«Чаму? Я неяк затрымалася ў мястэчку Блэтчлі па дарозе з Оксфарда ў Лондан і выпрашыла адпомсціць гэтаму мястэчку, назваўшы ў гонар яго не самага прыемнага персанажа», — адказала пісьменніца. Пасля гэтага ў MI-5 больш не было да яе прэтэнзій.

Матэрыялы старонкі падрыхтаваны паводле паведамленняў «The Guardian», IA «REGNUM», «PublikaTV», BBC, радыё «Свабода», «Associated Press», telegraph.co.uk, prajdzisvet.org , lenta.ru і «Reuters».

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by